

HUMANETTEN

Nummer 57 Våren 2026

Huvudredaktör: Hans Hägerdal

HUMANETTEN

Nummer 57 Våren 2026

INNEHÅLL:

Redaktören har ordet	3
<u>Refereegranskade artiklar</u>	
Hans Landqvist & Lena Rogström , Carl von Linné som vetenskaplig skribent. En studie av ett genredrag i <i>Kungliga Vetenskapsakademiens Handlingar</i>	4
Torsten Löfstedt , Konfirmation och andedop	33
Saleha Sharifi , The Evolution of the Concept of Fisq in the Qur'ān (Based on the Meccan and Medinan periods)	55
<u>Populärvetenskaplig (ej refereegranskad) artikel</u>	
Maria Nilson , "Men de får ju varandra på slutet". Att läsa moderna ungdomsdystopier som romance.	75
Medverkande i HumaNetten Nr 57 våren 2026	90

Om *HumaNetten*

HumaNetten tillkom hösten 1997 för att förverkliga ett av målen i den dåvarande humanistiska institutionen vid Högskolan i Växjö's "Verksamhetsplan och kvalitetsprogram för läsåret 1997/98", nämligen att göra texter producerade vid institutionen tillgängliga för en större läsekrets. Redan från början bestämdes att detta skulle bli en helt och hållet elektronisk tidskrift, med utgivning vår och höst, vilket idag betyder att *HumaNetten* är universitetssveriges äldsta elektroniska tidskrift! Alltsedan starten har *HumaNetten*, förutom artiklar i skilda ämnen, innehållit recensioner av nyutkommen litteratur en debattavdelning.

Från och med vårnumret 2013, utges *HumaNetten* av Fakulteten för konst och humaniora vid Linnéuniversitetet.

HumaNetten tar emot såväl populärvetenskapliga bidrag som refereegranskade forskningsartiklar. Bidragsgivare bör ange till vilken kategori deras bidrag syftar. Forskningsartiklar anonymiseras och skickas till två anonyma granskare. Inskickade artiklar bör vara högst 12 000 ord och använda Harvardsystemet för referenser.

Bidrag till *HumaNetten* skickas som Word- eller RTF-dokument till redaktionen. Redaktionen förbehåller sig rätten att kvalitetsgranska och refusera insänt material.

© respektive författare. Det är tillåtet att kopiera och använda material ur *HumaNetten* för forskningsändamål om källan anges. För övriga ändamål kontakta respektive artikelförfattare.

Omslagsbild: [Steven Kevil "Linne statue on University of Chicago campus" CC BY-SA 4.0 from Wikimedia Commons](#)

HumaNettens redaktion utgörs för närvarande av: professor Hans Hägerdal, professor Gunilla Byrman, professor Karin Larsson Eriksson och docent Per Sivefors.

Webb: <https://open.lnu.se/index.php/hn>

Kontakt med *HumaNetten*: Hans Hägerdal (hans.hagerdal@lnu.se).

Postadress och telefon: *HumaNetten*, c/o Hans Hägerdal, Fakulteten för konst och humaniora, Linnéuniversitetet, 351 95 VÄXJÖ
Tel 0772-28 80 00 (vx)

ISSN: 1403-2279

Redaktören har ordet

Det har sagts att humaniora är ett brokigt kluster av discipliner, i någon mån förenade av ambitionen att förstå människor och deras sociala och kulturella världar. Humaniora utövar inflytande på såväl samhällsliv som vardag på sätt som kanske inte påtagligt märks men som är viktigt för att hålla uppe ett pluralistiskt och demokratiskt samhälle. En närmare analys av kunskaps-effekterna kan visa hur genomgripande humanioras verkningar faktiskt är.

De fyra bidragen i detta nummer av HumaNetten exemplifierar humanioras bredd och berör teman som på olika sätt haft betydelse för mänsklig kultur, det må vara direkt eller indirekt: det vetenskapliga skrivandets tidigmoderna rötter, kristna ritualer, formeringen av en tidig muslimsk sociopolitisk organisation, samt ungdomslitteratur. I sin text "Carl von Linné som vetenskaplig skribent. En studie av ett genredrag i *Kungliga Vetenskapsakademiens Handlingar*" studerar Hans Landqvist och Lena Rogström Linnés vetenskapliga prosa, dock inte de berömda rese-schildringarna utan texter han författade för Vetenskapsakademiens räkning. Här identifieras genredrag i form av halvlistor som typiska för hur Linné lade upp sina texter. Torsten Löfstedt genomför i artikeln "Konfirmation och andedop" en komparativ analys av konfirmation i lutherska kyrkor och de andedop som praktiseras av pingstkyrkorna. Detta diskuteras mot bakgrund av vad de kristna grundtexterna har att säga. Löfstedt drar vissa slutsatser om varför andedop med tiden kom att ersättas av konfirmationsakten. Saleha Sharifi bidrar med en semantisk textanalys av begreppet *fiṣq* såsom det utvecklas i den tidigaste islam, i texten "The Evolution of the Concept of *Fisq* in the Qur'ān (Based on the Meccan and Medinan Periods)". *Fisq* betyder brytande mot den muslimska lagen och genom att studera passager i koranen kan man dra slutsatser om tre relaterade nyansförskjutningar under Muhammads egen livstid, vilket får betydelse för senare religiös praktik. Slutligen tittar Maria Nilson på mörka ungdomslitterära teman i sin studie "Men de får ju varandra på slutet". Att läsa moderna ungdomsdystopier som *romance*". Nilson diskuterar fyra dystopiska romaner av den kinesisk-amerikanska författaren Marie Lu och hur de också kan studeras som *romance*, det vill säga skildringar av romantiska relationer.

För redaktionens räkning
Hans Hägerdal

Carl von Linné som vetenskaplig skribent. En studie av ett genredrag i *Kungliga Vetenskapsakademiens Handlingar*

Hans Landqvist & Lena Rogström

1. Inledning¹

Under 1700-talet växte en vetenskaplig prosa på svenska fram. Två samverkande drivkrafter i denna process var naturvetenskapens starka utveckling och den språkplanerande inställning som förespråkades av den år 1739 instiftade Kungliga Vetenskapsakademien, vars huvudsakliga uppgift skulle vara att sprida ny kunskap i naturvetenskapliga ämnen i syfte att förbättra Sveriges välstånd. Den nya kunskapen skulle publiceras i en vetenskaplig skriftserie i form av kortare artiklar, baserade på empiriska studier, s.k. *rön* (se vidare Lindroth 1967 och Kärnfelt m.fl. 2018). Kungliga Vetenskapsakademien (fortsättningsvis *KVA*) beslöt att skriftserien skulle publiceras på svenska och inte latin, som annars hade varit det naturliga valet vid den här tiden (Lindroth 1967: 111). Rönens vetenskapliga innehåll och tillämpningar skulle därmed kunna nå många fler läsare.

Skriftserien *Kungliga Vetenskapsakademiens Handlingar* (fortsättningsvis *KVAH* eller *Handlingarna*), inrättades samma år som själva akademien, dvs. 1739, och blev en enorm succé för spridningen av de vetenskapliga rönen. Sten Lindroth (1967: 111) beskriver *KVAH*:s betydelse på följande sätt: ”Akademiens viktigaste uppgift – under de första åren när nog dess enda – var och förblev utgivandet av *Handlingarna*.” (se vidare Lindroth 1967: 111–132 om *KVAH*). *Handlingarna* blev därmed en central faktor för utvecklingen av ett (natur)vetenskapligt språk på svenska. Sigurd Fries (1996) uttrycker det på följande vis:

Knappast något publiceringsföretag i Sverige i äldre tid – bibelöversättningarna rimligtvis undantagna – torde ha givit upphov till ett så intensivt arbete med den språkliga utformningen som *Vetenskapsakademiens Handlingar*. Resultatet har blivit en svensk vetenskaplig prosa eller en slags sakprosa (Fries 1996: 97).

Trots *KVAH*:s stora betydelse för utvecklingen av en vetenskaplig sakprosa har språket i rönen inte tilldragit sig särskilt stor uppmärksamhet från forskare. Britt-Louise Gunnarsson (1987) redovisar en mindre undersökning av främst medicinska rön. Studien uppvisar dock inga resultat som kan tydliggöra systematiskt urskiljbara språkliga drag som kännetecknar *KVAH*:s

¹ Vi tackar två anonyma granskare för deras konstruktiva kommentarer till en tidigare version av vår artikel. Därtill tackar vi redaktionen för HumaNetten för gott samarbete.

vetenskapliga prosa. Gunnarsson noterar dock en hög förekomst av termer i framför allt de kirurgiska texterna (1987: 176), vilket ändå speglar en viss närvaro av ett av de mer signifikanta genredragen för vetenskaplig text, nämligen facktermer (se t.ex. Ralph 1980: 165, 172; Roelcke 2005: 50). Andra genredrag som kännetecknar vetenskaplig text verkar dock inte ha etablerats inom den medicinska vetenskapen vid den aktuella tidpunkten.

Ulf Teleman (2011) har studerat ett mindre antal rön i KVAH och anser att framväxten av en vetenskaplig prosa till stor del kalkulerats på latinsk tradition, inte minst framväxten av fackordförrådet (2011: 65, 76). En stor del av fackorden härstammar dessutom från äldre tider, och de hade etablerats (på svenska) inom icke-akademiska vetenskaper långt före instiftandet av KVA (2011: 76). Teleman antar att stilen i KVAH-rönen kan kopplas till traditionellt akademiskt skrivande på latin samt den prosa som användes i icke-akademiska sammanhang, men han anger inga specifika stildrag (2011: 70). Teleman poängterar emellertid att KVA:s språkpolitiska hållning i sig var väsentlig för framväxten av diskussionen om standardisering av svenskt skriftspråk (2011: 83). Han hävdar också att den viktigaste förutsättningen för att ett språk ska utvecklas är att det används och att KVAH i detta avseende spelade en väsentlig roll (Teleman 2011: 84).

KVA instiftades i en tid då många akademier redan hade etablerats eller var på väg att se dagens ljus. Av de europeiska vetenskapliga akademier som redan existerade vid denna tid anses den brittiska akademien The Royal Society of London (fortsättningsvis *RS*) vara den som stått som förebild för den svenska (Kärnfelt m.fl. 2018), och som bäst överensstämmer med KVAH:s principer för publicering. Mårten Triewald, en av grundarna av KVA, var medlem i *RS*, och kontakterna mellan medlemmarna i de båda sammanslutningarna var många. Det finns således anledning att koppla utvecklingen av svenska vetenskapliga genrer till fler språkliga faktorer än fackterminologi och latinskt inflytande. Flera av de europeiska akademiernas handlingar har undersökts ur språkvetenskapliga perspektiv, främst den brittiska *RS*:s *Philosophical Transactions* (Bazerman 1988; Atkinson 1998; Valle 1999; Banks 2017) men även de franska och tyska akademiernas skriftserier (Gross m.fl. 2002). Därför är en mer ingående analys också av språkbruket i svenska KVAH och framväxten av vetenskapliga genrer på svenska i Handlingarna av intresse.

Forskningsprojektet ”Från rön till vetenskap. En studie av etableringen av vetenskapliga genrer på 1700-talet” syftar till att kartlägga en del av den genreetablering som skedde under 1700-talet inom ramen för Kungliga Vetenskapsakademien och dess Handlingar.²

Föreliggande undersökning är en textvetenskaplig studie, vars syfte är att undersöka ett presumtivt genredrag i KVAH utifrån en bidragsgivares rön. Bidragsgivaren är en av grundarna av KVA och Sveriges (hittills) mest

² Projektet pågår mellan den 1 juli 2024 och den 30 juni 2027 och är finansierat av Stiftelsen Marcus och Amalia Wallenbergs Minnesfond (dnr MAW 2023.0045).

inflytelserika naturvetare: Carl von Linné. Det presumtiva genredraget är vad forskare tidigare identifierat som *notis/notisform* (särskilt Abenius 1971 [1935]), och detta drag har särskilt förknippats med just Linné (se vidare avsnitt 3).

I det följande ges först en kort bakgrund där vi beskriver tidigare forskning om Linnés vetenskapliga prosa på svenska. Denna följs av en genomgång av det teoretiska ramverk och de centrala begrepp som vi använder i vår studie samt en presentation av material och undersökningsmetod. Begreppen är 'diskurs', 'diskursgemenskap', 'genre', 'genredrag', 'notis'/'notisform' och 'halvlista'. Därefter följer en redovisning och diskussion av våra resultat. Allra sist summerar vi resultaten och presenterar tankar om fortsatta studier på temat.

2. Tidigare forskning om Linnés vetenskapliga prosa på svenska

Som naturvetenskapsman är Linnés inflytande grundmurat och hans vetenskapliga gärning finns beskriven i ett flertal biografier (se Broberg 2019: 487–496). Som en mycket inflytelserik person under den period i svenskans språkliga utveckling då den moderna svenskan föds (Håkansson 2025), har också Linnés språk undersökts och bidragit med pusselbitar till beskrivningen av språklig utveckling under 1700-talet. Flertalet redovisade undersökningar går på något sätt tillbaka till Oscar Levertins pionjärarbete (1908 [1906]). Merparten av de analyser som har gjorts av Linnés svenska skriftspråk behandlar främst hans resebeskrivningar (se t.ex. Abenius 1971 [1935]; Belfrage 1944; Hillman 1970; Fries 1971b), där Linnés egenartade blandning av detaljerade beskrivningar och poetiskt bildspråk lyfts fram. Ralph (2011) anser t.ex. att Linné kan ses som tänkbar inspiratör till Strindbergs naturbeskrivningar.

Hur Linnés språkbehandling gestaltas i KVAH:s rön har däremot inte beskrivits särskilt ingående i jämförelse med de studier som ägnats hans språk i resebeskrivningarna. Däremot har en del andra av Linnés texter, tillkomna inom ramen för KVA:s diskurs, tilldragit sig stort intresse. Inte minst presidietalet *Tal om Märkvärdigheter uti insecterne* har analyserats ur ett flertal perspektiv, bland annat retoriskt (se Pehrson Berger 2011; Sorgenfrei 2024). Talet hölls 1739 efter att Linné lade ner sitt presidium efter första kvartalet i den nyinstiftade akademiens tjänst och kan sägas ha introducerat entomologisk forskning i Sverige (Pehrson Berger 2011). Det inflytelserika talet har även analyserats ur ett intertextuellt perspektiv som kartlägger hur Linnés tankar om entomologins betydelse förmedlas av andra betydelsefulla entomologer inom KVA:s diskursgemenskap, såväl i presidietal som i rön (Rogström 2020).

Den språkliga faktor som studerats mest i Linnés språk är hans ordförråd, särskilt terminologi och nomenklatur. Också Linnés egen dialekt har studerats av Sahlgren (1971 [1922]), som noterar hur Linnés småländska ordförråd

kommer till synes i hans skrifter. Bland fackspråksforskare har Linnés framsynthet i fråga om fackspråkets kontra allmänspråkets funktioner analyserats av t.ex. Nilsson (1974). Linnés eget bidrag till ett svenskt fackordförråd inom entomologi, en vetenskap som etableras under 1700-talet, har studerats av Hannesdóttir (2011).

Linnés betydelse för framväxten av ett mer renodlat vetenskapligt språk på svenska har dock inte uppmärksammats lika mycket som hans mer individuellt särpräglade stil, även om de mer vetenskapliga inslagens språkliga uttryck i resebeskrivningarna tas upp av flera forskare. Abenius (1971 [1935]) är en av de första att notera och diskutera Linnés syntaktiska särart i resebeskrivningarna. Den syntax hon intresserar sig för karaktäriseras av att dess struktur strävar efter en exakthet i uttrycket som är vetenskaplig samtidigt som den uttrycker en mer naturlyrisk sida (Abenius 1971 [1935]: 61–62), och det är detta uttryck som ligger till grund för föreliggande undersökning (se vidare avsnitt 3.1, 3.2 och 4).

Utöver språkliga analyser av resebeskrivningarna har framför allt Fries (1971b) gjort vissa jämförelser mellan dessa och Linnés förlagor i form av anteckningar och dagböcker. Fries (1996) redovisar dessutom en mindre jämförelse mellan fyra av Linnés rön i KVAH och hans resebeskrivningar. Fries anser att det bildspråk som ofta förknippas med Linnés resebeskrivningar inte kommer till samma uttryck i rönen, med undantag för de rön som publicerades tidigt och där material från de tidigaste resebeskrivningarna, som aldrig trycktes under Linnés levnad, har återanvänts.

Två exempel där formuleringar i rönen i mångt och mycket överensstämmer med dagboksanteckningarna är de ofta citerade ”Om RENARNAS BRÖMSKULOR i Lapland [...]” (KVAH 1739; från Lapplandsresan (1975 [1732]) samt “[...] Anmärkning öfwer WISEN hos MYRORNE” (KVAH 1741; från Dalaresan (1953 [1734])). Fries anser att rönen uppvisar en tyngre syntax än resorna (1971b: 100), något som också Hillman påpekar när han noterar att finita verbet ofta placeras sist i bisatser (Hillman 1970: 61). Detta syntaktiska drag kan i så fall indikera en medvetenhet om skillnaden mellan den mer vetenskapliga texten och resebeskrivningen. Det ligger även nära till hands att, i likhet med Teleman (2011), anta att det latinska inflytandet satt sin prägel på den svenska, vetenskapliga prosan, genom den mer tungfotade syntaxen. Sigurd Fries (1996: 88) konstaterar att ”[m]an frigjorde sig från latinet men inte från latininflytandet”.

Det är trots allt ganska förvånande att språkforskare inte har kartlagt Linnés språkliga inflytande på det vetenskapliga språkets framväxt under 1700-talet eller uppmärksammat den nya sakprosa som, enligt Fries, uppstod inom KVAH. En orsak är troligen det faktum att systematisk forskning om vetenskapligt och akademiskt skrivande etableras på allvar först på 1990-talet – på engelskt språkområde genom bl.a. Swales (1990) och Bhatia (1993) och på svenska genom framför allt Britt-Louise Gunnarssons fackspråksprojekt under 1980- och 1990-talet (Gunnarsson 1987; Gunnarsson 2009: 55–94).

Ytterligare en faktor kan vara att möjligheterna till systematiska undersökningar av KVAH länge begränsades till de tryckta rönen i de sammanlagt 115 volymerna som gavs ut mellan 1739 och 1854. Sedan 2010 finns emellertid rönen digitalt tillgängliga på internet (KVAH), både som bilder och som pdf-filer (Rogström & Johansson 2023: 283). Härigenom är det enklare att få tillgång till Handlingarna och möjligheterna att få överblick över såväl ämnesområden som bidragsgivare till KVAH har förbättrats, något som utnyttjas i vårt projekt genom att tio av volymerna därtill är digitaliserade och därmed är möjliga att söka i elektroniskt (jfr Rogström & Johansson 2023: 283).

3. Teoretiskt ramverk och centrala begrepp

Vår undersökning baserar sig på de teoretiska antaganden som introduceras av Swales (1990) och som därefter utvecklats av bl.a. Bhatia (1993) och Swales (2004).

En bärande tanke i modern språkvetenskaplig genreteori är att genrer utvecklas i relation till olika verksamheter – *diskurser* – vars idéer och grundvalar för den aktuella verksamheten utvecklas genom utövarna av verksamheten i en *diskursgemenskap*. Blåsjö (2010: 55) konstaterar följande om genreanalys utifrån Swales (1990) och Bhatia (1993):

Genreanalysen bygger på teorin om diskursgemenskaper som ”äger” en uppsättning genrer. Genrerna används för att konstruera gemenskapen och speglar dess normer och värderingar.

Vetenskapliga genrer utvecklas, precis som andra genrer, i socialt konstruerade diskursgemenskaper (Swales 1990: 9; se också Landqvist & Rogström 2024). Vi betraktar således Kungliga Vetenskapsakademien och dess medlemmar, författare och läsare som en diskursgemenskap. Dessa bildar tillsammans med KVA:s skriftliga alster, exempelvis vetenskapliga rön och resebeskrivningar utgivna av KVA, en diskurs och en diskursgemenskap inom vilken vetenskapliga genredrag etableras. Dessa kommer slutligen att bilda olika vetenskapliga genrer – och subgenrer – inom genrer (se t.ex. Bhatia 1993: 21).

Genrer utvecklas i relation till sina kommunikativa syften (Blåsjö 2010: 55), och de konstitueras av olika språkliga *genredrag* som etableras successivt och slutligen emanerar i drag som är tydligt igenkännbara på språkets olika nivåer inom olika genrer (Swales 1990: 140–148). Några typiska sådana drag för vetenskapliga genrer är uttryck för texters disposition i form av både grafiska markörer som rubriker och punktlistor men också textbindande element som adverb av typen *följaktligen*, *för det första* och *sammanfattningsvis*. Vissa drag är gemensamma för allt vetenskapligt språk, medan andra är specifika för enskilda vetenskaper. I ett skede som var nydanande för såväl svensk naturvetenskap som svensk språkutveckling skulle man kunna tänka sig att vissa personer utövade särskilt stort inflytande i diskurs-

gemenskapen, inte bara vetenskapligt utan även språkligt, och att de tog initiativ till att introducera specifika genredrag. Ett sådant *genredrag* alternativt *stildrag*, som är värt att undersöka närmare, är det drag som i tidigare forskning betecknas som *notisformen* eller *halvlistan*.

3.1. Notisformen som stildrag

Det syntaktiska drag i Linnés texter som står i fokus i föreliggande undersökning uppmärksammades och beskrevs förhållandevis ingående först av Margit Abenius (1971 [1935]). Abenius beskriver detta stildrag som en ”systematisk katalog av sinsemellan likvärdiga stycken, som alla äro byggda på samma sätt efter schemat: subjektet, det som skall beskrivas, först, ofta typografiskt utmärkt; därefter predikat och bestämmningar” (Abenius 1971 [1935]: 65). Abenius antar att Linné utnyttjar den stereotypa och samtidigt rytmiska syntaktiska utformningen för att tillmäta alla sina detaljerade beskrivningar samma betydelse (Abenius 1971 [1935]: 71).

Hillman (1970: 62) kallar stildraget för *notisform* eller, kort och gott, *notis*, och han anser precis som Abenius att det är typiskt för Linnés sätt att skriva. Några exempel på den typiska notisformens syntax ges i exempel 1, hämtade ur *Wästgöta-Resa*.³

(Exempel 1)

GORSTEN kallades här den Tälgsten, (ölands-sten eller Golfsten), som war brunaktig, och af luften eller brytningen sönderföll i runda och äppleformiga stycken, såsom Gor, eller hårda excrementer.

GÅSÖRT (Flor. 415.) växte öfwer alla gårdar wid Rödsätter, eller på Gorklefwan, mer än på andra ställen i Swerige, och lika så mycken, som Trampergräs (Flor 322.) på andra gårdar i Riket. (s. 37)

Abenius kopplar den enkla och upprepande menings- och textbyggnaden till Linnés strävan att tilldela hela innehållet en jämn uppmärksamhet där allt är lika viktigt. Denna strävan syns i Linnés sätt att placera informationen rytmiskt i satserna, där rytmen är ”det mest individuella av allt och det djupast konstitutionella” (Abenius 1971 [1935]: 73). Abenius noterar också att denna typ av komposition går igen i Linnés hela författarskap, vilket ger en intressant utgångspunkt för fortsatta syntaktiska studier och ett incitament att undersöka samma drag i rönen.

Hillman (1970), som fördjupat studier av notisformen i Linnés resebeskrivningar, anser att utvecklingen av draget är en medveten stilsträvan från Linnés sida att nå ”största möjliga sakliga effektivitet” (1970: 62). Hillman urskiljer en successiv utveckling av detta särpräglade sätt att skriva, vilket i

³ Alla citat är återgivna med den grafiska utformning som texten är tryckt med i originalet i form av versaler, kursiv stil, radbrytning etc. Avvikelser från förväntad utformning anges med [sic], exempelvis om kursiv stil eller versal saknas. Vi återger inte originalets bruk av frakturstil och antikva.

Öländska och Gotländska resan (1975 [1745]) blir mer eller mindre standard för denna typ av snabba iakttagelser.

Notisformen har inte bara en syntaktisk särprägel utan därtill en grafisk, som kännetecknas av grafiskt fristående meningar som inleds med ett grafiskt markerat huvudord, ofta i versaler eller spärrad stil. Begynnelseordet får därmed en funktion av radrubrik som framhäver den stereotypa meningsbyggnaden, här i exempel 2, även det hämtat ur Linnés Wästgöta-Resa:

(Exempel 2)

MYGG märktes mycket litet på Kinnekulle, åtminstone på den tiden wi där wistades.
(s. 37)

I detta exempel kan man också se hur finita verbet placerats sist i bisats, i enlighet med vad Hillman (1970) konstaterar.

Linnés förtjusning i notisformen och hans allt flitigare bruk av den i de senare resebeskrivningarna tyder på att han funnit en typ av syntaktisk mall som passar hans vetenskapliga iakttagelser väl. Det är ju främst dessa som återkommer i notisformen, som därmed bryter starkt mot det bildspråk som kan finnas insprängt mellan de mer vetenskapligt preciserande notiserna.

Teleman (2011) noterar ett liknande stildrag, av honom kallat "half-lists" (sv. "halvlistor"), i sin undersökning av ett mindre antal rön i KVAH. Teleman hävdar att dessa halvlistor introducerats av Linné och hans lärjungar (Teleman 2011: 72), och hans kortfattade beskrivning av halvlistorna visar att de i stora drag har samma utformning som notisformen uppvisar. Det finns därför all anledning att utforska detta tänkbara genredrag vidare och se hur det utnyttjas i Linnés rön i KVAH, där draget borde kunna fylla minst en lika viktig funktion som i hans resebeskrivningar.

3.2. *Notisform* eller *halvlistor*?

Hillman (1970) kallar således Linnés speciella sätt att beskriva vetenskapligt intressanta iakttagelser för *notisform* eller *notiser*. Också Fries (1971b) beskriver stildraget och påpekar att den typiska ordföljden är "betingad av omtanke om läsarens möjligheter att lätt orientera sig i boken" (Fries 1971b: 131), en iakttagelse som går att koppla till det faktum att flera av resebeskrivningarna innehåller register som ansluter väl till inlagan i boken i fråga. I Linnés Skånska resan (1966 [1751]) finns exempelvis ett innehållsregister som är tematiskt indelat. I avdelning XI "Oeconomiska Saker" återfinns registerorden "Alun-processen 123." som på sidan 123 går att hitta under notisens inledande ord ALUN. Registerposten "Bröd af blandad säd 78. 153." kan man läsa om på sidan 78 under ledordet WICKEN-ÄRTER och på sidan 153 i stycket som inleds med ledordet WICKEN. Notisformens syntax med subjektet (eller i vissa fall ett objekt) som ledord i versaler fyller således en viktig funktion när läsaren ska identifiera ett visst innehåll i relation till det ämnesindelade registret.

Abenius, Hillman och Fries kopplar notisformen till allehanda iakttagelser i resebeskrivningarna, vilket exemplifieras i exempel 1 och 2 ovan. Teleman (2011) antar emellertid att de halvlistor som han noterat i KVAH företrädesvis används inom botanik och zoologi genom att de utnyttjas för att beskriva och kategorisera växt- och djurarter (2011: 72). Teleman beskriver de halvlistor som finns i rönen på följande sätt:

A genuine step forward during the period is the schematic model for the description and taxonomy of botanical and zoological species. This seems to have been an invention of Linnaeus and his pupils. It included a subtext schema for a so-called "half-list" (Bo-A. Wendt, personal communication), i.e. something between a regular running text and a numerical table, like this:

name of the referent
non-finite predication 1
non-finite predication 2
etc.

The name of the referent is a kind of heading followed by a sequence of nonfinite predications. These are expressed by verb phrases, adjective phrases, noun phrases etc. Another conventionalized arrangement was the one for autopsy reports (a popular genre in the transactions), but that was used in Latin, too. (Teleman 2011: 72)

Telemans beskrivning av halvlistorna i KVAH överensstämmer till viss del med den tidigare beskrivna notisformen, men Teleman ger tyvärr inga textexempel ur rönen. Det som av Teleman beskrivs som en mycket schematisk lista verkar dock kunna ha en ganska varierande utformning, inte minst syntaktiskt, vilket visas av följande exempel ur Linnés tidiga KVAH-rön "Om RENARNAS BRÖMSKULOR i Lapland [...]" (1739) (exempel 3):

(Exempel 3)

Låren woro 4, ludne och swarta. Benen och föt-
ren bleka, hade 5 delar. På hwar fot woro twenne
hwaða och fast stora klor, med et litet fiäl under hwar-
je klo, och et hår mellan klona.

Hornen woro twenne, mycket stackuga.

Munnen liten, utan tänder, eller något synnerli-
git snyte. (s. 124)

Beskrivningen av flugan som attackerar renar kan variera. Fullständiga satser används: "Låren woro 4, ludne och swarta", ibland med långa attribut: "På hwar fot woro twenne hwaða och fast stora klor, med et litet fiäl under hwarje klo, och et hår mellan klona". Däremellan syns satser som är syntaktiskt ofullständiga: "Benen och fötten bleka, hade 5 delar". Man ser en tydlig likhet med notisformen i resebeskrivningarna.

Även i Linnés senare rön varierar halvlistorna i fråga om syntaktisk uppbyggnad, såsom i ett av hans senare KVAH-rön ”MUS *Aguti*. *Syst. Nat.* Eller Beskrifning på et Brasiliskt Djur, *Aguti*, [...]” från 1768 (exempel 4):

(Exempel 4)

MURRHÅR (Vibrissæ) många och svarta, stå
öfver hvardera mungipan, hvilka äro kårtare
än hufvudet. Utom dessa, är en *vårta* öfver
hvardera ögat; en på hvardera kinden, och
en under hakan, som alla hafva några få murr-
hår på sig. (s. 27)

I exemplet används fullständiga satser med utbyggda nominalfraser. De zoologiska rönens halvlistor är således inte fullt så stereotypa som Teleman (2011) hävdar utifrån sitt begränsade material.

Linnés botaniska rön utvecklas dock på ett annat sätt, främst genom att beskrivningar av växter tidigt börjar formuleras på latin som i ”*Tvänne Örter, LOEFLINGIA och MINUARTIA*” (1758). Orsaken är sannolikt att Linné här utnyttjar sin *Species Plantarum* (1753), det verk där hans binominala namngivningsprincip presenteras för första gången. Namnen anges på latin utifrån en beskrivning av växternas utseende, vilket troligen medförde att latinet lättare gick att motivera också i KVAH:s rön. Detta visas i exempel 5:

(Exempel 5)

MINUARTIA dichotoma *Læflingi*, Fig. 2 uti
mina *Spec. plant.* 89.
Radix fibrosa, annua.
Caulis erectus, simplex, teres, articulatus, pol-
licaris, superne crassior.
Folia, opposita, sessilia, subulata, a lata basi sensim atremata. (s. 17)

Linné verkar således ha flera förebilder till den utformning av halvlistan som Teleman (2011) beskriver. Idén om halvlistan verkar därtill föras vidare och utvecklas av Linnés lärjungar, och då främst i zoologiska rön, men inte heller här kan man med säkerhet säga att halvlistan utvecklats till den taxonomiska beskrivning som Teleman avser. Likheten mellan artbeskrivningen och notisformen påpekas dock bl.a. av Nilsson (1974: 103–105) med hänvisning till Abenius (1971 [1935]): ”Släktnamnet kommer först, i typografisk särställning, därefter de artutmärkande egenskaperna, men endast de nödvändiga, inga obetonade partiklar, inget oväsentligt predikatsverb.” (Nilsson 1974: 103–104)

Utifrån de studier och resultat som har presenterats ovan finns det alltså goda grunder för att närmare undersöka utvecklingen av notisform/halvlista och dess koppling till artbeskrivning och systematisk taxonomi i KVAH. Först ska vi dock motivera vårt ställningstagande att använda beteckningen *halvlista* i stället för *notisform* eller *notis*.

Beteckningen *halvlista* införs av Lötmarker och Wendt (2009) i deras studie av svenska turistbroschyrers kännetecken och utveckling. Lötmarker och Wendt har noterat att det finns beskrivningar som är en typ av listor men att dessa innehåller mer information än vad en konventionell lista brukar göra:

Utöver de renodlade listorna finns det en annan listliknande företeelse som vi i brist på annan benämning kallar *halvlista*. Det rör sig om förteckningar där de ingående delarna kommenteras på ett mera språkligt utbyggt sätt än vad en strikt listform egentligen tillåter. Det är alltså en lista i så måtto att ett antal företeelser av samhörigt slag förtecknas under varandra i egna stycken, men å andra sidan löptextliknande småstycken i så måtto att det finns drag av normalt och framförallt fritt varierbar meningsbyggnad i dem (låt vara ofta mer eller mindre icke satsformad). (Lötmarker & Wendt 2009: 111, kursiv stil i originalet)

Denna beskrivning passar väl in på de partier vi identifierat i rönen som liknar notisformen, framför allt genom den tematiska samhörigheten, vilken också pekar framåt mot artbeskrivningen. Enligt Lötmarker och Wendt kännetecknas halvlistor därtill av att de kan variera ganska mycket i fråga om sin utformning:

Ju mer kortfattade kommentarerna är, desto mer närmar det sig en vanlig lista, och ju fylligare kommentarerna är, desto mer blir det ”bara” en starkt uppstyckad löptext. Åt båda hållen är gränsen således flytande. Det som särskiljer halvlistan från vanlig löptext är hur som helst det stora antalet tematiskt samhöriga småavsnitt på jämförelsevis litet utrymme. (Lötmarker & Wendt 2009: 111)

Också här kan man notera att överensstämmelsen med rönens halvlistor är stor genom att dessa hålls samman av ”tematiskt samhöriga småavsnitt [...]”, vanligen utformade efter hur det beskrivna djurets kroppsdelar förhåller sig till varandra. Det är oftast huvudet som beskrivs först och därefter de kroppsdelar som är placerade på huvudet, såsom ögon, mun, käkar, öron, morrhår, antenner etc., allt beroende på art. Detta verkar vara ett medvetet stildrag som utnyttjas av Linné i både resebeskrivningar och rön genom att han genom denna typ av uppräkningsanordning kan anknyta till den löpande texten utan att behöva göra alltför stora stilistiska och innehållsliga avvikelser. I Lötmarker och Wendts material med turistbroschyrer finns det mellanrubriker i en del halvlistor, något som inte förekommer i rönen. I rönens halvlistor markeras emellertid framför allt första ordet med versaler/kursiv stil/fet stil/gradstorlek, i likhet med vad som visas i exempel 1–5 ovan.

Beteckningen *halvlista* beskriver därmed bättre likheten med listans uppräkningsfunktion samt dess rent grafiska utformning, där innehållet mestadels placeras vertikalt i stället för horisontellt. Beteckningarna *notisform* och *notis* drar i stället tankarna åt en kortfattad text i en journalistisk genre (jfr SAOB 1947), vilket inte stämmer med rönens funktion.

Eftersom Linné verkar utnyttja halvlistan på ett medvetet sätt, så finns det skäl att anta att han ser en (fack)språklig potential i den typiska uppräknings som kännetecknar stilen både innehållsligt och syntaktiskt, varför halvlistan kan tänkas vara en genredragskandidat som bidragit till att utveckla naturvetenskapliga genrer på svenska. Halvlistan kan således variera något, men den kännetecknas av att den består av grafiskt markerad text som skiljer den från brödtexten. Halvlistan beskriver ett semantiskt innehåll i en och samma lista som hålls ihop i grafiska stycken eller rader. Dessa inleds vanligen med ett huvudord (ofta subjektet) som mestadels är grafiskt markerat. Därmed kan syntaxen vara ganska stereotyp.

4. Halvlistor i Linnés KVAH-rön

I det följande redovisar vi vår studie av de halvlistor som vi identifierar i Carl von Linnés bidrag till KVAH, dvs. genren *rön* i diskursgemenskapen KVA:s främsta kanal för att sprida kunskap inom en naturvetenskaplig diskurs på svenska i Sverige under större delen av 1700-talet (se avsnitt 1).

4.1 Antal rön och antal halvlistor

En sökning med ”Linnæus” i den digitaliserade versionen av KVAH resulterar i totalt 53 poster (KVAH). Dessa 53 KVAH-rön är skrivna av Carl von Linné, ursprungligen Carl Linnæus, (1707–1778).⁴ Halvlistor på svenska förekommer i totalt 24 av de 53 rönen. Därtill kommer halvlistor på latin i ett mindre antal rön, vilka främst gäller botanik, bl.a. rönet med titelrubriken ”MIRABILIS longiflora, eller *Lång-pipiga Underblomman*; beskrifven av *CARL LINNÆUS*.” (1755). I det följande undersöks enbart halvlistor på svenska. Sådana uppträder alltså i något mindre än hälften av Linnés totala antal KVAH-rön, nämligen i 24 av 53 rön.

Vanligen förekommer det en halvlista per rön, men i fyra rön ingår två halvlistor i ett och samma rön. Detta gäller rönen ”Doctor CARL LINNÆI Beskrifning, på SNÖ-SPARFWEN.” (1740), ”*LYCKTE-MATKEN från China. Ingifven av Geheimerådet Herr RABEN. Beskrefven av CARL LINNÆUS*.” (1746), ”*BOSKAPS-SIUKAN* Beskrifven af FRANS. DE SAUVAGES, *Botanices Professor i Monspelier och Ledamot af Upsala Vetenskaps Societet. Ingifven af CARL LINNÆUS*.” (1746) samt ”*BESKRIFNING På et Americanskt Diur, som HANS KONGLIGE HÖGHET gifvit til undersökning. Upståld af CARL LINNÆUS*.” (1747).

Det totala antalet halvlistor som analyseras i undersökningen är därmed 28. Halvlistornas omfattning, mätt i antal grafiska meningar eller antal graford, varierar självfallet. Vi har dock valt att fokusera på antalet halvlistor i materialet, inte på halvlistornas omfattning och deras andel av den totala textmassan i vart och ett av rönen i materialet.

⁴ Både Lindroth (1967: 561) och Fries (1996: 98) meddelar att antalet rön av Linné är 52, medan även Rogström (2020: 26), som också använder den digitaliserade versionen av KVAH, anger antalet rön till 53.

4.2 Utgångspunkter för analysen

För den fortsatta analysen gör vi två indelningar av de 24 rönen och de 28 halvlistorna som analyseras.

Den första indelningen bygger på vilka ämnesområden som avhandlas i rönen med halvlistor (jfr Fries 1996: 99; Teleman 2011: 72). En första underkategori är zoologi, och vi benämner dessa rön som *Fauna-rön*. En andra underkategori benämner vi som *Flora-rön*, eftersom de ägnas botanikens område.

Ett av Fauna-rönen avviker dock något från de övriga med tanke på sitt ämne, nämligen ”*BOSKAPS-SIUKAN* Beskrifven af FRANS. DE SAUVAGES, *Botanices Professor i Monspelier och Ledamot af Upsala Vetenskaps Societet*. Ingifven af CARL LINNÆUS.” (1746). Rönets ägnas boskapssjukdomen ”*Blodsot med feber (Dysenteria boum cum febre) [...]*”, vilken KVA har bett Linné att skriva om i KVAH (se vidare Lindroth 1967: 746). Större delen av rönets är dock en beskrivning av sjukdomen och behandlingen, vilken Linné hämtar ur ett brev som han har fått från den franske experten de Sauvages:

Jag håller dette Brevet vært, at almænt meddelas til mine Landsmæns förmån, der denna færlige siukan skulle vidare ansticka någons fæhus, och derfor gifver fram Prof. SAUVAGES egne ord, allenast tolkade ifrån Latinen på Svenska. (s. 283–284)

I Linnés översättning från latin till svenska ingår två halvlistor. Den första gäller symptom på sjukdomen och hur de visar sig i olika kroppsdelar: djurens öron, horn, ögon, näsborrar osv. (s. 285–286). I den andra halvlistan beskrivs resultatet av obduktioner av djur som dött av sjukdomen utifrån kroppsdelar: magar, tarmar, lungor osv. (s. 288). Också detta rön kan sägas tillhöra zoologins överordnade område och mera precist veterinärmedicinens område.⁵

Den andra indelningen gäller vilka typer av upplysningar som meddelas i halvlistor i Linnés rön. Redan en första genomgång av de 28 halvlistorna visar nämligen att det finns två undertyper av halvlistor. Den första typen benämner vi *standardhalvlistor* och den andra typen *varianthalfvlistor*.

Med *standardhalvlistor* avser vi halvlistor som används för att meddela artbeskrivningar och redovisa resultat av obduktioner. I båda fallen är det delar av djur eller växter som är utgångspunkterna. Detta är denna typ av halvlistor som Teleman (2011: 72) uppmärksammar som ett karakteristiskt drag för utvecklingen av vetenskapligt skrivande på svenska under 1700-talet (se avsnitt 1 och 3). Men alla halvlistor i vårt material är inte av denna typ.

Med *varianthalfvlistor* avser vi halvlistor som *inte* innehåller artbeskrivningar eller obduktionsrapporter utan i dessa halvlistor meddelar Linné andra upplysningar. Det är fråga om uppräknings av djurarter och

⁵ Lindroth (1967: 746–751) ger en redogörelse för området veterinärmedicin inom KVA och veterinärmedicinska bidrag i KVAH.

forskare som har beskrivit dessa, dvs. en slags rapsodiska forskningsöversikter, det är kortare beskrivningar av insekter och det är längre växtbeskrivningar, som inte är artbeskrivningar. Grunden för vårt beslut att kategorisera också varianthalvlistor som just *halvlistor* är Lötmarker och Wendts karakteristik av sådana (se avsnitt 3.2). På motsvarande sätt som i standardhalvlistor är det i varianthalvlistor fråga om sammanhörande innehåll, egna grafiska stycken och varierbar meningsbyggnad, även om det mestadels är meningar med rak ordföljd och inledande subjekt (se avsnitt 3.1).

I de båda närmast följande avsnitten 4.3 och 4.4 redovisas och diskuteras resultaten av analysen ur såväl kvantitativa som kvalitativa perspektiv. För diskussionen av de senare relaterar vi resultaten till den metod för vetenskapligt arbete som Linné presenterar i den första upplagan av *Systema naturæ* (1735) (se avsnitt 4.4).

4.3 Resultat och diskussion: kvantitativa perspektiv

I tabell 1 och 2 redovisas uppgifter om Fauna-rönen respektive Flora-rönen: årgång i KVAH, antal rön per årgång, antal standardhalvlistor, antal varianthalvlistor och det totala antalet halvlistor i rönen som ingår i den aktuella KVAH-årgången.

Tabell 1. KVAH-årgång, antal Fauna-rön/årgång, antal standardhalvlistor och antal varianthalvlistor, antal halvlistor totalt, absoluta tal

KVAH-årgång	Antal rön/årgång	Antal standardhalvlistor	Antal varianthalvlistor	Totalt antal halvlistor/årgång
1739–40	3	3 [Beskrivning av insektsart, däggdjursart respektive fiskarter]	1 [Uppräkning av djurarter och referenser till forskare]	4
1746	2	3 [Beskrivning av insektsart, däggdjur respektive obducerat däggdjur]	1 [Uppräkning av ljuskällor i naturen]	4
1747	2	3 [Beskrivning av insektsart, egenskaper hos däggdjursart respektive obducerat däggdjur]	–	3

1750	3	2 [Beskrivning av fågelart respektive fågelart]	1 [Beskrivning av insektsarter]	3
1754	1	1 [Beskrivning av däggdjursart]	–	1
1768	3	3 [Beskrivning av däggdjursart, däggdjursart respektive däggdjursart]	–	3
Totalt	14	15	3	18

Tabell 2. KVAH-årgång, antal Flora-rön/årgång, antal standardhalvlistor och antal varianthaltlistor, antal halvlistor totalt, absoluta tal

KVAH-årgång	Antal rön/årgång	Antal standard-haltlistor	Antal variant-haltlistor	Totalt antal haltlistor/årgång
1742	2	–	2 [Längre beskrivningar av växter]	2
1744	1	1 [Beskrivning av växtart]	–	1
1746	1	1 [Beskrivning av växtart]	–	1
1755	2	2 [Beskrivning av växtarter]	–	2
1756	2	2 [Beskrivning av växtarter]	–	2
1758	1	1 [Beskrivning av växtart]	–	1
1770	1	1 [Beskrivning av växtart]	–	1
Totalt	10	8	2	10

Tabell 1 och 2 visar att halvlistor förekommer under hela den aktuella tidsperioden, dvs. från den första KVAH-årgången 1739–40 till och med årgången för 1770, som är den sista årgången som Linné lämnar bidrar till (Lindroth 1967: 562). Som framgår ovan konstaterar Hillman (1970: 62) att Linnés användning av notisformen ”med starkt betonat rubrikord som inledning [...]” blir allt mera använd över tid i resebeskrivningarna. Någon

liknande utveckling över tid finns däremot inte i Linnés KVAH-rön utan han använder sig av halvlistor under hela perioden 1739–1770.

Flertalet av Linnés rön i KVAH-årgångarna 1739–40, 1741 och 1742 bygger på hans resebeskrivningar, särskilt Lapplandsresan men även Dalaresan samt resan till Öland och Gotland (Lindroth 1967: 562–564). Efter denna inledningsperiod ägnas ”Linnés rent naturalhistoriska bidrag [...]” till KVAH mestadels åt ”nya eller sällsynta djur- och växtarter” (Lindroth 1967: 564), dvs. rön som kan föras till de kategorier som vi här kallar Fauna och Flora.

Uppgifter i tabell 1 och 2 visar vidare att det finns en övervikt för Fauna-rön gentemot Flora-rön vad gäller förekomsten av halvlistor. Sådana förekommer i 14 Fauna-rön och i 10 Flora-rön. En möjlig förklaring till detta resultat kan vara att Linné från och med år 1756 övergår till att skriva botaniska artbeskrivningar på latin (se avsnitt 3.2). Lindroth (1967: 566) konstaterar att ”[d]ärefter [dvs. efter 1756] vacklade han i artkaraktistikerna mellan modersmålet och latinet”. I sina zoologiska rön kan Linné däremot vara mer av en populärvetenskaplig skribent, och därmed kan svenskan användas också för att beskriva aktuella djurarter (Lindroth 1967: 567).

I fråga om Fauna-rönen visar uppgifter i tabell 1 att det är fyra kategorier inom djurriket som beskrivs i form av halvlistor. Klart vanligast är däggdjur med 9 förekomster. Därefter följer insekter med 4, fåglar med 2 samt fiskar med 1 förekomst. I två av rönen finns det därtill mer övergripande teman. Det handlar om en uppräknings av djurarter och referenser till andra forskares verk respektive en uppräknings av ljuskällor i naturen i ”C. LINNÆI Med. Doct. Anmärkningar öfwer de Diuren, som sägas kamma neder utur Skyarna i Norrige.” (1740) respektive ”*LYCKTE-MATKEN från China. Ingifven av Geheimerådet Herr RABEN. Beskrefven av CARL LINNÆUS.*” (1746).

Det senare rönet inleds med konstaterandet att ”Ibland alt hvad menniskan förnöjer, är ingen ting som henne fågnar mer än Liuset. Nyfödde Barnen följa stadigt Liuset med sina ögon. Och vi, ehuru vane, fågna oss mäst af de Himmelske kroppars glans och lius.” (s. 60). Därefter följer en halvlista där Linné räknar upp ett antal olika ljuskällor, där de fem första är ”*ELECTRISKA Liuset*”, ”*PHOSPORISKA Liuset*”, ljus från vissa nyupptagna fiskar, kalvkött samt ”*Ugleved* eller halfrutit träd [...]” (s. 60). Efter att ha omtalat lysmasken i Sverige och gjort en jämförelse med förhållandena i ”Indien och de varme Länder [...]” (s. 61) kommer Linné först på rönets tredje textsida fram till det ämne som rönets rubrik anger, nämligen *LYCKTE-MATKEN från China* eller ”*Laternaria, Lykt-Matken, Surinamska Flugan [...]*” (s. 62).

I avsnitt 3.2 återges Ulf Telemans bedömning att Linné, och hans disciplar, använder halvlistor för ”the description and taxonomy of botanical and zoological species” (Teleman 2011: 72). Våra resultat vad gäller förekomsten av halvlistor i Linnés samtliga KVAH-rön stärker alltså trovärdigheten i Telemans bedömning, även om vi i denna studie inte undersöker rön skrivna av Linné-lärjungar. Telemans material består av rön

från flera bidragsgivare inom olika ämnesområden och från några få årgångar av KVAH (Teleman 2011: 70–71), medan vi undersöker Carl von Linnés samtliga rön i KVAH under perioden 1739–1770. Det är därtill värt att notera att Telemans studie är gjord utifrån ett material som är mindre än det vi undersöker. Därtill visar vår studie att halvlistorna uppvisar en större variation än vad som framkommer i Teleman (2011).

Tabell 1 och 2 visar sammantaget att vad vi kallar *standardhalvlistor*, dvs. artbeskrivningar och rapporter från obduktioner, dominerar klart gentemot *varianthalfvlistor*, vilka meddelar mer varierande upplysningar. Det finns sammantaget 23 standardhalvlistor i materialet gentemot 5 varianthalfvlistor. Således är det främst standardhalvlistor som Linné använder sig av i rönen, och det är sådana som vi analyserar mera i detalj i det närmast följande avsnittet.

4.4. Resultat och diskussion: kvalitativa perspektiv

Det finns en generell struktur för den kategori som vi benämner som *standardhalvlistor* i Linnés KVAH-rön (se avsnitt 4.2 ovan). Trots detta uppvisar de 23 standardhalvlistorna ett visst mått av variation. Denna variation är intressant med tanke på att Linnés användning av notisform i resebeskrivningarna har beskrivits som både medveten och konsekvent – men kanske lite enförmig för läsaren. Exempelvis konstaterar Hillman (1970: 68) att rytmen i Skånska resan kan beskrivas som

en rytm för ögat, inte för örat. De formelartade uttrycken med sin typografiska uppställning gör texten överskådlig och klar. Att läsa Skånska resan är som att bläddra i ett kartotek. Stilen väddar till intellektet och försmår helt de medel som skulle kunna skänka den behag och omväxling.

För att förklara Linnés strävan i fråga om stilen anför Hillman (1970) ett uttalande i en handledning i proberkonsten, *Vulcanus Docimasticus* (1734), vilken alltså är publicerad innan KVAH började utges. I denna handledning framför Linné följande uppfattning om sitt vetenskapliga och stilistiska ideal:

En simpel styl, korta ord med ren mening, och undvikande af Tautologie är dett som gör ens skrifter tydelige. [– –] Men en ren och rätt method, som är siälen af all wettenskap, är just den som gör all ting så makalöst lätt. Ty har mitt förnämsta ändamål varit att skrifwa scientificce, äller en ren method. (Hillman 1970: 68, citatet hämtat från Belfrage 1944: 25).

I handledningen understryker Linné alltså betydelsen av ”en ren och och rätt method [...]” för att ”skrifwa scientificce [...]”. Även i den första upplagan av *Systema naturæ* (1735) presenterar Linné denna ”method”, och den har bedömts innebära ”en standardisering av vetenskapen” (Broberg 2019: 144–145). Metoden är uppbyggd av sju punkter, vilka Rogström (2020: 41) beskriver på följande sätt:

1. *Nomina* (släkt- och artnamn, trivialnamn);
2. *Theoria* (klass, ordning, släkte);
3. *Genus* (naturliga egenskaper, särskiljande drag);
4. *Species* (som ska innehålla en fullständig beskrivning med varianter samt skillnader gentemot besläktade arter);
5. *Atributa* (beskrivning av insektens [eller annan aktuell art] levnadslopp och lokaler);
6. *Usus* (nytta för ekonomin, kosten, andra vetenskaper inklusive medicin);
7. *Literaria* (övrige iakttagelser om upptäckt, vidskepelse etc.). (vår tillagda kursiva stil)

Den vanligaste utformningen av halvlistor i såväl Fauna-rön som Flora-rön innebär att Linné beskriver den art eller de arter som är aktuell/a, dvs. 3. *Genus* och 4. *Species*. Härvidlag utgår beskrivningen från ett djur generellt respektive en växt som helhet eller från djurets kroppsdelar respektive växtens delar. Därefter fördjupas beskrivningen, t.ex. genom beskrivningar av olika delar av ett djurs ansikte eller en växts olika delar.

Som representativa exempel på denna helhet-delar-princip återger vi partier av de halvlistor som återfinns i rönen ”*En sättsam PHRYGANEA, funnen i Moldavien af Herr Cancellie Rådet EDUARD CARLESON, och beskrefven Af CARL LINNÆUS.*” (1747) och ”*LIMNIA, En obekant Vext Beskrefven af CARL LINNÆUS.*” (1746). Båda rönen är publicerade under 1740-talet, det första rönet tillhör kategorin Fauna-rön och det andra kategorin Flora-rön (se Lindroth 1967: 566–567 om de båda rönen). Utdragen ur halvlistorna återges som exempel 6 och 7.

Halvlistan som beskriver den hittills okända insekten, som är en slända, inleds på följande sätt (exempel 6):

(Exempel 6)

Insectet är stort, som en medelmåttig Fiäril, eller som det här uti *Tab. VII. Fig. I.* utsättes.

Hufvudet är svart, och mot munnen något nedåt utdragit, allenast på sidorna af pannan blekgult. Det har ock vid munnen 2 längre och 2 kortare *Tentacula* eller kännesträngar.

Antennae, som stå i pannan, äro längre än sielfva kroppen, lika trådar, som frammantil äro fördelte i 3 delar och något tiockare, samt trubbige, men utan leder.

Bröset är kort, dels gult, dels ock med svart målat.

Magen är ovalt aflång, emot spitsen trubbig.

Fötterna äro 3 par til mästa delen blekgula.

Vingarna äro 4, af hvilka de 2 bredare eller öfra stå tillbaka böjde up åt, såsom på en Fiäril (*Papilio*); men de undre vingarne ligga långs åt Kroppen, bortåt böjde. (s. 177–178)

I halvlistan gör Linné först en uppskattning av insektens storlek och hänvisar till en avbildning av den. Två olika modaliteter utnyttjas alltså. Därefter beskrivs olika kroppsdelar: huvud, antenner, bröst, mage, fötter och vingar.

Beskrivningen av vingarna fördjupas sedan genom att Linné beskriver de övre vingarnas och de undre vingarnas utseende i detalj (s. 178). Redan i *Systema naturæ* (1735) använder Linné antenner och vingar för att klassificera insekter (Broberg 2019: 141). I skriften *Fundamenta Entomologiæ* (1767) delar han in ”insekterna i sju ordningar på grundval av vingarnas antal och form [...]” (Hollsten 2023: 26).⁶

I det andra rönet konstaterar Linné att den obekanta sibiriska örten *Limnia* är just okänd. Därför kan han inte säga något om dess eventuella nytta för ekonomi eller medicin, dvs. 6. *Usus* (s. 130), en funktion som var högst relevant för rönen (jfr avsnitt 1). Beskrivningen av *Limnia* i form av en halvlista inleds med roten, följd av bladen och stjälkarna, varefter blomman med blomfoder och blomkronan beskrivs, dvs. nerifrån och upp. Därefter uppmärksammas ståndarna med knappar och strängar, spiran (pistillen) med stift och märke samt frukten och fröna (s. 131–134). Jämfört med beskrivningen av insekten i exempel 6 ovan är beskrivningen av denna växt och dess delar insatt i ett sammanhang genom att Linné jämför olika växtdelar med varandra. Detta gäller bland annat det textparti där ståndarnas och spirans antal, form och storlek beskrivs i förhållande till varandra (exempel 7):

(Exempel 7)

Ståndarne (Stamina) äro 5 stycken, deras *knappar* äro aflånge, men *strängarne* smala, spitsige, kortare än blomman, upräte, men med spitsarne nedböjde hvarigenom sker at ståndarne, som äro längre än Spiran, dock icke blifva högre än sielfva märket på Spiran.

Spiran (Pistillen) består af et litet äggformigt ämne inom blomman stäldt, med en trådlük *stift*, som är nogot kortare än ståndarne, slutad med et *märke*, som är fördelt uti 3 tilbaka böjde aflånge delar. (s. 133)

I återstoden av rönet reflekterar Linné över blomskäftens utseende under olika perioder av växtens liv, och han resonerar sig fram till hur den obekanta växten *Limnia* kan vara släkt med bekanta växter: ”Man kan af alt detta se at denna ört är på långt håll släckt med *Anacampseras* och *Portulaca*. ock[sic] änteligen sluter man at hon bör föras under *Claytoniæ* genus af hvilket tilförene et enda species varit bekant i America.” (s. 133–134). Rönet avslutas med en kort beskrivning på latin, en *diagnos*, och en hänvisning till den avbildning av växten som ingår i rönet (s. 134; se Wikén (1951:393–395) om diagnoser på latin inom botaniken). Liksom i exempel 6 utnyttjas en andra

⁶ *Fundamenta Entomologiæ* (1767) utgavs i docent Johnny Strands svenska översättning år 2023 under titeln *Carl von Linné Entomologiens grunder (Fundamenta Entomologiæ) Akademisk avhandling under Linnés presidium 1767*. Linné presiderade vid disputationen i Uppsala, och respondent var ”den kunglige stipendiaten ANDERS JOHAN BLADH FRÅN ÖSTERBOTTEN” (s. 3).

modalitet än det verbala språket, men i exempel 7 ges hänvisningen i slutet av rönet, inte i inledningen.

I båda dessa artbeskrivningar går Linné från den aktuella arten som helhet till olika aspekter hos den utifrån kroppsdelar respektive växtdelar. Linné tillämpar alltså sin metod med punkterna 1. *Nomina*, 2. *Theoria*, 3. *Genus* och 4. *Species*. Som påpekas av Lötmarker och Wendt (2009) kan de element som bygger upp en halvlista meddela mer eller mindre utförliga upplysningar (se avsnitt 3.2). Detta blir särskilt tydligt i exempel 6, där insektens huvud, antenner och vingar är fylligare beskrivna än insekten som helhet och dess bröst, mage och fötter. Däremot är punkterna om ståndare och spira i exempel 7 ungefär lika detaljrika. Redan i första upplagan av *Systema naturæ* (1735) använder Linné ”blommans minsta delar [...]” för att identifiera och särskilja arter (Broberg 2019: 140).

Flertalet av punkterna består av en enda grafisk mening av varierande längd, från som högst 10 graford i punkterna om insektens bröst, mage och fötter, upp till 39 graford i beskrivningen av växtens ståndare. Den enda punkten i de båda exemplen vilken innehåller två grafiska meningar är den där insektens huvud beskrivs. Gemensamt för de båda halvlistorna är att det inledande viktigaste ordet är kursiverat och fungerar som en slags radrubrik. Därtill är denna rad indragen. Det är fråga om substantiv i bestämd form, och det aktuella substantivet, ensamt eller som huvudord i en längre nominalfras, fungerar som subjekt i sin respektive syntaktiska mening. Ordföljden är därmed genomgående SVO, vilket uppmärksammas i tidigare studier av Linnés s.k. notisform i främst resebeskrivningarna (se avsnitt 3.1 och 3.2).

Linné väljer dock inte enbart att meddela artbeskrivningar i form av halvlistor genom att gå från en helhet till delar av helheten. En annan möjlighet är att låta artbeskrivningar gälla konkreta och lätt iakttagbara egenskaper, t.ex. färger på ett djurs olika kroppsdelar. Ännu en möjlighet är att lämna upplysningar med utgångspunkt i mindre konkreta egenskaper, vilka kräver att forskaren gör iakttagelser under längre tid. Exempelvis kan det handla om ett djurs olika sinnen, dess sinnesförmågor eller dess vanor, dvs. punkt 5 *Attributa* i Linnés metod.

Representativa exempel på dessa båda möjligheter i fråga om halvlistor hämtar vi från två Fauna-rön. Det första av dem avhandlar ”*MARKATTAN DIANA*, Framställd af C. LINNÆUS.” (1754) och det andra är en ”*BESKRIFNING På et Americanskt Diur*, som HANS KONGLIGE HÖGHET gifvit til undersökning. Upställd af CARL LINNÆUS.” (1747). Det amerikanska djuret i fråga kallas *siupp*, och det är fråga om en nordamerikansk tvättbjörn (SAOB 1968). Dessa båda rön är två av de fyra KVAH-rön vilka Lindroth (1967: 568) karakteriserar som ”små porträtt av kuriösa däggdjur” (se vidare Svanberg 2007 om Linnés sällskapsdjur).

I rönet om markattan Diana beskrivs först släktet apor, som saknar svans, därefter släktet babianer, ”som hafva en kort *Stubb-svans* [...]”, och till sist markattornas släkte, som utmärks av skägg och lång svans (s. 211). Därefter

konstateras att markattan Diana är något större än en katt, varefter djurets grundfärg beskrivs (s. 211–212). I den följande halvlistan används färgangivande adjektiv och substantiv som betecknar kroppsdelar som inledande ord i punkter i halvlistan, bl.a. dessa fyra punkter (exempel 8):

(Exempel 8)

Svarta äro magen, benen, svansen, ansigtet, öronen.

Hvitt är bröstet ifrån öronen, tinningarna, skägget ned till armvecken. En hvit strimma är drag-
en utan på bak-låren ifrån svansen fram til knän,
som är synnerligen och ovanlig på djuren; men gör
likväl någon Symmetrie, då Apan åskådas på sidan.

Svansen[sic!] är jämn-tjock, med kårta hår, svart
och lång som kroppen, samt trubbig på ändan,
utan borstar, och kan den icke brukas af Apan
vid klifvande at om-fatta gren, sträng eller tåg.

Ansigtet är nakot omkring ögonen och näsan,
samt svart, som på en Morian. *Näsan* är nedtryckt
och emellan ögonen något hvass eller kantig. *Ö-
gonen* äro gråbruna. *Öronen* äro runda, små, svarta
och mäst nakna. (s. 212)

Efter att ha avslutat beskrivningen av arten som Diana tillhör, klarlägger Linné markattornas hemvist och en annan forskares beskrivning av apor omnämns (s. 213–214). Det är alltså fråga om 5. *Attributa* (lokal) och 7. *Literaria* (annan information) i Linnés metod. Återstoden av rönet innehåller en beskrivning av Dianas seder och aktiviteter (s. 214–217), där avslutningen lyder ”För öfrigt hoppar hon lätt, leker med hundar, roar sig at bitas utan effect, at slå kull hvad som är löst, at taga hatten af folk som står bredevid, och at löska sig eller andra, som alltid är Apornas angelägnaste sysla” (s. 217). Linné avslutar således rönet med att konstatera att apsläktets viktigaste uppgift är individuell och kollektiv pälsvård, en aktivitet som senare forskning har konstaterat skapar och underhåller relationer inom grupper av apor (NE.se).

Punkterna i exempel 8 är mer eller mindre långa och informationsrika, från den första punkten om svarta partier på apans kropp med 7 graford till den andra punkten om vita partier med 40 graford. Med undantag för den tredje punkten är det inledande viktigaste ordet i varje punkt kursiverat och fungerar som en slags radrubrik på samma sätt som i exempel 6 och 7. Den fjärde punkten om apans ansikte skulle kunna brytas upp i flera separata punkter, grafiskt markerade med indrag, där apans näsa, ögon och öron beskrivs. Värt att notera är att de centrala substantiven i denna punkt är kursiverade och att de skulle kunna fungera som radrubriker i en halvlista.

De båda första punkterna inleds med adjektiv, kongruensböjda efter respektive huvudord, och här är det således två färger som fungerar som utgångspunkt för att meddela upplysningar. Dessa punkter ger prov på ett

avsteg från Linnés mönster med rak ordföljd med SVO i punkter i halvlistor (se avsnitt 3.1 och 3.2). I de båda följande punkterna är det däremot två substantiv i bestämd form som inleder, och rak ordföljd tillämpas på samma sätt som i exempel 6 och 7. Här är det alltså delar av helheten som fungerar som utgångspunkt för upplysningar om djuret.

Rönet om det amerikanska djuret siupp, dvs. tvättbjörn, inleds med de korta avsnitten ”*NAMNEN*.” om vilka namn som används av Linné och andra om djuret och ”*FÄDERNESLANDET*.” om djurets hemvist (s. 277–278), dvs. 1. *Nomina* och 5. *Attributa*. Därefter följer det längre avsnittet ”*BESKRIFNINGEN*.” (s. 278–280), således 3. *Genus* och 4. *Species*. I exempel 9 nedan har beskrivningen av helhet–delar, till skillnad från exempel 6, 7 och 8, mera formen av löptext med kursiverade meningsinledande viktigare ord.

Vi bedömer därför detta exempel som ett gränsfall mellan halvlistor, som sådana definieras av Lötmarker och Wendt (2009: 111), och ”vanlig” löptext. Men sådana textpartier uppvisar ändå flera ”halvlistegenskaper”. Varje grafisk mening i exempel 9 ägnas en kroppsdel (huvud, nos, näsborrar, ögon), där beteckningen på kroppsdelens i fråga fungerar som meningsinledare och är skriven i kursiv stil. Syntaxen i dessa meningar är förhållandevis stereotyp.

(Exempel 9)

[...] *Hufvudet* är tjockt, och pannan mera grått.
Nosen spetsig, så att den öfra läppen med näsan är mycket längre, än den undre, och vid des läppar på sidorna äro långa vita myxtagier [= morrhår, mustasch (SAOB 1945)] som räcka med sina styfva hår up til öronen. *Näsborarne* äro som en halfmåne, smala, långa och krokuge. *Ögonen* äro intet synnerligen store; men mycket kullrige och nästan gröne. [...] (s. 279)

På motsvarande sätt som i exempel 8 skulle upplysningarna i exempel 9 även kunna formuleras som en mera prototypisk halvlista med ”småstycken” och kursiverade meningsinledande viktigare ord.

I nästa avsnitt i rönet om tvättbjörnen beskriver Linné ”*NATUREN*.” hos siuppen, dvs. djurets sinnen och vanor (s. 280–285) – punkt 5. *Attributa* i metoden. I avsnittet behandlas inledningsvis siuppens luktsinne, hörsel och smaksinne (se exempel 10). Liksom i fråga om markattan Diana har Linné tillgång till ett levande exemplar av arten. Härigenom har han möjlighet att beskriva egenskaper hos djuret som annars inte ingår i artbeskrivningar. Också exempel 10 får sägas vara ett gränsfall mellan halvlista och ”vanlig” löptext, men textpartiet uppvisar tydliga ”halvlistegenskaper” (jfr Lötmarker & Wendt 2009: 111).

(Exempel 10)

Lukten[sic!] är mär[k]värdig på detta diur, som naturen gifvit et långt snyte, at den må färdigare vara det til tjenst. Denna Siupp var aldeles blind, men genom sin goda luckt hade han nästan samma vägledare, som en annor af de bästa ögon; så at om någon säckerbakelse eller säcker låg på bordet, i skåpet eller något annat högt rum förborgat, var han der straxt och hölt til godo. Om någon studerande kom in, som hade Russin och Mandel hos sig, var han straxt i fickan, gjorde egendomen disputerlig, och med våld utpantade densamma. Om någon kom med mat, mötte han straxt densamma ledd av näsan.

Hörslen var nog svag, hvilken lärer komma af hans små öron, som mindre kunna emottaga luftens darrande, och skulle man ropa rätt hårdt at diuret det höra måtte. Det är naturens vana, at hvad uti et fattas, med en annan förmån betala.

Smaken gifver oss vid handen detta diurets besynnerliga mat och diet. Det åt mäst hvad som föreföll; bröd, kött, gröt, soppor, kräfveter och ben besynnerl af foglar, dem han söndertugade som kött; men hans delicatess var ägg, mandlar, russin, säckerbakelser, säcker och hvarjehanda slags frukt, såsom äpplen, päron, kirsbär, lingon, smultron &c. deremot förkastade han alt det som hade ättika på sig, samt surkål och fisk, den han hvarken rå eller kokad ville gierna smaka. (s. 280–281)

Varje grafiskt stycke i exempel 10 avhandlar ett sinne: luktsinne, hörsel och smaksinne. Den första grafiska meningen i varje stycke fungerar som en kärnmening och anger temat för stycket. I två av de tre styckena är beteckningen för sinnet i fråga skriven i kursiv stil. Flera av meningarna är långa och detaljerad information meddelas om varje sinne, eftersom Linné har haft möjlighet att iakttä siuppens beteende i olika situationer.

Linné rapporterar om djurets goda luktsinne, dess dåliga hörsel och dess preferenser i fråga om födoämnen. I punkterna ingår konkreta exempel på hur siuppen utnyttjar sina sinnen, t.ex. vad som händer om siuppen möter studenter ”som hade Russin och Mandel hos sig [...]”. Linné reflekterar därtill generellt över att djurets goda luktsinne kompenserar den dåliga synen och den svaga hörseln: ”Det är naturens vana, at uti hvad et fattas, med en annan förmån betala.”

Exempel 10 visar att punkter i halvlistor kan vara mer eller mindre informationsrika och att antalet graford i grafiska meningar i sådana kan vara mer eller mindre många. Detta illustreras tydligt av den tredje och sista punkten om smaken; den första meningen innehåller 11 graford och den andra 64. I den första meningen meddelar Linné att djuret har ”besynnerliga mat

och diet”, och i den andra preciserar han vad siuppen åt i allmänhet, hade för favoritföda och hade för aversioner i fråga om föda. I samtliga tre punkter inleds punkten med ett viktigt informationsbärande substantiv, som i två av tre punkter är kursiverat. I det stora flertalet meningar används SVO-ordföljd, men den första punkten avslutas med två meningar med omvänd ordföljd. I dessa målar Linné upp två situationer, vilka han med största sannolikhet har observerat: hur reagerar siuppen om någon kommer i rummet och har med sig russin eller mandlar respektive någon slags mat?

Avsnittet om djurets sinnen och beteende avslutas med att siuppen ”kommer lös om natten då alle gådt till sängs”, lämnar Linnés bostad och blir ihjälbiten av en hund (s. 285). När den döda siuppen blir återfunnen, obducerar Linné djuret. Obduktionen beskrivs under avsnittsrubriken ”ANATOMIEN.”, i form av en halvlista där olika organ beskrivs i punkter: magen, levern, mjälten osv. (s. 285–287). Det viktigaste ordet är ett substantiv, oftast i bestämd form, och skrivet i kursiv stil. Punkterna meddelar mer eller mindre utförlig information.

Teleman (2011: 72) lyfter fram obduktionsrapporter som ett annat ”conventionalized arrangement [...]” i 1700-talets svenska vetenskapliga skrivande. Det framgår dock inte om det handlar om obduktioner av människor, djur eller både människor och djur. Inte heller framgår det i Teleman (2011) om halvlistor används i obduktionsrapporter på det sätt som Linné gör i detta rön. Avsnittet om siuppens anatomi avslutas med att Linné i brödtext utreder det som han finner märkvärdigast med siuppen: ”des Aflelem eller Penis, som är af en så undersam art, at jag vet intet att likna [...]”. Anledningen till Linnés förundran är penisens storlek och form (s. 287–288).

Därnäst följer ett kort avsnitt ”SLAGET.” där Linné, delvis i polemik med en annan forskare, slår fast att ”detta kreaturet är släckt med Biörnen [...]” (s. 288), dvs. 2. *Theoria* i hans metod. Rönet avslutas med ett avsnitt ”NYTTAN.”, således punkt 6. *Usus*: ”Skinnen komma i stor myckenhet ifrån America, och säljas av Skinnare, hvaraf de måste Böndernes mössor hos oss äro fordrade. Desutom gör man af svantsarne halsdukar eller rumpor, som äro rödacktige med svarta ringar, hvilka man hänger om halsen, då man reser om kalla vintern.” (s. 288–289). Det är uppenbart viktigt att den praktiska nyttan av rön i KVAH framgår tydligt, dvs. 6. *Usus*. Allra sist i rönet finns hänvisningar till två figurer, vilka visar siuppens yttre respektive ”Des Aflelem.”.

5. Sammanfattning och framåtblick

De redovisade resultaten visar att Carl von Linné använder sig av halvlistor i lite mindre än hälften av sina rön i KVAH, nämligen i 24 av hans totalt 53 rön. Vanligen finns det en halvlista per rön, men i fyra rön uppträder två halvlistor i samma rön. Antalet halvlistor som analyseras är därmed 28. Rönen är publicerade 1739–1770, dvs. under hela den period som Linné bidrog med rön till KVAH. De 24 rönen behandlas dels zoologi med 14 rön, dels botanik med 10 rön. Flertalet av halvlistorna är vad vi kallar standardhalvlistor, medan

ett mindre antal är vad vi kallar varianthalvlistor. Dessa svarar för 23 respektive 5 av halvlistorna. Standardhalvlistorna används för att meddela artbeskrivningar respektive rapportera från obduktioner av djur, medan varianthalvlistorna meddelar andra uppgifter.

Vår analys av de 23 standardhalvlistorna i Linnés KVAH-rön visar följande:

- Halvlistor och punkter i dem är mer eller mindre omfattande i fråga om vilka upplysningar som meddelas.
- Det går att göra kopplingar mellan upplysningarna som meddelas och Linnés metod för vetenskapligt arbete, först formulerad i *Systema naturæ* (1735).
- Punkter i halvlistor är vanligen grafiskt markerade genom både indrag och kursivering av inledande viktigare ord i punkter, och dessa inledande ord kan sägas fungera som radrubriker.
- Varje punkt omfattar vanligen en grafisk mening, men flera grafiska meningar kan ingå i och bygga upp en och samma punkt.
- Beskrivningar i halvlistor är vanligen strukturerade efter principen ”från helheten till delarna”.
- Principen kan även ersättas av, alternativt kombineras med, två andra principer, nämligen (a) yttre egenskaper som forskaren kan iaktta direkt respektive (b) inre egenskaper eller beteenden som forskaren kan iaktta först genom att göra observationer över tid.
- Det inledande viktigare ordet i punkter är oftast ett substantiv i bestämd form, men också representanter för andra ordklasser kan tilldelas denna position.
- Ordföljden är oftast rak där det inledande substantivet ensam, eller som en del av en flerordsfras, fungerar som subjekt i en syntaktisk mening, men även omvänd ordföljd kan förekomma.

Sammanfattningsvis visar undersökningen av de 23 standardhalvlistorna att dessa uppvisar både en enhetlighet och en viss variation i fråga om sin utformning.

Vi föreslår att enhetligheten kan förklaras med att Linné i sina rön, liksom i sina resebeskrivningar, i mycket utgår från vad han kallar ”en ren och rätt method” för vetenskapligt arbete (se avsnitt 4.4). I rönen behandlas vetenskapliga problem och upptäckter, och detta görs på ett metodiskt korrekt sätt, vilket innebär att ett antal aspekter ska uppmärksammas. I flertalet av rönen beskriver Linné djur- och växtarter, främst genom artbeskrivningar men även med några rapporter från obduktioner av djur. För sådant innehåll

används ofta *halvlistor*, vilka vi betraktar som ett *genredrag*, som utmärker genren *rön* i Linnés tappning. Som framgår i avsnitt 4.3 går ett antal av Linnés KVAH-rön 1739–1742 tillbaka på stoff från resebeskrivningarna, där han använder sig av s.k. notisform (se avsnitt 3.2). Halvlistorna underlättar för Linné att följa den egna metoden och han kan därtill utnyttja en invand skrivstrategi, vilket bör ha sparat tid för honom (se t.ex. Lindroth 1967: 558 om Linnés stora arbetsbörda).

När det gäller variationen i standardhalvlistorna, föreslår vi två kompletterande, icke-uteslutande, förklaringar.

En första möjlighet är att Linné i dessa kortare texter har känt en större frihet att variera sina formuleringar än i de längre resebeskrivningarna, i alla fall de som publicerades under hans livstid: den gotländska och öländska resan 1741 (tryckt 1745), den västgötska resan 1746 (tryckt 1747) och den skånska resan 1749 (tryckt 1751) (Fries 1971a: 9). I sammanhanget gör Fries (1996) en bedömning som är av intresse. Han säger nämligen att ”något krav på stilistisk enhetlighet i [K]VAH:s rön knappast förelåg. Varje författare tillåts skriva på sitt sätt” (Fries 1996: 102). Utifrån centrala begrepp i denna studie tillät diskursgemenskapen KVA alltså en viss variation i fråga om genredrag inom den genre som kan kallas ”KVAH-rön”. Med tanke på Linnés position i samhället i stort och i KVA speciellt var det antagligen få personer som ville och/eller vågade kritisera hans rön (jfr Lindroth 1967: 558–561).

En andra möjlighet är att Linné inte såg sina KVAH-rön som sina viktigaste bidrag till vetenskapens utveckling. När han vände sig till sina kollegor i och utanför Sverige, skrev han på latin, t.ex. *Systema naturæ* och *Species plantarum*, och på samma sätt resonerade andra naturvetare om språket (Lindroth 1967: 562; Fries 1971a: 7; Helander 2015: 108). För Linné kan KVAH-rönen mera ha varit texter som han ansåg sig vara tvungen att skriva, med tanke på hans position inom KVA och i det svenska samhället (jfr Lindroth 1967: 561). Om Linné hade denna uppfattning, så strävade han kanske inte efter att till fullo tillämpa den egna metoden för att uppnå sitt eget vetenskapliga och stilistiska ideal. I rönen vände han och andra skribenter sig inte heller till specialister utan ”till bredare folklager, som ju inte behärskade latin” (Helander 2015: 108). Ändock visar vår undersökning av standardhalvlistor i Linnés botaniska och zoologiska KVAH-rön att innehållet – i såväl halvlistor som andra partier av rönen – i mycket går tillbaka på den metod för vetenskapligt arbete som Linné först formulerade i *Systema naturæ* (1735).

Vår studie gäller ett genredrag i *en* tongivande skribents rön i KVAH. Skribenten, Carl von Linné, utnyttjar notisform/halvlistor i såväl sina resebeskrivningar som sina rön. Vår bedömning är att notiser/halvlistor dock inte fyller exakt samma uppgift i de båda genrererna. I resebeskrivningarna används notiser/halvlistor för att strukturera och lyfta fram de iakttagelser som Linné gör under sina resor (jfr Abenius 1971 [1935]; Fries 1971b). Däremot bedömer vi att halvlistor används i rönen för att lyfta fram det som

är allra viktigast i det aktuella rönet, vanligen beskrivningar av växtarter och djurarter. Med tiden utvecklas dessa beskrivningar till regelrätta artbeskrivningar, formulerade på latin. Det finns emellertid en viktig skillnad mellan botanikens och zoologins områden vad gäller artbeskrivningar. I fråga om växter utnyttjade Linné sitt system med ståndare och pistiller som grund för artindelningen, men för djur var det inte lika givet vilka egenskaper som skulle ligga till grund för en indelning. Inom entomologins område lades dock, i ett första skede, insekters vingar och antenner till grund för en artindelning, även detta på Linnés initiativ.

Resultaten i fråga om halvlistor i Linnés KVAH-rön indikerar att det är viktigt att uppmärksamma fler presumtiva genredrag inom den övergripande genren *rön*. För det fortsatta arbetet inom projektet ”Från rön till vetenskap” är det därför viktigt att uppmärksamma både enskilda bidragsgivare av rön till KVAH och anlägga mer generella perspektiv på språklig utformning av rönen som texter och språkformen i dem. Betydelsen av att uppmärksamma också mindre kända och inflytelserika bidragsgivare till KVAH än Carl von Linné visas av exempelvis Landqvist och Rogström (2024), som ägnas entomologen Clas Bjerkander (1735–1795). När det gäller genredrag generellt, är det av vikt att uppmärksamma vilken roll som KVA som diskursgemenskap kan spela vad gäller genredrag och genrer (Landqvist & Rogström 2024: 99–100).

Avslutningsvis vill vi travestera – och något modifiera – huvudrubriken till Margit Abenius’ uppsats om en stiltendens hos Linné, ursprungligen publicerad 1935: ”Allt är viktigt”. Vi hävdar att ”allt *kan* vara viktigt” i studier av ett hittills ganska utforskat fält, nämligen utvecklingen av vetenskapligt skrivande på svenska under 1700-talet.

Referenser

- Abenius, Margit (1971) [1935], ”Allt är viktigt. En stiltendens hos Linné”, i Sigurd Fries (utg), s. 56–73.
- Atkinson, Dwight (1998), *Scientific Discourse in Sociohistorical Context. The Philosophical Transactions of the Royal Society of London, 1675–1975*. New York, NY: Taylor & Francis.
- Banks, David (2017), *The Birth of the Academic Article. Le Journal des Sçavans and the Philosophical Transactions, 1665–1700*. Sheffield: Equinox Publishing Company.
- Bazerman, Charles (1988), *Shaping Written Knowledge: The Genre and Activity of the Experimental Article in Science*. Rhetoric of the Human Sciences. Madison, WI: The University of Wisconsin Press.
- Belfrage, Sixten (1944), Dedikationen i Linnés skånska resa, *Svenska Linnésällskapets Årsskrift* 1944: 1–28.
- Bhatia, Vijay K. (1993), *Analysing Genre. Language Use in Professional Settings*. London: Routledge.
- Blåsjö, Mona (2010) [2006], *Skrivteori och skrivforskning. En forskningsöversikt*. 2 uppl. MINS Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet 56. Stockholm: Stockholms universitet.

- Broberg, Gunnar (2019), *Mannen som ordnade naturen. En biografi över Carl von Linné*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Fries, Sigurd (1971a), "Inledning", i Sigurd Fries (utg), s. 7–12.
- Fries, Sigurd (1971b), "Linnés resedagböcker. Deras språk och stil i jämförelse med de tryckta reseskildringarnas", i Sigurd Fries (utg), s. 111–142.
- Fries, Sigurd (utg) (1971c), *Linnés språk och stil. Studier i Linnés svenska författarskap av Margit Abenius, Sixten Belfrage, Sigurd Fries och Jöran Sahlgren*. Stockholm: Bokförlaget Prisma, s. 7–12.
- Fries, Sigurd (1996), "Lärdomsspråket under frihetstiden", i Lena Moberg & Margareta Westman (red), *Svenskan i tusen år. Glimtar ur svenska språkets utveckling*. Stockholm: Norstedts Ordbok, s. 88–103.
- Fundamenta Entomologiae* (1767) = *Carl von Linné Entomologiens grunder (Fundamenta Entomologiae) Akademisk avhandling under Linnés presidium 1767* (2023). Översatt från latinet av Johnny Strand med kommentarer av Ingvar Svanberg och biografiska noteringar av Erik Hamberg. Valda avhandlingar av Carl von Linné 88. Uppsala: Svenska Linnésällskapet.
- Gross, Alan G., Joseph E. Harmon & Michael Reidy (2002), *Communicating science: the scientific article from the 17th century to the present*. New York & Oxford: Oxford University Press.
- Gunnarsson, Britt-Louise (1987), Textmönster i vår äldsta vetenskapliga tidskriftsprosa. En analys av medicinska rön i Vetenskapsakademiens Handlingar 1750–1769. *Nysvenska studier* 67: 155–180.
- Gunnarsson, Britt-Louise (2009), *Professional Discourse*. Continuum: Cornwall.
- Gunnarsson, Britt-Louise (red) (2011), *Languages of Science in the Eighteenth Century*. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Hannedóttir, Anna Helga (2011), "From Vernacular to National Language: Language Planning and The Discourse of Science in Eighteenth-Century Sweden", i Britt-Louise Gunnarsson (red), s. 107–122.
- Helander, Hans (2015), "Neolatinistik i Sverige och i världen", i Eric Cullhed & Bo Lindberg (red), *Klassisk filologi i Sverige. Reflexioner, riktningar, översättningar, öden*. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien Konferenser 89. Stockholm: Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, s. 99–116.
- Hillman, Rolf (1970), *Svensk prosastil under 1700-talet. Dalin – Linné – Gustaviansk talekonst*. Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård 42. Stockholm: Läromedelsförlagen & Svenska Bokförlaget.
- Hollsten, Laura (2023), Naturens största mästestycken eller straffande tyranner? Kunskap om tidigmoderna insekter och spindeldjur, *AURICA. Scripta a Societate Porthan edita* 14: 20–38. Doi: <https://journal.fi/aur/article/view/142172>
- Håkansson, David (2025), "Det långa 1800-talet och den svenska språkhistorien", i Erik M. Petzell, Lena Rogström, Henrik Rosenkvist, Mathias Strandberg & Lena Wenner (red), *Studier i svensk språkhistoria 17. Språket i rummet*. Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 49. Göteborg: Meijerbergs

- institut för svensk etymologisk forskning, Göteborgs universitet, s. 93–109.
- KVAH = Sök i *Kungliga Vetenskaps Akademiens Handlingar*. <http://hosting.dev.o.se/kvah/search.html?jsessionid=AB0F6E4044F5B8923E4592AEC4FD358B.node0>
- Kärnfelt, Johan, Karl Grandin & Solveig Jülich (red) (2018), *Kunskap i rörelse. Kungl. Vetenskapsakademien och skapandet av det moderna samhället. Bidrag till Vetenskapsakademiens historia 47*. Stockholm & Göteborg: Makadam.
- Landqvist, Hans & Lena Rogström (2024), Genreutveckling i vetenskaplig prosa. Clas Bjerkanders entomologiska rön i Kungliga Vetenskapsakademiens Handlingar 1775–1795. *Folkmålsstudier* 62: 89–125.
- Levertin, Oscar (1908) [1906]. *Carl von Linné*. 3 uppl. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Lindroth, Sten (1967), *Kungl. Svenska Vetenskapsakademiens Historia 1739–1818. I. Tiden intill Wargentins död (1783)*. Stockholm: Kungl. Vetenskapsakademien.
- Linné, Carl von (1739), *Tal, om Märkvärdigheter uti insecterne*. Stockholm: Peter Momma.
- Linné, Carl von (1956) [1747], *Carl Linnæi [...] Wästgöta-Resa, på Rikens Högloflige Ständers Befallning Förrättad år 1746*. Stockholm: Lars Salvius.
- Linné, Carl von (1966) [1751], *Carl Linnæi [...] Skånska Resa, på Höga Öfwerhetens Befallning Förrättad År 1749*. Stockholm: Lars Salvius.
- Linné, Carl von (1953) [1734], *Linnés Dalaresa. Iter Dalecarlicum*. Arvid Hj. Ugglå (red). Stockholm: Geber.
- Linnæus, Carl (1975) [1732], *Carl Linnæus Lapplands resa år 1732*. Magnus von Platen & Carl-Otto von Sydow (red). Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Linnæus, Carl (1975) [1745], *Carl Linnæus Öländska och Gotländska resa år 1741*. Carl-Otto Sydow (red). Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Lötmarker, Lena & Wendt, Bo-A. (2009), *Resmål till salu! Svenska turistbroschyrers textuella och språkliga utveckling under hundra år*. Lund: Sekel.
- NE.se = Nationalencyklopedin – NE, artikel APOR, <https://www.ne.se>, hämtad 21 juni 2025.
- Nilsson, Stig (1974), *Terminologi och nomenklatur. Studier över begrepp och deras uttryck inom matematik, naturvetenskap och teknik*. Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie A 26. Lund: Studentlitteratur.
- Pehrson Berger, Ingela (2011), ”Carl von Linnés *Tal, om Märkvärdigheter uti insecterne*”, i Sture Packalén (red), *Litteratur och språk 7*. Eskilstuna & Västerås: Akademin för utbildning, kultur och kommunikation, Mälardalens högskola, s. 5–33.
- Ralph, Bo (1980), ”Hur mycket fackspråk är fackspråk?”, i Sigurd Fries & Claes-Christian Elert (utg), *Svenskans beskrivning 12. Förhandlingar vid sammankomst för att dryfta frågor vid svenskans beskrivning 12*, Umeå

1980. Acta Universitatis Umensis. Umeå: Universitetet i Umeå, s. 163–172.
- Ralph, Bo (2011), "Linnaeus as a connecting link in Swedish language history", i Britt-Louise Gunnarsson (red), s. 247–261.
- Roelcke, Thorsten (2005) [1999], *Fachsprachen*. 2 rev. uppl. Grundlagen der Germanistik 37. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Rogström, Lena (2020), Ett fält för de nyfikna. Textens betydelse för den tidiga entomologin i Sverige – Linné, De Geer och Bjerkander, *Svenska Linnésällskapets Årsskrift 2020*: 23–56.
- Rogström, Lena & Sofie Johansson (2023), "Kungliga Vetenskapsakademiens Handlingar som digitaliserad lexikalisk resurs. Fyra pilotstudier i historiskt akademiskt ordförråd", i Louise Holmer, Greta Horn, Hans Landqvist, Pär Nilsson, Eva Nordgren & Emma Sköldbberg (utg), *Nordiska studier i lexikografi 16. Rapport från 16:e konferensen om lexikografi Norden. Lund 17–19 april 2011*. Skrifter utgivna av Nordiska föreningen för lexikografi. Skrift nr 17. Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 48. Lund & Göteborg, s. 281–294.
- Sahlgren, Jöran (1971) [1922], "Linnés talspråk", i Sigurd Fries (red), s. 13–19.
- SAOB (1945) = *Svenska Akademiens ordbok*, uppslagsord MUSTASCH, spalt M 1673, band 17, <https://www.saob.se/artikel/?seek=mustasch&pz=1>, hämtad 21 juni 2025.
- SAOB (1947) = *Svenska Akademiens ordbok*, uppslagsord NOTIS, spalt N 731, band 18, https://www.saob.se/artikel/?unik=N_0641-0174.D2Q5&pz=3, hämtad 21 juni 2025.
- SAOB (1968) = *Svenska Akademiens ordbok*, uppslagsord SJUBB, spalt S 2822, band 25, <https://www.saob.se/artikel/?seek=sjubb&pz=1>, hämtad 21 juni 2025.
- Sorgenfrei, Simon (2024), Inga underverk är större än de minste. Carl von Linné och det oansenligas sublinitet. *Svenska Linnésällskapets Årsskrift 2024*: 7–18.
- Svanberg, Ingvar (2007), "Deras mistande rör mig så hierteligen." Linné och hans sällskapsdjur. *Svenska Linnésällskapets Årsskrift 2007*: 11–108.
- Swales, John M. (1990), *Genre Analysis. English in academic and research settings*. Cambridge applied linguistics series. Cambridge etc.: Cambridge University Press.
- Swales, John M. (2004), *Research Genres. Explorations and Applications*. Cambridge applied linguistics series. Cambridge etc.: Cambridge University Press.
- Teleman, Ulf (2011), "The Swedish Academy of Sciences: Language policy and language practice", i Britt-Louise Gunnarsson (red), s. 63–87.
- Valle, Ellen (1999), *A Collective Intelligence: The Life Sciences in the Royal Society as a Scientific Discourse Community 1665–1965*. Anglicana Turkuensia. 17. Turku: University of Turku.
- Wikén, Erik (1951), *Latin för botanister och zoologer*. Malmö: Gleerups.

Konfirmation och andedop

Torsten Löfstedt

Detta är en jämförande teologisk studie av konfirmation i lutherska kyrkor (i synnerhet Svenska kyrkan) och Katolska kyrkan samt andedop i pingstkyrkor. Till skillnad från många jämförande teologer står jag utanför de samfund som jämförs.¹ Jag försöker ge en rättvis bild av de relevanta lärorna i alla tre samfund och använder material från de olika samfunden, inklusive bekännelseskrifter, katekeser och även historiska skildringar ämnade för samfundets medlemmar, för att visa hur riterna utförs och tolkas. Artikeln är tilltänkt för lärare i religionskunskap på högstadiet eller gymnasiet men riktar sig också till andra med intresse för jämförande teologi.

Studien visar hur konfirmation i lutherska och katolska kyrkor och andedop i pingstkyrkorna bygger på tolkningar av samma nytestamentliga texter. Nyckeltexter citeras för att göra dem mer tillgängliga för de tilltänkta läsarna. Genom att jämföra den nytestamentliga bakgrunden för konfirmation och andedop blir kopplingen mellan religiösa urkunder, symboler och riter tydlig. Denna koppling betonas i ämnesplanen för religionskunskap i *Lgr22* under Centralt innehåll: "Tolkning av och samtal om religiös och livs-åskådningsmässig symbolik och mening i Bibeln och andra religiösa urkunder, samt i ritualer och estetiska uttryck" (Skolverket 2024: 191). Kommentarmaterialet till kursplanen i religionskunskap förklarar att detta "synliggör hur olika budskap gestaltas och förmedlas inom de religiösa traditionerna och knyter samman urkunder, centrala tankegångar och den religiösa praktiken" (Skolverket 2022: 25).

Med några få undantag har de som studerat konfirmation i katolska eller lutherska kyrkor inte jämfört riterna med andedop i Pingst, och de som studerat andedop i pingströrelsen har inte noterat paralleller med konfirmationsriten i de liturgiska kyrkorna. Roger Stronstad (teolog i pingströrelsen) noterar att det finns likheter mellan den katolska synen på konfirmation och andedop i sin bok *The Charismatic Theology of St. Luke* (1984: 70) och det gör även den katolska teologen Yves Congar i boken *I believe in the Holy Spirit* (1997). De ger dock ingen fördjupad jämförelse av de två riterna. Den katolska teologen Francis Sullivan noterar också likheter mellan pingstvännernas andedop och katolsk konfirmation men inte heller han utvecklar sin jämförelse (1974: 64–65). Teologen Alex Mayfield, en icke-samfundsbunden protestant, jämför de två riterna i sin artikel "Seal of the Spirit: The Sacrament of Confirmation and Pentecostal Spirit Baptism" (2016). Han

¹ Jämförande teologi är en relativt underutvecklad disciplin. För en introduktion (som dock fokuserar på jämförelser mellan kristendomen och andra religioner snarare än jämförelser mellan olika kristna inriktningar) se Kärkkäinen (2020).

noterar hur mycket de två riterna har gemensamt, fastän de först verkar så annorlunda. Jag bygger vidare på den tidigare forskningen, i synnerhet Mayfields artikel, och tar med lutherskt material i jämförelsen. Till skillnad från tidigare studier ger jag även en tentativ förklaring till hur konfirmationsriten utvecklades och till varför denna utveckling ägde rum.

Jag börjar med att presentera några av de nytestamentliga texterna som ligger till grund för riterna i fråga. Därefter presenterar jag katolska tolkningar av konfirmationen, tidig luthersk kritik av den katolska konfirmationsriten, och Svenska kyrkans tolkning av konfirmationen. Därefter följer en beskrivning av andedop såsom det praktiseras i pingströrelsen följt av pingstkyrkors förklaringar av vad som sker under andedopet. Jag visar till sist hur de två riterna, konfirmation och andedop, illustrerar två sorters religiositet, och framför en hypotes om konfirmationens ursprung.

Dop i Anden

För Katolska kyrkan, lutherska kyrkor och pingströrelsen är Nya testamentets skrifter av central betydelse; de har samma nytestamentliga kanon. Här skall jag kort redogöra för några nytestamentliga texter som relaterar till Andens utgjutande. Alla fyra evangelier berättar att medan Johannes döparen döpte i vatten, skulle Jesus döpa i Anden (Matt 3:11// Mark 1:8 // Luk 3:16; se även Joh 1:33). Men inget av evangelierna berättar om att Jesus faktiskt döpte i Anden medan han var med sina lärjungar innan korsfästelsen.

Johannesevangeliet specificerar att det var först efter Jesus dött som hans lärjungar kunde få den heliga Anden (Joh 7:39, 14:16, 16:7). Johannes kopplar Andens utgivning till Jesu död (Dunn 2010: 40). Johannes beskriver hur Jesus dog på följande sätt: ”Och han böjde ner huvudet och överlämnade sin ande” (Joh 19:30).² Den uppståndne Jesus andas senare den heliga Anden in i sina lärjungar (Joh 20:22). I Första Johannesbrevet, som av språk, teologi och kyrklig tradition att döma, har samma författare som Johannesevangeliet (Kruse 2000: 11), betonar författaren till sina läsare att de har blivit smorda av den heliga Anden (1 Joh 2:20) och att denna smörjelse förblir i dem (1 Joh 2:27). Dessa läsare är inte ledare i den tidiga kyrkan och kan därför inte vara identiska med Jesu lärjungar som fick Anden strax efter Jesu uppståndelse (Joh 20:22), men inget förtydligande ges till hur de blev smorda med Anden.

Det är i Lukas andra skrift, Apostlagärningarna (Bruce 1988: 7; Edwards 2015: 5–7), som innebörden av Jesus som den som döper i Anden blir tydligast. I Lukasevangeliet säger Johannes Döparen: ”Jag döper er med vatten. Men det kommer en som är starkare än jag, och jag är inte värdig att knyta upp hans sandalremmar. Han skall döpa er med helig ande och eld.” (Luk 3:16). Läsaren förstår att han åsyftar Jesus. Vi hör inget mer om detta förrän mot slutet av evangeliet då den uppståndne Jesus säger till sina lärjungar: ”Jag skall sända er vad min fader har lovat. Men ni skall stanna här

² Om inget annat specificeras citerar jag Bibeln utifrån *Bibel2000*.

i staden tills ni har blivit rustade med kraft från höjden” (Luk 24:49). Lukas tar upp tråden igen i Apostlagärningarna där den uppståndne Jesus lovar sina lärjungar strax innan han tas upp till himlen: ”Men ni skall få kraft när den heliga anden kommer över er, och ni skall vittna om mig i Jerusalem och i hela Judeen och Samarien och ända till jordens yttersta gräns” (Apg 1:8). Dessa ord uppfylls sedan vid den första kristna pingsten, så som den beskrivs i följande kapitel. Lukas skriver att Anden kom ner över lärjungarna som tungor av eld och fördelade sig bland dem, varpå de började mirakulöst tala för dem främmande språk (Apg 2:1–4). Vid ett tal denna första pingst förklarade Petrus att Jesus hade uppstigit till himlen och att han hade tagit emot den heliga Anden från Gud Fader och utgjutit den över dem som hade samlats i hans namn (Apg 2:33). Därmed hade den gammaltestamentliga profeten Joels ord gått i uppfyllelse (Apg 2:16–21, som citerar Joel 2:28–32).

Apostlagärningarnas andra kapitel är den mest utförliga berättelsen om vad som hände de troende när de fylldes av den heliga Anden. Det är dock inte det enda tillfälle där den heliga Anden föll över de troende i Lukas skildring. Lukas beskriver att när några i Efesos som tidigare endast hade fått Johannes döparens dop kom till tro, döptes de i Jesu namn och fick den heliga Anden (Apg 19:1–7). Lukas skriver: ”När Paulus lade sina händer på dem kom den heliga anden över dem, och de talade med tungor [ἐλάλουν τε γλώσσαις] och profeterade” (19:6). Vid ett annat fall förmedlades den heliga Anden i en separat rit till dem som tidigare döpts i Jesu namn:

Då apostlarna i Jerusalem fick höra att Samarien hade tagit emot Guds ord sände de dit Petrus och Johannes, som reste ner och bad för de troende att de skulle få helig ande. Ty ännu hade Anden inte kommit över någon av dem, de var bara döpta i herren Jesu namn. Men nu lade apostlarna sina händer på dem, och de fick helig ande. (Apg 8:14–17)

Vid ett tredje tillfälle utgöts den heliga Anden över människor som kommit att tro på Jesus, men som ännu inte hade döpts i vatten (Apg 10:44–48). Lukas skriver: ”De omvända judar som hade följt med Petrus häpnade över att den heliga andens gåva blev utgjuten också över hedningarna; de hörde hur dessa talade med tungor och prisade Gud” (Apg 10:45–46). När Petrus senare återberättar denna händelse säger han: ”Och när jag då började tala föll den heliga anden över dem alldeles som över oss i den första tiden. Då kom jag ihåg att Herren hade sagt: ’Johannes döpte med vatten, men ni skall döpas med helig ande’” (Apg 11:15–16). Därmed blir kopplingen till Johannes döparens ord i Luk 3:16 explicit.

I Apostlagärningarna finns det en nära koppling mellan att komma till tro på Jesus, att döpas i Jesu namn och att få den heliga Anden. Det är dock otvivelaktigt exakt hur dessa moment förhåller sig till varandra. Som jag kommer beskriva mer ingående senare i denna artikel, utvecklade pingströrelsen andedop som rit på grundval av dessa verser. Teologer inom pingströrelsen är övertygade om att andedop är ett moment som kommer efter frälsnings-

upplevelsen och fastän det ofta följer på troendedop anser de att det inte är identiskt med troendedopet. Snarare är det en utrustning till tjänst; andedopet ger kraft att vittna om Jesus (Stronstad 1984: 69).

James DG Dunn, en framstående forskare i Nya testamentet som var ordinerad i den presbyterianska Church of Scotland och också tjänstgjorde som predikant i metodistförsamlingar, kritiserar pingstvännernas tolkning av de nytestamentliga verserna som används som stöd för andedop. Dunn försöker visa att utgjutandet av den heliga Anden så som det beskrivs i Apostlagärningarna inte går att skilja från personlig omvändelse eller upplevelsen av frälsning (Dunn 1970, 1993, 1998, 2010; se även Mittelstadt 2010: 46–63). Dunn skriver, ”Luke knows of only one giving/receiving of the Spirit” (1998: 17), det vill säga, Anden ges inte till en person upprepade gånger i Apostlagärningarna. Dunn betonar kopplingen i texterna mellan att komma till tro på Jesus, att döpas i hans namn, och att få den heliga Anden. Anden som ger tro ger samtidigt också kraft (Dunn 1998: 19).

Roger Stronstad, teolog inom Pingströrelsen, besvarar Dunns kritik i en serie publikationer. Enligt Stronstad syftar Andens utgjutande i Apostlagärningarna till att utrusta lärjungarna till tjänst, på liknande sätt som i Gamla testamentet (1984: 78; jfr Num 11:17, 11:2–29; Dom 6:34, 11:29; 1 Sam 10:1–10; 16:13). Stronstad påpekar att i Apostlagärningarna 8 står det att människor i Samarien hade kommit till tro och blivit döpta, men ändå inte fått helig Ande. Uppenbarligen var inte gåvan av den heliga Anden nödvändig för omvändelse (Stronstad 2010: 5). Detsamma gäller Jesus egna lärjungar – det verkar absurt att påstå att det var först vid den första kristna pingsten som de kom till tro (idem). Stronstad påpekar att de olika tolkningarna av Apostlagärningarna, och de olika uppfattningarna om när Anden utgjutes (i dopet eller vid ett senare tillfälle) och vilken funktion det har tenderar att motsvara forskarens egen religiösa bakgrund, och deras egen erfarenhet, eller brist på erfarenhet, av andedop (Stronstad 1992; se även Mittelstadt 2010: 54).

En annan viktig källa till kristna samfunds förståelse av Andens utgivande är Paulus skrifter. Paulus skriver mycket om den heliga Anden i sina brev men använder uttrycket att vara döpt i Anden bara en gång (1 Kor 12:13). I Första Korinthierbrevet beskriver Paulus olika nådegåvor som församlingsmedlemmar får genom den heliga Anden. Bland dessa finns gåvan att tala ”med tungor” (γλώσσαις) (1 Kor 12:30; 14:1–19). Tungotal eller glossolali är ett omdiskuterat fenomen. Ordet glossolali kommer från det grekiska ordet γλῶσσα, vilket används här i Första Korinthierbrevet, och som kan översättas både som ’språk’ och ’tunga’ (Danker 2000: 201). Medan lärjungarna i Apostlagärningarna 2 började mirakulöst tala främmande språk som besökare från andra länder förstod är de uttalanden som Paulus talar om i Första Korinthierbrevet obegripliga för människor (1 Kor 14:2). Paulus talar om människor som talar i tungor, som talande ”både människors och änglars språk” (ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων ... καὶ τῶν ἀγγέλων) (1 Kor 13:1). Paulus gör inte en direkt koppling mellan Andens nådegåvor och andedop,

men som nämndes använde dock Lukas uttrycket ”att tala med tungor” när han i Apg 19:6 beskrev det som hände när Paulus lade händerna på de troende i Efesos som hade döpts i Jesu namn och den heliga Anden kom över dem (se även Apg 10:46). Om de troende i Efesos började tala på mänskliga språk eller inte framgår inte av berättelsen.

Flera nytestamentliga författare talar om hur Anden skulle ges till Guds folk men det är svårt att systematisera nytestamentliga läror om Anden. Evangelierna talar om Jesus som den som skulle döpa i Anden men de berättar inte hur han gör det. Så som det beskrivs i Apostlagärningarna förväntades alla kristna låta sig döpas i vatten i Jesu namn och bli fyllda av Anden, men det är oklart hur de två momenten förhåller sig till varandra. Paulus tar det för givet att kristna fått den heliga Anden och han beskriver Andens gåvor som en naturlig del av det kristna livet. Men återigen är det oklart när blir människor fyllda med Anden och hur man vet att de blivit fyllda av den heliga Anden. Som nämnts ger exegeter som Dunn och Stronstad olika svar på dessa frågor. Dessa exegeter har dock inte undersökt hur texterna ifråga har använts i Katolska kyrkan och andra äldre kristna samfund. I Katolska kyrkan kopplas heliga Andens gåva i synnerhet till konfirmationen.

Konfirmation i Katolska kyrkan

Konfirmation räknas som ett av de sju sakramenten i Katolska kyrkan (Romersk-katolska kyrkan, 1996, *Katolska kyrkans katekes* (förkortas som CCC) §1210. Konfirmation blev slutgiltigt erkänt som sakrament i Katolska kyrkan så sent som 1439, vid konsiliet i Florens (Haynes 2011: 254; Denzinger 1955: 220 §695), men ritens har utförts mycket längre än det. Termen konfirmation finns inte attesterad förrän på 400talet (Haynes 2011: 250), men enligt Katolska kyrkan har konfirmationsriten sitt ursprung i en apostolisk (det vill säga urkyrklig) handpåläggningsrit som följde på dopet (CCC §1288). I sitt verk *Om Dopet* (skriven cirka år 200) nämner den tidiga kristna teologen Tertullianus (c. 155–220talet) handpåläggningen som sker efter dopet vars syfte det var att förmedla den heliga Anden till den som döpts (McDonnell 1988: 679). Den katolske biskopen och teologen Ambrosius av Milano (c 340–397) refererar till en rituell smörjning som följer direkt på dopet och som associeras med givandet av den heliga Anden. Han säger till dem som tagit emot smörjelsen: ”du har tagit emot ett andligt sigill – vishetens och förståndets Ande, rådets och kraftens Ande [...] Gud Fadern har tecknat dig, Herren Kristus har bekräftat dig och gett dig Andens pant i ditt hjärta [...]” (2001: 42, 89).³ Ambrosius refererar här till den rit som senare skulle kallas konfirmation. Jag återkommer nedan till bakgrunden till några av de uttryck Ambrosius använder och som ännu används gällande sakramentet konfirmation.

³ Författarskapet har tidigare ifrågasatts men forskare idag anser att detta verk skrevs av Ambrosius (Beskow i Ambrosius 2001: 9–12).

Härnäst följer en kort genomgång av de viktigaste momenten i katolsk konfirmation och deras nutida tolkning. Jag gör även vissa hänvisningar till motsvarande moment i ortodoxa kyrkor för att ge en bättre förståelse av hur detta sakrament utvecklades före reformationen.

Dop, konfirmation och eukaristi räknas som ”den kristna initiationens sakrament” i Katolska kyrkan (CCC §1211). Av dessa tre kommer dopet alltid först; den som vill ta del av något av de andra sakramenten måste vara döpt. Medan den som är prästvigd kan officiera vid dop och nattvard får (med vissa undantag) endast en biskop förrätta konfirmation i Katolska kyrkan (CCC §1299, 1312–1314). Konsiliet vid Florens (1439) grundar detta bruk i Apg 8:14–17 där det står att apostlarna skickade Petrus och Johannes till Samarien för att de som döpts skulle få ta emot helig Ande: ”nu lade apostlarna sina händer på dem, och de fick helig ande” (Apg 8:17). Konsiliet resonerade gällande denna passage att medan andra kyrkoledare kunde förrätta dop krävdes det högre uppsatta ledare att förmedla den heliga Anden (citeras i Denzinger 1955: 222, §697).⁴ Konsiliet förklarade vidare att den katolska konfirmationsriten motsvarar denna apostoliska handpåläggning som beskrevs i Apg 8:17: ”in the Church confirmation is given in place of this imposition of hands” (citeras i Denzinger 1955: 222, §697).

Det centrala momentet i konfirmationsriten är när biskopen smörjer konsekrerad krisma (olivolja med väldoftande myrra) på konfirmandens panna och säger: ”tag emot inseglet på den helige Ande som blir given åt dig” (CCC §1300; se även CCC §1299 för en längre bön).

Samma rit utförs i ortodoxa kyrkor, under beteckningen *myrrasmörjelse*, på engelska *chrismation*. Även bland ortodoxa räknas denna rit som ett sakrament. Även där används vigd krisma med vilken prästen ”smörjer olika delar av barnets kropp, som han tecknar med korstecknet ... för vart och ett säger han: ’inseglet på den helige Andes gåva’” (Ware 2000: 283).

I konfirmations- eller krismeringsriten i både Katolska kyrkan och ortodoxa kyrkor refereras den heliga Anden till som sigill eller insegel. Detta språkbruk går tillbaka till passager från två av Paulus brev: 2 Kor 1:22 och Ef 1:13.⁵ 2 Kor 1:21–22 lyder i svensk översättning:

Det är Gud som **befäster** både er och mig i tron på Kristus och som har smort oss; han har satt sitt sigill på oss och gett oss Anden som en borgen i våra hjärtan. (*Bibel 2000*, min betoning).

I Vulgatan, den latinska bibelöversättning som gjordes av Hieronymus på sent 300tal, och som var den auktoritativa bibeltexten i den Katolska kyrkan fram till Andra Vatikankonsiliet på 1960talet, lyder samma vers:

⁴ Se även utlåtandet av Innocentius från år 416, citerad i Denzinger 1955: 43, §98.

⁵ Frågan om det verkligen var Paulus som skrev båda dessa brev är inte en jag lyfter i denna artikel. *Bibel 2000* använder ordet sigill om den heliga Anden i Ef 1:13; i 1917 års översättning används ordet insegel. Se CCC §1296. Se även Ef 4:30. ”Gör inte Guds heliga ande bedrövad, den är sigillet som utlovar frihetens dag åt er” (*Bibel 2000*).

Qui autem **confirmat** nos vobiscum in Christo, et qui unxit nos Deus: qui et signavit nos, et dedit pignus Spiritus in cordibus nostris. (*Nova Vulgata*, min betoning).

Termen *konfirmation* har sitt ursprung i denna vers. Detta tyder på att det ursprungligen var Gud som var subjektet i konfirmationen, det är han som bekräftade individen genom att ge henne den heliga Anden.⁶ Krisman som används vid konfirmationen symboliserar den heliga Anden enligt *Katolska kyrkans katekes* (§1289).

Katolska kyrkan kopplar konfirmationen med Andens utgjutande. I *Katolska kyrkans katekes* (§1302) står det: ”konfirmationens sakrament har som verkan den helige Andes hela och fulla utgjutande, så som den en gång gavs åt apostlarna på pingstdagen.” Katekesen (§1310) förklarar vidare: ”intensivare bön bör förbereda konfirmanden att med uppmärksamhet och hängivenhet ta emot den helige Andes kraft och nådegåvor”, och hänvisar till Apg 1:14.

I Katolska kyrkan och ortodoxa kyrkor ska den som konfirmeras redan vara döpt (CCC §1288 med hänvisning till Apg 8:15–17 och 19:5–6, §1306). Spädbarnsdop är normen både bland ortodoxa och katoliker. I ortodoxa kyrkor följer myrrasmörjelsen direkt på dopet. Bland katoliker brukar det dröja många år mellan de två riterna, då regeln är konfirmation bör äga rum vid ”den ålder då man uppnått bruket av sitt förnuft” (CCC §1307).⁷ Enligt *Katolska kyrkans katekes* (§1290) brukade personer i den tidiga kyrkan konfirmeras direkt efter vattendopet, liksom är fallet än idag i ortodoxa kyrkor. Man bör här notera att vuxendop var normen i den tidigaste kyrkan (Jfr CCC § 1230, 1247), vilket innebär att den som konfirmerades ändå hade ”uppnått bruket av sitt förnuft”. När någon blir döpt som vuxen i Katolska kyrkan idag följer konfirmation direkt därpå: ”När en vuxen blir döpt, tar han eller hon omedelbart emot konfirmationen och deltar i eukaristin” (CCC §1298). I Katolska kyrkan ska den som vill konfirmeras (liksom den som vill bli döpt som vuxen) genomgå undervisning i kyrkans lära (CCC §1309). Man bör även bikta sig som förberedelse för konfirmationen (CCC §1310). Ortodoxa kyrkor har inte detta katekeskrav på konfirmander.

Idag finns det ingen koppling hos katoliker mellan första gången ett barn får ta nattvard och konfirmationen. Detta är en relativt ny utveckling. Innan Påven Pius X ändrade på åldern för första nattvardsgången år 1906 var regeln den att konfirmationen skedde innan nattvard, vilket man tog för första gången vid 13 års ålder (Mayfield 2016: 230).

Dop och konfirmation hör båda till initiering i kyrkan. Konfirmationen anses ”fullborda dopets nåd.” Enligt *Katolska kyrkans katekes* syftar termen konfirmation på ”bekräftelse av dopet.” (§1285, 1289). Relationen mellan

⁶ Jfr även Ambrosius (2001: 42), där det är Kristus som bekräftar personen i samband med denna rit.

⁷ Katekesen citerar Codex Iuris Canonici, can. 891, 883 §3.

dop och konfirmation i Katolska kyrkan förblir dock lite oklar, då den heliga Anden ges redan vid dopet (Congar 1997: 105).⁸ En sak som utmärker konfirmationen enligt Katolska kyrkan är att den ger ”en särskild kraft” att vittna om den kristna tron; *Katolska kyrkans katekes* (§1304) hänvisar till Luk 24:48–49; jämför även Apg 1:8.⁹ Den som har konfirmerats har plikt att vittna om sin tro.

Konfirmationen [...] ger oss en särskild kraft av den helige Ande för att sprida och försvara tron i ord och handling som sanna vittnen för Kristus, för att modigt bekänna Kristi namn och för att aldrig blygas för korset. (CCC §1303)

Fastän det finns påfallande skillnader gällande kandidatens ålder i ortodoxa kyrkor och den Katolska kyrkan är den ortodoxa tolkningen av sakramentet snarlik den katolska förståelsen av konfirmation: ”alla kristna är genom sin smörjelse kallade till att medvetet vittna om sanningen” (Ware 2000: 283).

Konfirmation i lutherska kyrkor

Svenska kyrkan och andra evangelisk lutherska kyrkor erbjuder konfirmation men till skillnad från Katolska kyrkan betraktar de inte det som sakrament. De gör inte heller en explicit koppling mellan konfirmation och dop i den heliga Anden. Det finns olika uppfattningar bland lutheraner idag om vad konfirmationen syftar till. Nedan följer en kort genomgång av konfirmationens ändrade betydelse hos lutheraner från Luther till idag.

I stridsskriften *Om kyrkans babyloniska fångenskap*, som trycktes på tyska år 1520, går Luther igenom Katolska kyrkans sju sakrament och kritiserar tolkningen och utförandet av dessa riter. Visserligen förankrar Katolska kyrkan sakramenten i Bibeln, men Luther skriver att inte alla goda saker som apostlarna gjorde borde betraktas som sakrament. Luther anser att de verser som Katolska kyrkan använde till stöd för konfirmation ursprungligen handlade om olika sorters handpåläggning. Han frågar varför man gjorde ett sakrament av handpåläggning, vilket användes i flera olika sammanhang, som att bota sjuka, ordinera präster och förmedla den heliga Anden (Luther 1928: 111). Luther finner inget skäl att tro att Jesus instiftade konfirmationen. Han skriver: ”för att det skall bli ett sakrament kräves framför allt ett gudomligt löftesord, varigenom tron kan övas. Men vi läsa ej, att Kristus lovat något med avseende på konfirmationen, fast han själv lagt händerna på många...” (Luther 1928: 112). Luther anser att det är genom att tro på löftet som ges i ett sakrament som man får frälsning; ”Sakramenten rädda dem, som tro Guds löfte”; men konfirmationen innehåller inget löfte från Gud och är därför inget

⁸ Innocentius I (401–417) specificerar att vid dopet får en präst inte sätta krisma på dopkandidatens panna; det får endast biskopen göra när han förmedlar den heliga Anden (cit i Denzinger 1955: 43, §98). Jämför även Ambrosius, *De Sacramentis* 2:24.

⁹ Konsiliet vid Florens förklarade: “the effect of this sacrament, because in it the Holy Spirit is given for strength, was thus given to the Apostles on the Day of Pentecost, so that the Christian might boldly confess the name of Christ” (cit i Denzinger 1955: 222, §697).

sakrament (Luther 1928: 113). I denna polemiska skrift påstår Luther att Katolska kyrkan hittade på konfirmationsriten för att biskoparna skulle verka viktiga och ha något att göra (Luther 1928: 112).

Luther noterade också att den katolska konfirmationsriten inte hade samma effekt som handpåläggningen i apostlarnas tid. ”Ack att det finnes i kyrkan en sådan handpåläggning, som det fanns på apostlarnas tid, vare sig vi nu vilja kalla den för konfirmation eller botande” (Luther 1928: 111–112). Luther verkar utgå ifrån att den heliga Anden inte verkade i hans tid så som den gjorde i apostlarnas tid och han verkar inte vänta sig någon ändring på den punkten.¹⁰ Dock är han övertygad om att kristna fortfarande får den heliga Anden. Enligt Luther är det i dopet som den helige Anden ges. Han skriver i *Lilla Katekesen* att dopet är ”ett pånyttfödelsens bad i den Helige Ande” (Luther 1991: 38 citerar Titus 3:5). Det är genom den heliga Anden som människor kommer till tro, behåller sin tro, och får förlåtelse för sina synder (Luther 1991: 29).

Philipp Melanchthon delade Luthers syn på konfirmationen. Varken konfirmation eller sista smörjelsen är att betrakta som sakrament. Han skriver i första upplagan av *Loci Communes* (1521, § 8:118)

Jag menar att konfirmationen är en handpåläggning. Smörjelsen menar jag vara den, som nämns i Markusevangeliet 6[:13]. Men jag kan inte se, att dessa tecken skulle överlämnas för att med säkerhet beteckna nåden. (Melanchthon 1997, §8:118)¹¹

I Augsburgska bekännelsens apologi §13 (1530) skriver Melanchthon i svensk översättning:

Konfirmationen och den sista smörjelsen äro av fäderna antagna handlingar, vilka icke ens av kyrkan krävas såsom nödvändiga för saligheten, emedan de icke äro förordnade av Gud. (Melanchthon 1985: 222)

I den sista utgåvan av *Loci (Loci Praecipui Theologici)* från 1559 skriver Melanchthon följande om konfirmation, i engelsk översättning:

In days gone by they used to have an examination of the teaching in which individuals recited a summary of the doctrine and showed that they dissented from the heathen and the heretics; and there was also the very useful practice of instructing people in how to distinguish between the profane and the godly.

¹⁰ Luther är dock inte helt konsekvent. Han skrev också (1523): “Therefore, we must allow these words to remain and not gloss them away, as some have done who said that these signs were manifestations of the Spirit in the beginning of the Christian era and that now they have ceased. That is not right; for the same power is in the church still. And though it is not exercised, that does not matter; we still have the power to do such signs.” (cit i Wilson 2020: 211–212). Gällande övertygelsen om att Anden inte längre verkade så som den gjorde i apostolisk tid, se Löfstedt 2013.

¹¹ Med smörjelsen åsyftar Melanchthon den sista smörjelsen, eller *extreme unction* i Preus’ översättning (Melanchthon 2014: 183). Enligt Melanchthon grundar sig ritens på Mark 6:13, som berättar att de tolv apostlarna smorde sjuka med olja och helade dem.

Afterward there was public prayer and the apostles laid hands on them. Thus they were given manifest gifts of the Holy Spirit. But in our day the rite of confirmation, which the bishops keep for themselves, is an absolutely useless ceremony. But it would be useful to have examination and profession of teaching and public prayer for the godly, nor would that prayer be in vain. (Melanchthon 2010: 261, Locus 13.)

Melanchthon spårar konfirmationsakten till apostolisk tid. Han skriver att en gång i tiden lade apostlarna händerna på människor som hade lärt sig kristendomens grunder och de fick ”tydliga gåvor av den Heliga Anden” (*Ita donabantur manifestis donis Spiritus sancti*) (Melanchthon 1856: 104). Melanchthon syftar på de gåvor som Paulus uppräknar i 1 Kor 12:7–11, däribland den profetiska gåvan, tungotal, helande, mm. I apostolisk tid fick människor Andens gåvor i samband med denna rit, och det var uppenbart när en människa fått en av dessa gåvor, menar Melanchthon. Men i hans egen tid fick inte människor längre sådana andegåvor. Konfirmationen så som den utövades i hans tid fyllde inte någon funktion, det hade blivit en fullkomligt meningslös ceremoni (*prorsus otiosa ceremonia*) (Melanchthon 1856: 104). Eftersom konfirmationen varken förordnades av Gud eller förmedlade Guds nåd betraktade han inte den som ett sakrament. Han ansåg dock att man ändå borde behålla eller återinföra delar av riten, däribland bekännelsen och den allmänna bönen som ingick i konfirmationsakten. Därmed lade Melanchthon grunden för den lutherska konfirmationsriten. Melanchthon refererar även till Johannes döparens ord att Jesus var den som skulle döpa i helig Ande (Matt 3:11). Detta syftar dock enligt honom inte på den rit som Katolska kyrkan kallade konfirmationen. Liksom Luther anser Melanchthon att det är i det kristna dopet som den heliga Anden ges till barnet (Melanchthon 2010: 268, Locus 13).

Den svenske reformatorn Olaus Petri delade Luthers och Melanchthons kritik av den katolska konfirmationen. I sin diskussion om fermelse, dvs konfirmation, i *En liten boock om sacramenten* (1528) skriver han ”det kan icke bevisas att det är insatt av Gud till något nådetecken, såsom dopet och herrens nattvard är” (Olaus Petri 1914: 394, språket moderniserat av TL). Olaus Petri anser att konfirmationen uppkom efter det att barndop blev vanligt, och att Katolska kyrkan först senare gjorde en koppling mellan konfirmation och den utgjutelse av Anden som beskrivs i Apostlagärningarna. Han förkastade tanken att ”smörjelsen skall hava någon besynnerlig andlig kraft med sig” (Olaus Petri 1914: 396, stavningen moderniserad av TL). Trots detta fortsatte kyrkor i Sverige att fira konfirmation ända in i senare delen av 1500talet (Martling 1992: 298–299).

I 1571 års Kyrkoordning, författad av Laurentius Petri, avskaffas biskoparnas ensamrätt på *oliofermelse*, dvs konfirmation:¹²

¹² Fermelse, även stavat firmelse, betyder konfirmation. SAOB (1924): verbet *firma* ”ifråga om (av biskop förrättad) stadfästelse av dop på katolskt sätt medelst smörjelse o. händers påläggning: konfirmera”

Then oliofermelse som Bisperna haffua vnder Påuen alment brukat, effter hon ingen Gudz befalning haffuer för sigh, och haffuer ellies hafft med sigh en ganska stoor wantroo, skal hädan aff intet brukat warda, vthan när Visitering skeer, måga the haffua predican och almanneliga böner j Kyrkiorna, synnerliga för the unga barn, at Gud them styrckia wille vthi the stycker som vtloffuades j Döpselen, och sedan göra thet som tilförenne sagdt är. (Kjöllérström (red), 1971: 166–167)

Konfirmation föll sedan ur bruk i den evangelisk lutherska kyrkan i Sverige. Kyrkohandboken från 1811 beskriver det offentliga förhör av ungdomar som skulle ske innan de fick ta nattvard för första gången. Riten beskrivs under rubriken: ”Huru förhållas bör, då ungdomen första gången skall begå Herrans heliga nattvard” (*Kyrko-handbok*, 1811: 71; Berntson et al, 2012: 250; Wejryd 2023: 103). Termen konfirmation användes inte här. Det var först i kyrkoordningen från 1920 som denna rit kom att formellt kallas konfirmation (Wejryd 2023: 103).

Under större delen av 1900talet låg betoningen i Svenska kyrkans konfirmationsrit på faktakunskap. Konfirmationen fungerade även som övergångsrit, första steget in i vuxenvärlden. Samma funktion fyller studentfirandet idag. Konfirmation var länge ett krav för att ta nattvard i Svenska kyrkan; 1979 togs detta krav bort (Forkman 1995: 93).¹³ Idag är konfirmation ett krav endast för dem som ska vigas till diakon, präst eller biskop (Wejryd 2023: 104). Kunskapskravet för konfirmationen är borttaget (Rubensson 2023: 114; Wejryd 2023: 104).

Enligt Svenska kyrkan ska den som ska konfirmeras redan vara döpt. Svenska kyrkans kyrkoordning från 2023 (förkortas här efter som KO), specificerar: ”Den som är döpt, tillhör Svenska kyrkan och själv begär det får konfirmeras.” (KO kap 22 §2). Konfirmation är ett tillfälle för den som är döpt att bekräfta sitt dop, eller för Gud att bekräfta de löften om syndernas förlåtelse och ett nytt liv som konfirmanderna en gång fick när de döptes.¹⁴ *Kyrkoordningen* förtydligar även: ”Den som döps efter genomgången dopundervisning det år han eller hon fyller 16 år eller senare ska antecknas som konfirmerad” (KO kap 22 §3). I detta fall utgör konfirmationen inte en särskild rit utan är en del av dopet. Biskopsbrevet *Leva i dopet: brev från biskoparna till Svenska kyrkans präster och församlingar* förklarar:

Konfirmationstiden har nu rollen som dopundervisning och dopaktualisering, där konfirmanderna får kunskap om och får samtala om sådant som de var för små för när de döptes. Konfirmationen är en bekräftelse av dopet. Den bakomliggande teologin är att dopets gåva inte kommer portionsvis utan är fullödig redan från början. (Svenska kyrkan 2011: 71)

¹³ Svenska kyrkan, KO kap 20: ”Svenska kyrkan har ett öppet nattvardsbord. Alla som är döpta i Faderns, Sonens och den heliga Andens namn inbjuds till måltiden.”

¹⁴ KO kap 22: ”Dopet kan senare bekräftas i församlingens gemenskap, vid konfirmation och annan gudstjänst där dopet aktualiseras.”

Enligt Svenska kyrkan ger inte konfirmationen något nytt utöver det som konfirmanden redan har fått i dopet. Vid dop ber man om att dopkandidaten, oavsett ålder, blir uppfylld av den heliga Anden.

Även om Svenska kyrkan lär att konfirmationen inte tillför konfirmanderna något de inte redan fått i dopet, associerar Svenska kyrkan konfirmationen med den heliga Anden (Rubensson 2023: 121–122). I Kyrkohandboken för Svenska kyrkan specificeras det att vid konfirmationen ber pastorn, ”Livets Gud, uppfyll NN med din heliga Ande, och hjälp henne/honom att dag för dag leva i sitt dop” (Svenska kyrkan 2018: 182). I kapitlet gällande konfirmationen ger *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan* bland annat följande anvisningar om hur prästen ska be:

Bön och handpåläggning

”Gud, tack för att du i dopet kallar oss att följa dig. Sänd din goda Ande att hjälpa konfirmanderna. Ge dem styrka och mod att leva som kristna. Led dem på dina vägar och var dem nära. Fyll dem med tillit och glädje. Amen.

Handpåläggning då präst (och ledare och andra) lägger handen på varje konfirmands huvud.

”NN, må Guds goda Ande vara med dig nu och alltid. Amen.” (Svenska kyrkan 2018: 215)

Kyrkoordningen för Svenska kyrkan specificerar även:

Konfirmationen ska innefatta dopundervisning, deltagande i församlingens gudstjänstliv samt en konfirmationsgudstjänst med predikan, trosbekännelse, bön med handpåläggning och sändning. (KO kap 22 § 1)

Både undervisning och handpåläggning och bön om den heliga Andens hjälp, följt av sändning ingår i konfirmationsakten i Svenska kyrkan. Här ser vi vissa likheter mellan Svenska kyrkans och Katolska kyrkans utformning av konfirmationen.

Enligt *Kyrkohandboken* ska predikan under konfirmationsgudstjänsten ”gestaltas ... av konfirmanderna, med hjälp av präst och ledare” (Svenska kyrkan 2018: 206. Se även Rubensson 2023: 119–120). Därmed vittnar konfirmanderna om sin tro. Här görs då ytterligare en koppling till dop i den helige Anden, så som det beskrevs i Nya testamentet, och såsom det tolkats i Katolska kyrkan, fastän konfirmation alltså inte identifieras med andedop. Konfirmationen i Svenska kyrkan förblir teologiskt svårtolkad. Vad är det egentligen som sker under konfirmationen? Vad är det avgörande momentet? Vilken roll tänks den heliga Anden ha i riten?

Andedop så som det tolkades i den tidiga pingströrelsen

Andedop är en rit av central betydelse för pingstvännen. Enligt dem kännetecknas andedop vanligtvis av tungotal eller glossolali. Enligt pingströrelsens ursprungsberättelse kan tungotal såsom det praktiseras bland pingstvännen spåras tillbaka till Agnes Ozman (1870–1937). Pingstvännen brukar anse att hon var den första som talade i tungor i modern tid.¹⁵ Ozman läste för Charles Fox Parham (1873–1929) i Bethel Bible College i Topeka, Kansas, och hade tillsammans med de andra studenterna fått som läxa i december 1900 att svara på frågan: ”What is the Bible evidence of the Baptism with the Holy Ghost?” (Robeck 2006: 42).¹⁶ De kom fram till att andedopet kännetecknades i Apostlagärningarna av att man plötsligt talade främmande språk som man inte tidigare lärt sig (Robeck 2006: 42). Parham och hans student, i likhet med många andra väckelsekristna, var övertygade om att de levde vid den sista tiden. De trodde att tiden därför hade kommit då den helige Anden åter skulle utgjutas över Guds folk; det skulle åter bli möjligt att få gåvan att tala i tungor, såsom var fallet i den tidigaste kyrkan. Stanley Frodsham återger Agnes Ozmans berättelse:

During the first day of 1901 the presence of the Lord was with us in a marked way, stilling our hearts to wait upon Him for greater things. A spirit of prayer was upon us in the evening. It was nearly eleven o'clock on this first of January that it came into my heart to ask that hands be laid upon me that I might receive the gift of the Holy Ghost. As hands were laid upon my head the Holy Ghost fell upon me, and I began to speak in tongues, glorifying God. I talked several languages. It was as though rivers of living water were proceeding from my innermost being. (Frodsham 1946: 20)

Efter Ozman fått denna upplevelse bad andra i gruppen också om att bli andedöpta. En av dem var Lillian Thistlewhite. Hon berättar följande om sin upplevelse:

An upper room had been set aside for tarrying before the Lord. We would spend every spare moment in audible or silent prayer, in song or just waiting upon Him. The presence of the Lord was very real and there were definite heart searchings.

Through the Spirit I received this message, ‘Praise the Lord for the Baptism.’ A great joy came into my soul and I began to say, ‘I praise Thee,’ and great floods of laughter came into my heart. Psalm 126:2. I tried to praise the Lord in English but could not. So I just let the praise come as it would in a new language that was given. (Frodsham 1946: 21)

¹⁵ Kyrkohistoriker noterar att glossolali förekom i andra kristna samfund innan Pingstväckelsen, exempelvis bland Shakers och tidiga mormoner men där förblev det ett perifert fenomen (Dayton 1987: 15–16; McGee 2010: 61–76).

¹⁶ *Holy Ghost* är hur King James översättning återger det som på svenska kallas den heliga Anden. I nyare engelska översättningar används uttrycket *Holy Spirit*.

Även Parham blev andedöpt. Upplevelsen av att börja tala i tungor bekräftade hans förståelse av andedop. För dessa tidiga pingstväänner var det uppenbart att den sista tiden hade kommit. Eftersom Jesus förväntades snart komma tillbaka ansåg de att var det nödvändigt att fort sprida evangeliet så att så många som möjligt kunde komma till tro. William James Seymour, en afro-amerikansk predikant och student till Parham, spred pingstväckelsen till Los Angeles. Väckelsen tog fart i Seymours församling på Azusa Street år 1906, varifrån den sedan spreds till alla delar av världen, inklusive Sverige (se Robeck 2006).

Efter Agnes Ozman har miljoner pingstväänner haft liknande upplevelser. Karismatiska kristna rörelser (till vilka pingströrelsen räknas) är de snabbast växande religiösa rörelserna i världen idag. Enligt en beräkning gjord av Center for the Study of Global Christianity på Gordon-Conwell Theological Seminary fanns det mer än 650 miljoner karismatiska kristna 2023.

Antropologen Kenneth DeShane, som studerat amerikanska pingströrelsen under en tioårs period, beskriver i en artikel de moment som ingår i andedop. Han noterar att det är ofta (men inte uteslutande) på kyrkliga ungdomsläger där människor blir andedöpta; dvs det är ofta i tonåren som människor blir andedöpta (DeShane 2003: 283–284). Det första steget är vanligtvis att en predikant förbereder de församlade på möjligheten till andedop, med hänvisningar till exempelvis texterna om detta i Apostlagärningarna (DeShane 2003: 284). Därefter erbjuds förbön för dem som vill bli andedöpta. De som vill bli döpta i den heliga Anden ger sig till känna. De kommer fram till altaret och predikanten eller någon annan i församlingen som har själv blivit andedöpt lägger händer på dem och ber att detta skall ske (DeShane 2003: 286). DeShane refererar till dessa människor som bistår i bön om den heliga Anden som ”spiritual midwives”. Under bön om att den heliga Anden skulle komma ner över denna person, börjar andedopskandidaten plötsligt övergå från att lovprisa Gud med vanliga ord till att uttala obegripliga mer eller mindre komplicerade ljudsekvenser som av dem tolkas som bön på ett okänt språk. När detta inträffar kan de ofta inte direkt byta om till att tala vanligt; det dröjer olika länge (det brukar röra sig om flera minuter eller kanske timmar) innan de kan återgå till att tala sitt vanliga språk. Denna upplevelse betraktas som andedop. Inte alla som söker efter att bli andedöpta får denna upplevelse, men de som blivit andedöpta beskriver det som en känslöfylld, omvälvande upplevelse av Guds omedelbara närhet. Efter denna initiala upplevelse kan de sedan, när de ber, återuppta det distinkta tungotal som de gav yttring till vid andedopet. Nu kan de även avsluta tungotalet när de vill och återgå till att tala normalt.

De första pingstväännerna var övertygade om att de började tala främmande mänskliga språk när de blev andedöpta, som i Apostlagärningarna (2:1–11). Senare har pingstväänner kommit att tolka det som att de i andedopet fick gåvan att tala änglars språk (1 Kor 13:1) vilka även fungerar som privata bönespråk (1 Kor 14:2). Teologiska nätverket i Pingst (kopplat till det svenska

samfundet Pingst – fria församlingar i samverkan) skriver: ”tungotalet är ett bönespråk, en direkt och innerlig kommunikation mellan bedjaren och Gud” (2014: 289). Det är i samband med bön som pingstvännen som blivit andedöpta brukar tala i tungor.

För många pingstvännen har tungotal haft central betydelse. De berättar att de upplever djup glädje, närkontakt med Gud och mer intensiva och innerliga stunder i bön efter det att de fått tungotalsgåvan. De berättar även att de får lättare att be (jfr Rom 8:26, 1 Kor 14:14).

Det anrika amerikanska pingstsamfundet Assemblies of God har 16 punkter i sin trosdefinition ”Statement of Fundamental Truths” som alla församlingar i samfundet måste hålla fast vid. Den åttonde punkten specificerar att tungotal är tecken på andedop.

8. The Initial Physical Evidence of the Baptism in the Holy Spirit

The baptism of believers in the Holy Spirit is witnessed by the initial physical sign of speaking with other tongues as the Spirit of God gives them utterance (Acts 2:4). The speaking in tongues in this instance is the same in essence as the gift of tongues (1 Corinthians 12:4-10, 28), but different in purpose and use (General Council of the Assemblies of God 1961: 5.)

Tungotal är det som ursprungligen skilde pingstvännen från andra väckelsekristna samfund. Tungotal betonas fortfarande bland pingstvännen idag, men kanske lite mindre än förr. Teologiska nätverket i Pingst noterade att inte alla som är fyllda av Anden talar nödvändigtvis i tungor men tungotal är ändå ”en naturlig del av livet i Anden” (2014: 289). Detta ändrade synsätt knyter an till det Paulus skriver. Anden fördelar sina gåvor i församlingen; och tungotal är bara en av gåvorna (1 Kor 12:4–11). Paulus skriver inte att alla som får den heliga Anden måste tala i tungor (1 Kor 12:30).

Men om andedop inte nödvändigtvis kommer till uttryck genom tungotal, hur vet man om man har blivit döpt i Anden? Enligt Teologiska nätverket i Pingst är kärleken ”ett omiskännligt tecken” på att en person är fylld av Anden. De hänvisar bland annat till 1 Kor 13, det kapitel som betonar kärleken. Kapitlen före och efter handlar om andliga gåvor och det är i deras ljus detta kapitel ska läsas (2014: 288). Liksom tungotal och gåvan att profetera är kärleken också något som Anden ger. Teologiska nätverket hade även kunnat hänvisa till Rom 5:5b: ”Guds kärlek har ingjutits i våra hjärtan genom att han har gett oss den heliga anden.” Kärleken som är i fokus är upplevelsen av att vara älskad av Gud. Denna upplevelse uppmuntrar i sin tur kärlek till Jesus och hans församling (1 Joh 4:19–20). Teologiska nätverket noterar att i den tidiga kyrkan ledde detta till att kristna delade sin egendom med varandra som det står i Apg 2:44–45 (2014: 288). De påpekar att de som är döpta i Anden är döpta för att tillhöra Kristi kropp: ”Med en och samma Ande har vi alla döpts att höra till en och samma kropp” (1 Kor 12:13). Det kommer till uttryck i en önskan för samhörighet med andra kristna.

Likheter mellan andedop i pingströrelsen och konfirmation i den Katolska kyrkan

Konfirmationen i Katolska kyrkan och andedopet i pingströrelsen aktualiserar samma bibelverser. Både pingstvännen och katoliker refererar bland annat till Apg 1:8, 2:1–33, 8:14–17 och 19:1–7 när de talar om andedop respektive konfirmation (Se CCC §1288.)

Andedop hos pingstvännen föregås vanligtvis av dop i vatten, liksom konfirmation hos katoliker. Båda riter anses ge kraft att vittna (jfr Apg 1:8). Det är vanligt i båda inriktningar att den som söker att bli andedöpt eller konfirmerad först får viss undervisning. I båda fallen är det brukligt att någon förmedlar den Heliga Anden till den som vill bli fylld av Anden; i katolsk konfirmation officierar en biskop, medan i pingstkyrkor är praxis att någon ber över dig att Anden ska komma ner över dig, i enlighet med berättelserna i Apostlagärningarna (DeShane 2003: 287). Även Agnes Ozman, den första i den moderna pingströrelsen att tala i tungor, bad Parham be för henne att hon skulle få den heliga Anden. Hos pingstvännen har tungotal varit tecknet för andedop. I *Katolska kyrkans katekes* står det däremot inget om tungotal eller glossolali i samband med konfirmationen. Dock förekommer tungotal i Katolska kyrkan och det omnämns som nådegåva i CCC §2003. En karismatisk väckelse började i Katolska kyrkan 1967, i kölvattnet av Andra Vatikankonsiliet (Sullivan 1982; Ratzinger 2007). Karismatiska katoliker praktiserar tungotal men de kopplar inte det till konfirmationen. Det kan tilläggas att det råder olika uppfattningar bland katolska teologer om andedop ska kopplas till initiationens sakrament (dop, konfirmation och eukaristi) eller betraktas som en särskild nåd (McDonnell 1988: 671–672).

Trots likheterna är det troligt att pingströrelsens tolkning av andedop uppkom utan påverkan av den katolska förståelsen av konfirmation. Parham hade varit verksam i Methodist Episcopal Church fram till 1895, och medan detta samfund idag förrättar konfirmation, gjorde det inte det i Parhams tid (Haynes 2011: 259; Mayfield 2016: 233).¹⁷ Den moderna tolkningen av konfirmation i Katolska kyrkan kan ha påverkats av den karismatiska väckelsen (Congar 1997: vol. 2, 149; se även Sullivan 1974), även om *Katolska kyrkans katekes* grundar dess centrala moment i kyrkofäderna och katolsk tradition.

Ersatte konfirmationsriten extatiskt andedop?

Andedop var uppenbarligen viktigt i den tidigaste kyrkan. Det var en omvälvande upplevelse, vilket åtminstone i vissa fall associerades med tungotal (jfr Apg 10:44–48 och 19:1–7). Människor upplevde att de fylldes av den heliga Anden, vilket i sin tur bekräftade deras övertygelse om att de

¹⁷ Troligtvis bygger Parhams förståelse av andedop på holiness-rörelsens distinktion mellan frälsning (*salvation*) och helgelse (*sanctification*).

hade funnit frälsning genom sin tro på Jesus (jfr Gal 3:2). Det finns skäl att tro att andedop i den tidiga kyrkan var snarlik andedopet i pingströrelsen idag.

Som nämndes ansåg Dunn att utgjutandet av den heliga Anden så som det beskrivs i Apostlagärningarna ingick i frälsningsprocessen (Dunn 1993, 2010; även Mittelstadt 2010: 46–63). Jag finner inte Dunns tolkning helt övertygande, bland annat därför att i berättelsen om den första kristna pingsten (Apostlagärningarna 2) och i berättelsen om apostlarnas besök i Samarien (Apostlagärningarna 8) hade personerna som fylldes av Anden redan dessförinnan kommit till tro (Stronstad 2010: 8–9). Vidare är det viktigt att notera att teologer åtminstone sedan medeltiden har skilt på dop till syndernas förlåtelse och ett senare mottagande av den heliga Anden. Det faktum att både Katolska kyrkan och ortodoxa kyrkor skiljer mellan dop och konfirmation, även om de två sakramenten är nära sammankopplade, tyder på att katolska och ortodoxa teologer tidigt ansåg att även om den heliga Anden var närvarande i vattendopet, så var inte vattendopet identiskt med utgjutandet av den heliga Anden som det beskrivs i Apostlagärningarna. Det finns skäl att tro, contra Luther, att konfirmationsakten utvecklades ur en tidig kristen handpåläggningsrit som syftade till en mer påtaglig förmedling av den heliga Anden än vad som ansågs ske i samband med dopet i vatten. Att döma av flera nytestamentliga texter som diskuterades ovan (t.ex., Apg 1:8, 10:46, 19:6) skulle detta andedop komma till tydligt uttryck, exempelvis genom extatiskt tungotal eller någon profetisk gåva.

Om vi ponerar att min tolkning är korrekt kan man fråga sig varför kyrkan ersatte andedop med tungotal eller någon annan andegåva med konfirmationsakten i en form snarlik den som Katolska kyrkan har idag. Jag tror att denna utveckling är kopplad det faktum att andedop med tungotal är svårtolkat. Parhams studenter fick lära sig vad Bibeln sade om andedop innan pingströrelsens första andedop ägde rum: Svaret de kom fram till var att andedop var en upplevelse av att tala främmande mänskliga språk. Men som noterades skulle pingstvännerna snart ge tungotalet en annan tolkning: de som talar i tungor talar änglars språk (jfr 1 Kor 13:1; 14:2). Kritiker har snarare ansett att tungotalet var något påhittat eller rentav patologiskt. Redan medlemmar i den tidiga kyrkan riskerade utsättas för sådan kritik. Jämför 1 Kor 14:23, där Paulus skriver: ”Anta att hela församlingen håller gudstjänst och att alla talar med tungor. Om det då kommer in oinvigda eller otroende, så säger de: ’Ni är galna.’”

Ett annat skäl till varför andedop kännetecknad av glossolali kan ha nedprioriterats är att denna upplevelse av att börja tala i tungor inte är helt förutsägbar. Inte alla som ber om att bli döpta i den heliga Anden börjar tala i tungor. Det har förekommit att människor låtsas vara andedöpta om de upplever press på sig att få denna upplevelse. En betoning på andedop kan även leda till splittring i samfundet. Warrington, teolog verksam i pingströrelsen, skriver om “the often unwitting tendency to create a second-class mentality for those who have not received the baptism in the Spirit has

caused division...” (2008: 99). Teologiska nätverket i Pingst varnar att det finns en risk att när upplevelsen av andedop betonas felaktigt kan det ”skapa låsningar eller [ge] intryck av att det skulle finnas olika nivåer av andlighet” (2014: 287). Den som talar i tungor kanske upplever sig stå närmare Gud än de som inte fått tungotalsgåvan.

Pingstvänners andedop å ena sidan samt katolsk och luthersk konfirmation å den andra motsvarar två sorters religiositet (*modes of religiosity*) identifierade av Whitehouse (2004): imagistisk (*imagistic*) och doktrinär (*doctrinal*). Imagistisk religiositet refererar till ritualer som utövas mycket sällan, men som är extraordinära, berör individen och framkallar starka känslor, och som därför leder till långvariga episodiska minnen (Whitehouse 2004: 105: “typically felt to be personally consequential, extraordinary, and emotionally arousing.”). Andedop är ett tydligt exempel på imagistisk religiositet. Andedopet är en unik, känslofylld upplevelse som etsas fast i individens minne. Svensson noterar att ”de emotioner som framkallas i imagistiska rituella praktiker har ett ursprung som är okänt för deltagarna själva.” (2015: 269). De som upplever andedop betraktar mötet med den heliga Anden som källan för dessa känslor.

Doktrinär religiositet bygger på ”upprepade, tydligt strukturerade ritualer” som i sin tur har “en förstärkande funktion för ett specifikt, tydligt definierat, läroinnehåll” (Svensson 2015: 268). Visserligen blir människor bara konfirmerade en gång i den lutherska kyrkan, men riterna är välbekant och trygga, och framkallar inte nödvändigtvis starka känslor. Enligt Malley är den här sortens rit kopplad till “a low level of arousal” (2004). Betoningen på läroinnehållet snarare än upplevelsen stämmer väl med doktrinär religiositet. Konfirmationsundervisningen som föregår riterna passar in på doktrinär religiositet, i synnerhet så som det utfördes under tidigare generationer i Sverige. Då ingick ”tragging, utantillärning och ofta återkommande upprepning”, praktiker som används inom doktrinär religiositet för att upprätthålla läran (Svensson 2015: 268). Doktrinär religiositet är något som karakteriserar mer hierarkiska religiösa organisationer (Malley 2004: 79).

Konfirmationsriterna är förutsägbara. De som går på konfirmationsläger kommer att konfirmeras om de vill det. I äldre tiders lutherska kyrkor fanns det en form av kvalitetskontroll genom examinationen kopplad till konfirmationen. De som inte läst ordentligt blev inte konfirmerade. Medan en pingstvän kanske kan låtsas tala i tungor, fanns det mindre utrymme för fusk i äldre tiders konfirmationsförhör i Svenska kyrkan. Antingen kunde du svara på frågorna som prästen ställde eller kunde du inte det.

För samfund som vill undvika splittring finns det tydliga fördelar med konfirmationen. Medan upplevelsen av andedop kan leda individer att tro att de är direkt utvalda av Gud, vilket i sin tur kan leda till splittring i samfundet, tenderar konfirmationsakten snarare att befästa kyrkans hierarki. Detta blir särskilt tydligt i Katolska kyrkan där biskopar officierar; jämför CCC §1313: ”att de [dvs biskoparna] förvaltar detta sakrament gör det mycket klart att det

åstadkommer att de som tar emot det blir innerligare förenade med kyrkan, dess apostoliska ursprung och dess uppdrag att vittna om Kristus.”

Det är troligt att församlingar relativt tidigt i kyrkohistorien kom att tona ned förväntningarna på andedop, mer specifikt förväntningen på att man skulle ha en närmast extatisk upplevelse av att för första gången börja tala i tungor. Utan förväntningar om tungotal kom tungotalet i stort sett att försvinna ur kyrkligt bruk fram till pingstväckelsen. I stället för något som kändes som en direkt gudsupplevelse fick de som skulle döpas i den heliga Anden helt enkelt lita på att biskopen förmedlade den heliga Anden till dem i den ordnade konfirmationsakten.

Referenser

- Ambrosius av Milano (2001). *Om sakramenten, Om mysterierna*. Översättning från latinets och inledning av Per Beskow. Skellefteå: Artos.
- Andrén, Carl-Gustaf (1957). *Konfirmation i Sverige under medeltid och reformationstid*. Lund: Gleerups.
- Berntson, Martin, Bertil Nilsson, Cecilia Wejryd (2012). *Kyrka i Sverige: introduktion till svensk kyrkohistoria*. Skellefteå: Artos.
- Bruce, F. F. (1988). *The Book of the Acts*. Rev. ed. (NICNT) Grand Rapids: Eerdmans.
- Center for the Study of Global Christianity at Gordon-Conwell Theological Seminary (2023). “Status of Global Christianity, 2023, in the Context of 1900–2050.” <https://www.gordonconwell.edu/wp-content/uploads/sites/13/2023/01/Status-of-Global-Christianity-2023.pdf>
- Congar, Yves (1997). *I Believe in the Holy Spirit*. Övers. av David Smith. New York: Crossroad.
- Danker, Frederick William (2000). *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*. Chicago: University of Chicago Press.
- Dayton, Donald W. (1987). *Theological Roots of Pentecostalism*. Peabody, MA: Hendrickson.
- Denzinger, Henry (1955). *The Sources of Catholic Dogma [Enchiridion Symbolorum, 30e upplagan]*. Övers. Roy F. Deferrari. Fitzwilliam, NH: Loreto.
- DeShane, Kenneth (2003). “A Morphology for the Pentecostal Experience of Receiving the Baptism of the Holy Spirit.” *Western Folklore* 62: 271–291.
- Dunn, James D.G. (1970). *Baptism in the Holy Spirit: A Re-examination of the New Testament Teaching on the Gift of the Spirit in Relation to Pentecostalism Today*. London: SCM.
- Dunn, James D.G. (1993). “Baptism in the Spirit: A Response to Pentecostal Scholarship on Luke-Acts.” *Journal of Pentecostal Theology* 1(3): 3–27.
- Dunn, James D.G. (1998). “Baptism in the Holy Spirit ... yet once more.” *Journal of the European Pentecostal Theological Association* 18(1): 3–25.
- Dunn, James D.G. (2010). “Baptism in the Holy Spirit: Yet Once More – Again.” *Journal of Pentecostal Theology* 19: 32–43.

- Edwards, James R. (2015). *The Gospel according to Luke*. Pillar New Testament Commentary. Grand Rapids: Eerdmans.
- Forkman, Göran (1995). "Vem får vara med?" *Nattvardspastoral*. Stockholm: Verbum, s. 90–97.
- Fransson, Sara, (red.) (2023). *Konfirmation i förändringen tid: en rapport om konfirmander och ledare 2007–2022*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Frodsham, Stanley Howard (1946). *With Signs Following – The Story of the Pentecostal Revival in the Twentieth Century*. Revised ed. Springfield, MO: Gospel Publishing House. <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=wu.89067499582&seq=5>
- General Council of the Assemblies of God (1961). "Statement of Fundamental Truths."
- Haynes, Scott A. (2011). "The Historical Development of the Sacrament of Confirmation." *Antiphon* 15 (3): 249–261.
- Kjollerström, Sven, red. (1971). *Den svenska kyrkoordningen 1571, jämte studier kring tillkomst, innehåll och användning*. Lund: Håkan Ohlssons Förlag.
- Kruse, Colin G. (2000). *The Letters of John*. (Pillar New Testament Commentary) Grand Rapids: Eerdmans.
- Kyrko-handbok: hwaruti stadgas huru gudstjensten i svenska församlingar skall behandlas. Öfversedd, förbättrad och tillökt, samt med Kongl. maj:ts nådiga bifall af rikets ständer antagen wid riksdagen i Stockholm år 1809*. (1811). Norrköping.
- Kärkkäinen, Veli-Matti (2020). *Doing the Work of Comparative Theology: A Primer for Christians*. Grand Rapids: Eerdmans.
- Livingstone, E.A., red. (2005). *Oxford Dictionary of the Christian Church*, Oxford University Press.
- Luther, Martin (1928). *Om kyrkans babyloniska fångenskap: ett förspel*. Översättning jämte inledning av Yngve Brilioth. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelsens bokförlag.
- Luther, Martin (1991). *Doktor Martin Luthers Lilla katekes: i närmaste anslutning till originalet jämte 1878 års utveckling samt en kort biktförmaning*. Uppsala: Pro Veritate.
- Löfstedt, Torsten (2013). "The Silence of the Spirit: A Critique of the Cessationist View of the Canon." *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 89: 126–138.
- Malley, Brian (2004). "The Doctrinal Mode and Evangelical Christianity in the United States," i Harvey Whitehouse & James Laidlaw, red., *Ritual and Memory: Toward a Comparative Anthropology of Religion*. Walnut Creek: AltaMira Press
- Martling, Carl Henrik (1992). *Svensk liturgihistoria*. Stockholm: Verbum.
- Mayfield, Alex R. (2016). "Seal of the Spirit: The Sacrament of Confirmation and Pentecostal Spirit Baptism." *Journal of Pentecostal Theology* 25: 222–241.
- McDonnell, Kilian (1988). "Communion Ecclesiology and Baptism in the Spirit: Tertullian and the Early Church." *Theological Studies* 49(4): 671–693.
- McGee, Gary B. (2010). *Miracles, Missions, and American Pentecostalism*. Maryknoll, NY: Orbis.

- Melanchthon, Philipp (1856). *Loci Praecipui Theologici: ad editionem Lipsiensem 1559*. Berolini: Schlawitz.
- Melanchthon, Philipp (2014). *Commonplaces: Loci Communes 1521*. Translated with Introduction and Notes by Christian Preus. St. Louis: Concordia.
- Melanchthon, Philipp (1985). "Den augsburgska bekännelsens apologi." Övers. av Hjalmar Lindroth. I *Svenska kyrkans bekännelseskifter* utgiven av Samfundet Pro Fide et Christianismo. Stockholm: Verbum, s 91–306.
- Melanchthon, Philipp (1997). *Loci Communes 1521*. Översättning av Martin Jacobsson. Introduktion av Bengt Hägglund. Göteborg: Församlingsförlaget.
- Melanchthon, Philipp (2010). *The Chief Theological Topics: Loci praecipua theologici 1559*. Translated by JAO Preus. St. Louis: Concordia.
- Mittelstadt, Martin William (2010). *Reading Luke-Acts in the Pentecostal Tradition*. Cleveland, TN: CPT Press.
- Olaus Petri (1914). *Samlade skrifter 1* (Bengt Hesselman, red.). Uppsala: Sveriges kristliga studentrörelses förlag. <https://litteraturbanken.se/f/C3/B6rfattare/OlausPetri/titlar/SamladeSkrifter1/sida/vii/faksimil>
- Persson, Per Erik (1987), "Vad är konfirmationen? Några drag i utvecklingen av konfirmationsteologi inom Svenska kyrkan fram till kyrkohandboken 1986." i Lars Eckerdal, red., *Kyrka och universitet: festskrift till Carl-Gustaf Andrén*. Stockholm: Verbum. 163–175.
- Ratzinger, Joseph (Benedict XVI) (2007). *New Outpourings of the Spirit*. San Francisco: Ignatius Press.
- Robeck, Cecil M. (2006). *Azusa Street Mission and Revival: The Birth of the Global Pentecostal Movement*. Nashville: Thomas Nelson
- Romersk-katolska kyrkan (1996). *Katolska kyrkans katekes*. Vejbystrand: Catholica.
- Rubensson, Karin (2023). "Den föränderliga konfirmationsteologin". I Fransson, Sara, (red.), 2023. *Konfirmation i förändringen tid en rapport om konfirmander och ledare 2007–2022.*, Uppsala: Svenska kyrkan. s. 111–130.
- Skolverket (2022). *Kommentarmaterial till kursplanen i religionskunskap – grundskolan*.
- Skolverket (2024). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet. Lgr22*. Andra upplagan. Stockholm: Norstedts
- Stronstad, Roger (1984). *The Charismatic Theology of St. Luke*. Peabody, MA: Hendrickson.
- Stronstad, Roger (1992). "Pentecostal Experience and Hermeneutics." *Paraclete* 26: 14–30.
- Stronstad, Roger (2010). "Forty Years on: An Appreciation and Assessment of *Baptism in the Holy Spirit* by James D.G. Dunn." *Journal of Pentecostal Theology* 19: 3–11.
- Sullivan, Francis A. (1974). "'Baptism in the Holy Spirit': A Catholic Interpretation of the Pentecostal Experience." *Gregorianum* 55: 49–68.
- Sullivan, Francis A. (1982). *Charms and Charismatic Renewal: A Biblical and Theological Study*. Eugene, OR: Wipf & Stock.

- Svenska kyrkan (2011). *Leva i dopet: brev från biskoparna till Svenska kyrkans präster och församlingar*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Svenska kyrkan (2018). *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del 1*. Stockholm: Verbum.
- Svenska kyrkan (2023). *Kyrkoordning 2023: med angränsande lagstiftning för Svenska kyrkan*. Stockholm: Verbum.
- Svensson, Jonas (2015). *Människans Muhammed*. Farsta: Molin & Sorgenfrei.
- Teologiska nätverket i Pingst (2014). *Trons hemlighet: vägledning i de kristna grunderna*. Bromma: Pingst - Fria församlingar i samverkan.
- Ware, Kallistos (2000). *Den ortodoxa kyrkan*. Skellefteå: Artos.
- Warrington, Keith (2008). *Pentecostal Theology: A Theology of Encounter*. London: T&T Clark.
- Wejryd, Cecilia (2023). "Historiska perspektiv på konfirmation i Svenska kyrkan." *Svensk Kyrkotidning* 2023 (4): 102–106
- Whitehouse, Harvey (2000). *Arguments and Icons: Divergent Modes of Religiosity*. Oxford: Oxford University Press.
- Whitehouse, Harvey (2004). *Modes of Religiosity: A Cognitive Theory of Religious Transmission*. Walnut Creek: Altamira Press.
- Whitehouse, Harvey (2004). "Rites of Terror," i John Corrigan, red., *Religion and Emotions*. Oxford: Oxford University Press, 133–48.
- Wilson, Christopher J. (2020). "Reformation, Cessationism, and Renewal," i Mark J. Cartledge & Mark A. Jumper, red., *The Holy Spirit and the Reformation Legacy*. Eugene: Wipf & Stock, 241–262.

The Evolution of the Concept of *Fisq* in the Qur'ān (Based on the Meccan and Medinan periods)

Saleha Sharifi

Abstract

This study investigates the semantic development of *fisq*¹ in the Qur'ān tracing its evolution from the Meccan to the Medinan periods. While previous scholarship has approached *fisq* primarily through theological frameworks or synchronic semantic analysis, its diachronic development has not been systematically examined using both computational and close-reading methods.

Combining word2vec modeling with manual textual analysis, this study maps the semantic field of *fisq* across 54 Qur'ānic occurrences. The findings identify three interrelated transformations: (1) a conceptual shift from individual doctrinal disobedience to collective social deviation; (2) a transition in approach from passive warning to active community regulation; and (3) a functional shift from marking external boundaries between believers and non-believers to regulating internal norms within the Muslim community.

The frequency of root *f-s-q* increases from 20 occurrences in the Meccan period to 34 in the Medinan period, reflecting the transformation of the early Muslim community from a marginalized group into an organized socio-political entity. A comparison between manual and computational extracted semantic fields reveals notable differences: while manual analysis highlights associations with sin, faith, and punishment, computational methods uncover a discourse-level network centered on guidance, communication, and social division.

These results suggest that *fisq* operates not as a theological category but also as a dynamic mechanism of identity formation and social boundary-making in the Qur'ān. More broadly, the study demonstrates that integrating computational approaches with traditional textual analysis can reveal dimensions of Qur'ānic meaning that remain less visible in conventional exegesis.

Keywords: *Fisq*, Semantic Field, Qur'ānic Studies, Meccan and Medinan Period, computational linguistics.

¹. In this article, *f-s-q* is used to refer exclusively to the triliteral root; *fisq* denotes the concept or act of transgression; and *fāsiq* (pl. *fāsiqūn*) refers to individuals or groups characterized by *fisq*.

Introduction

The root *f-s-q* and its derivatives—most notably *fiṣq* (the act) and *fāsiq* (the agent)—occupy a prominent place in Qurʾānic discourse and have generated extensive discussion in later Islamic scholarship. In pre-Islamic usage, the root referred to plants or animals, meaning “to come out” of their natural state. With the rise of Islam, it acquired a distinct ethical sense, referring to deviation from the right path and disobedience to divine commandments (Tatlı 2015: 414). Izutsu noted that this shift exemplifies a broader Qurʾānic pattern in which pre-Islamic vocabulary was reconfigured to express new religious meanings (Izutsu 2002a: 5).

Islamic scholars have interpreted *fiṣq* in theological, legal, and political terms, but these reflect post-Qurʾānic systematization rather than the Qurʾānic usage itself. Most studies either rely on later frameworks or treat *fiṣq* synchronically as a fixed concept. A diachronic analysis remains lacking—one that traces its development across stages of revelation. This study addresses this gap by examining how *fiṣq* functions in the Qurʾān and how its meaning evolves between the Meccan and Medinan periods.

This study has two objectives. First, it examines how *fiṣq* operates within the Qurʾānic semantic system. As Ferdinand de Saussure explained, linguistic analysis can be conducted synchronically—treating language as a system at a given moment—or diachronically, focusing on historical change over time (Saussure 1959: 79-98). This study traces semantic change over time, focusing on the Meccan-Medinan divide and the evolving context of the early Muslim community.

Second, it shows how computational semantic analysis can complement traditional close reading. While the focus remains on the evolution of *fiṣq*, the study demonstrates that tools such as word embedding reveal patterns not easily captured by conventional methods and help distinguish Qurʾānic usage from later interpretive.

This study contributes to both Qurʾānic studies and Islamic intellectual history. Clarifying the Qurʾānic use of *fiṣq* provides a stronger basis for evaluating later theological and legal interpretations. By situating the term in its revelatory and socio-historical contexts, it also sheds light on the formation of Islamic normative categories.

The paper proceeds as follows: After reviewing previous research, it presents a semantic and contextual analysis of *f-s-q*, followed by computational and chronological analyses. It then examines the transformations of *fiṣq* across revelatory periods before concluding key findings and their implications.

Previous Research on *Fisq*

Beyond the Qurʾān itself, *fiṣq* has been discussed in Islamic theological, legal, and exegetical traditions. In post-Qurʾānic Islamic thought, the *fāsiq* is commonly defined as one who commits major sins (Gardet n.d.). *Fisq* is also

situated within a broader network of ethical concepts. Badry (n.d.), for example, associates *fiṣq* with *ẓulm* (injustice), especially in its social expressions such as bribery or partiality in legal affairs, while Tyan (n.d.) identifies *fiṣq* as the opposite of *ʿadl* (justice, or "a person of good morals"). In these frameworks, *fiṣq*—alongside *kufr* (disbelief) and *shirk* (polytheism)—is often positioned as the antithesis of *īmān* (faith) (Nour Mohammadi 2016). These formulations illuminate later Islamic ethical reasoning. But they largely reflect systematizations rather than the Qur'ānic text itself.

Theologically, scholars debated the status of a believer who commits grave sins. The Khawārij classified such a person as a *kāfir* (disbeliever) while Ash'arīs and Māturīdīs viewed them as a sinful believer (*fāsiq*). The Mu'tazila proposed an intermediate position, and the Murjī'īs deferred judgment to God (Gardet n.d.; Folorunsho, 1993: 48). In Islamic law (*fiqh*), being labeled *fāsiq* could lead to loss of legal credibility, such as disqualification from testimony (Salehi 2021: 275–297), and politically it raised questions about rebellion against unjust rulers (Gardet n.d.).

Scholarship on *f-s-q* can be divided into two approaches: one examines it through theological schools and legal frameworks, while the other analyzes its Qur'ānic usage and semantic range. Both approaches provide valuable insights, but they have different methodological priorities and limitations.

Most existing studies approach *fiṣq* from a theological or legal perspective. They examine how the concept was interpreted and systematized in post-Qur'ānic Islamic thought. Gardet's entry "Fāsik" in the Encyclopedia of Islam defines *fāsiq* as "one who has committed major sin." But it does not provide the Qur'ānic basis for this categorization. While useful, this lexicographical approach reflects later systematization rather than Qur'ānic usage.

Özdemir (1998) builds on this foundation by analyzing how different theological schools interpreted *fāsiq*. Similarly, Folorunsho (1993) examines the concept in early Islamic debates, especially in Mu'tazilite thought, and Tatlı (2015) traces the historical evolution of *fāsiq*, showing how its meaning changed as it became part of complex legal and theological frameworks.

These studies illuminate theological debates but share a limitation: they focus on later interpretations rather than the Qur'ān itself. The categories and distinctions they analyze emerged centuries after revelation and may not reflect the semantic range or contextual nuances of *f-s-q* in the Qur'ān. As a result, they treat *fiṣq* as a fixed category and do not examine its development across revelatory periods.

Izutsu's *Ethico-Religious Concepts in the Qur'ān* (2002b) is one of the few studies that examine *fiṣq* in the Qur'ānic text. He analyzes it within a relational semantic network, highlighting its connection to *kufr* (disbelief). He argues that understanding the Qur'ānic term requires considering the system of related concepts. This approach marks a methodological shift from theological systematization to the Qur'ān's internal semantic structure.

However, Izutsu's study has limitations. It is largely synchronic, focusing on static relationships rather than diachronic development. It also prioritizes *kufr*, treating *fisq* as a partial synonym, and gives limited attention to socio-historical context and rhetorical function.

Prayoga (2023) examines the concept of *fāsiq* in Qur'ān 49:6, using Barthes' semiotic theory alongside classical commentaries. While informative, this analysis is limited in scope: it focuses on a single verse, relies heavily on later commentaries, emphasizes historical reports (*asbāb al-nuzūl*), and does not consider distribution of *f-s-q*. As Rippin notes, *asbāb al-nuzūl*—though important in classical exegesis—can reflect doctrinal constructions and vary in reliability (1988, 15). Other studies, such as Nour Mohammadi (2016), examine the semantic field of *fisq* but largely follow Izutsu's synchronic approach, emphasizing conceptual relationships without addressing diachronic development or wider contextual patterns.

The studies discussed here are selected for their direct engagement with *fisq* or their methodological relevance. In particular, Izutsu's work provides a foundational model for semantic analysis, which this study develops further. At the same time, the limited number of dedicated studies highlights a broader gap in both traditional and academic scholarship.

A significant gap remains: no study has systematically analyzed the diachronic development of *fisq* using computational tools and close textual analysis. Theological studies focus on later interpretations with limited attention to Qur'ānic usage. Meanwhile, semantic studies remain largely synchronic or narrowly focused, overlooking the term's broader distribution and evolution.

This study addresses that gap by combining diachronic analysis with semantic field mapping—both computationally and manually. It highlights development patterns and clarifies the distinction between Qur'ānic usage and later interpretations.

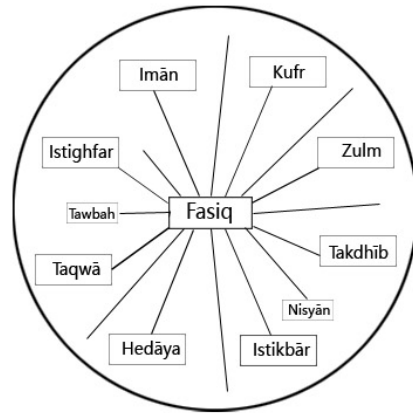
Contextual and Semantic Analysis of F-S-Q

Stylistic variation in the Qur'ān contributes significantly to its rhetorical and theological depth, operating across multiple linguistic levels, including lexis, syntax, and morphology. These features actively shape meaning, particularly at the micro-linguistic level, where subtle morphological and syntactic choices are closely tied to context (Abdul-Raof 2018: 79). In particular, different morphological patterns derived from the same root convey distinct semantic and pragmatic values. Meaning, therefore, depends not only on lexical choice but also on the specific morphological form used in context.

The root *f-s-q* occurs 54 times in the Qur'ān in various grammatical forms: as a noun (*fisq*, *fusūq*), a verb (*yafsiqūn*, *fasaqū*), and an active participle (*fāsiq*, *fāsiqūn*). The noun typically denotes specific actions and behaviors, while the verb highlights the process of committing *fisq*. The active participle refers to a more stable state or identity, indicating persistent engagement

rather than occasional action. As noted in Arabic grammar, the active participle reflects a lasting characteristic (al-Fakhri 1996: 196). This form (*fāsiq*) occurs predominantly in the plural (35 instances) and only twice in the singular: once in reference to Iblis (Qur'an 18:50) and once in contrast with the believer (Qur'an 32:18).

The nominal form (*fisq, fusuq*) appears in three main contexts. First, they are used in verses prohibiting certain foods, such as blood, where consumption is described as *fisq* (Qur'an 5:3; 6:121). One verse specifies that this applies only when done without necessity (Qur'an 6:145), indicating that intentionality is central to *fisq*. Second, *fusūq* is associated with harmful social behaviors, such as name-calling (Qur'an 49:11) and harming a witness (Qur'an 2:282), suggesting disruption of social order. Third, *fusūq* appears alongside other concepts without concrete examples. For instance, it is mentioned with *rafath* (sexual relations) and *jidāl* (disputing) in the context of *Hajj*² (Qur'an 2:197), and alongside *Kufr* and '*Isyān* (rebellion) (Qur'an 49:7), where these are contrasted with *īmān*. These patterns suggest that *fisq* encompasses both outward actions and inner dispositions. Mentioning all three separately may suggest a distinct meaning. However, Izutsu notes that *fāsiq* and *kāfir* share many semantic features, which can make them difficult to distinguish in certain contexts (Izutsu 2002b: 157).

The semantic field of *fasiq*

Across these usages, *fisq* is consistently associated with harm, whether physical (forbidden foods), social (harmful interactions), or spiritual (disruption of religious focus). In its nominal form, the root is thus closely linked to actions that produce different forms of harm.

A semantic field can be understood as a network of interrelated words whose meanings emerge through their relationships rather than in isolation (Geeraerts 2009: 52-54). One way to identify such a field is by examining co-occurring patterns. Following Firth's (1957) principle of "meaning by collocation, these patterns reveal how meaning is shaped through association at the syntagmatic level (Firth 1957: 196). This aligns with Geeraerts' view that syntagmatic relations play a central role in meaning construction alongside paradigmatic relations (Geeraerts 2009: 58).

². *Hajj*, in Islam, is the annual pilgrimage to Mecca in Saudi Arabia, and one of the Five Pillars of Islam, obligatory for all physically and financially able Muslims.

Manual analysis of co-occurrence patterns shows that *f-s-q* most frequently appears with terms related to *īmān*, suggesting conceptual opposition. It is also associated with *kufṛ*, indicating semantic proximity, as well as with *hedāya* (guidance), *ẓulm* (injustice/oppression), and *taqwā* (piety). Some of these co-occurring terms carry negative connotations, while others have positive ones. High co-occurrence with *īmān* suggests conceptual opposition, while frequent pairing with *kufṛ* indicates semantic proximity. This method reveals how the Qur’ān’s constructs meaning through usage patterns rather than dictionary definitions alone.

This semantic network helps situate *fisq* within the Qur’ān’s moral framework. It occupies an intermediate position between *īmān* and *kufṛ*, reflecting a spectrum of deviation. Factors such as *istikbār* (pride) and *nisyān* (forgetfulness) may lead individuals toward this state. While related to *kufṛ*, *fisq* retains a distinct meaning. Concepts such as *ẓulm* and *takdhīb* (denial) may result from *fisq*, whereas *istighfār* (asking for forgiveness) and *tawbah* (repentance) indicate the possibility of return. However, continued disobedience (*‘isyān*) may lead further to misguidance (*īdlāl*).

Computer-assisted semantic analysis

After mapping the semantic field of *fisq* through manual analysis, this study employs computational methods for two main purposes. First, it identifies semantic associations that may not be easily captured through manual reading of large corpora. Second, it offers a more systematic and replicable approach that helps reduce subjective bias. Rather than replacing traditional methods, this approach serves as a complementary tool to support, refine, or extend conventional analysis.

All morphological variations of the root *f-s-q* in the Qur’ān were normalized to their base form using the large language model Claude 3.5. This process resulted in two primary forms: the active participle (*fāsīq*) and the verbal noun (*fisq*). The results were then manually verified to ensure that the lemmatization conforms to standard Qur’ānic Arabic morphology.

The use of computational methods in Qur’ānic studies has expanded in recent years. Bashir et al. (2022) highlight the growing sophistication of Arabic natural language processing in this field. Building on this development, this study applies a word2vec model to identify semantic relationships beyond manual detection. Word2vec represents words as numerical vectors in a high-dimensional space. It positions words with semantic relationships (based on the contexts in which they appear) near each other. This allows semantic relationships to be measured quantitatively. Accordingly, the model identifies words associated with *fāsīq* and *fisq* based on their contextual proximity in the Qur’ān.

The model was trained on the Qur’ān at the verse level, with each verse treated as a contextual unit. Key parameters influence the result. The window size determines how many surrounding words are considered context; smaller

windows capture close associations, while larger ones reflect broader relationships. This study tests window sizes of 5 and 10. Vector dimensionality, which defines the number of features representing each word, was also varied (100 and 200). Higher dimensionality allows finer semantic distinctions but requires more computational resources. No major differences were observed across window size, though minor variations appeared with different dimensionalities.

The Qur'ānic corpus, with approximately 77,800 words, is relatively small for training word embedding models, which typically require larger datasets for stable results. Therefore, the analysis is exploratory rather than definitive. To assess internal consistency, results were compared across different parameter settings (window sizes 5 and 10; vector dimensions 100 and 200). The substantial overlap among top-ranked terms suggests reasonable stability, though not full validation. Accordingly, the findings are presented as complementary to manual analysis rather than as standalone evidence. For clarity, only the ten most strongly associated terms are reported, with similarity scores ranging from -1 (totally unrelated) to 1 (maximally related).

Several terms appear consistently across both models, including *tabayyūn*, *balāgh*, *kalām*, *istakhaffa*, *shiqāq*, and *hādī*. Together, they point to a semantic field centered on the communication of guidance: a message that is made clear and conveyed, yet sometimes dismissed or resisted, leading to division. Additional terms in each model align with this general pattern.

Vector size 100	Vector size 200
1. <i>tabayyūn</i> (تبيين) [to become clear/evident]: 0.86	1. <i>tabayyūn</i> (تبيين) [to become clear/evident]: 0.84
2. <i>balāgh</i> (بلاغ) [conveying/message]: 0.84	2. <i>balāgh</i> (بلاغ) [conveying]: 0.84
3. <i>kalām</i> (كلام) [speech/words]: 0.81	3. <i>jahl</i> (جهل) [ignorance]: 0.83
4. <i>istakhaffa</i> (استخفف) [to take lightly/make light of]: 0.80	4. <i>kalām</i> (كلام) [speech/words]: 0.82
5. <i>shiqāq</i> (شقاق) [division/opposition]: 0.7997	5. <i>istakhaffa</i> (استخفف) [to take lightly]: 0.82
6. <i>hādī</i> (هادي) [guide]: 0.79	6. <i>hādī</i> (هادي) [guide]: 0.80
7. <i>muhtadī</i> (مهتدي) [guided one]: 0.78	7. <i>hujaj</i> (حجج) [arguments/proofs]: 0.80
8. <i>la'inna</i> (لإن) [indeed/certainly]: 0.78	8. <i>'āna</i> (عان) [to appear/become apparent]: 0.79
9. <i>maw'īza</i> (موعظة) [admonition/exhortation]: 0.78	9. <i>shiqāq</i> (شقاق) [division/opposition]: 0.79
10. <i>tawallā</i> (تولى) [to turn away]: 0.77	10. <i>lazima</i> (لزم) [to be necessary]: 0.79

The computational results outline a Qur'ānic discourse centered on the process of guidance. This discourse is conveyed through divine speech in forms such as *balāgh* and *maw'īza*, aiming to shape beliefs and behavior. Within this framework, the *hādī* communicates guidance and normative teachings to the *muhtadī*, guiding them away from *jahl*. Audience responses, however, vary and may include rejection, indifference, or resistance, expressed through turning away, scorn, and similar reactions. Such responses can lead to (*istakhaffa*) and ultimately to division (*shiqāq*).

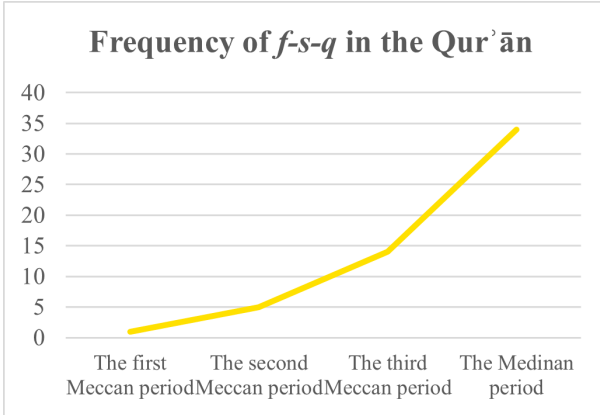
Chronological Analysis of F-S-Q in the Qur'ān

While semantic and linguistic approaches provide important insights into *fīsq*, they often overlook its development throughout the revelatory period. A chronological analysis is therefore necessary to trace how its meaning and usage evolved. This study adopts Theodor Nöldeke's framework, which builds on the traditional Meccan-Medinan division but introduces several subdivisions within the Meccan phase. Although this model has been criticized—particularly for treating the Qur'ān as above all an authorial work rather than the reflection of an interaction between speaker and community (Neuwirth 2010: 20)—it remains widely used. Therefore, Nöldeke's model is used not as an endorsement of his theoretical assumptions but because it provides a clear, widely accepted historical division suitable for investigating diachronic semantic change in the use of *fīsq*.

In *The History of the Qur'ān* (2013), Nöldeke divides the revelatory period into three Meccan phases and one Medinan phase, based on formal and stylistic features. Within this framework, the root *f-s-q* appears once in the first Meccan phase, five times in the second, fourteen times in the third and thirty-four times in the Medinan period. Despite the longer duration of the Meccan period, the significantly higher frequency in the Medinan is notable and may indicate increased conceptual and social relevance. In Mecca (610–622 CE), Qur'ānic discourse focused mainly on core beliefs such as monotheism, prophethood, and the afterlife, reflecting the community's marginal status. The migration to Medina in 622 CE marked a turning point, as Muslims became the dominant socio-political group, formed the first Islamic community, managed relations with other religious groups, engaged in military conflict, and faced internal challenges such as hypocrisy. These new conditions required ways of addressing issues absent in Mecca, including legal authority, treaty obligations, and military responsibility. The increased use of *fīsq* may reflect the Qur'ān's response to these changes.

In the first Meccan period the root *f-s-q* appears only once, referring to the followers of Nūḥ (Qur'ān 51:46). In the second phase, it describes groups such as Pharaoh's people, the followers of Lot, the people of a township, and Satan (Qur'ān 27:12; 21:74; 17:16; 18:50). This pattern continues in the third phase, where the term is applied to earlier communities, including the Children of Israel (*Banī Isrā'īl*), alongside references to their punishment,

misguidance, and destruction. The concept also begins to appear in legal contexts, such as forbidden foods, and is explicitly contrasted with the believer (Qur'ān 32:18).

With the transition to Medina, the use of the *f-s-q* expands in both frequency and scope. In addition to earlier patterns, Medinan verses provide more concrete specifications, explicitly labeling certain actions as *fisq*. The term is also applied more broadly to followers of earlier prophets. At the same time, Medinan passages emphasize their consequences, including misguidance, divine displeasure, punishment, and spiritual neglect by God (Qur'ān 5:108; 9:96; 2:59; 59:19).

As the Muslim community became more structured in Medina, new relationships emerged with other groups, including *Ahl al-Kitāb*³ (people of the Book). In this context, some among them are described as *fāsiq*. The term is also applied to both historical and contemporary groups. Notably, one verse explicitly identifies the *munāfiqūn* as *fāsiqūn* (Qur'ān 9:67).

Overall, the usage of *fisq* evolves in response to changing historical conditions. In the Meccan period, it functions mainly as a general and historical concept, describing earlier communities that rejected divine messages, with limited application to contemporaries. In the later Meccan phase, warnings become more explicit, but the term remains largely non-specific. In contrast, the Medinan period marks a shift toward concrete application, where *fisq* became a criterion for evaluating individuals and groups—including contemporaries such as polytheists, hypocrites, and some Muslims. This development reflects the growing role of religion in structuring the social and political life of the emerging Muslim community.

³. This term, in the Qur'ān and the resultant Muslim terminology, denotes the Jews and the Christians, repositories of the earlier revealed books. (Vajda, n.d.).

Multidimensional Transformations of Fisq: From Mecca to Medina

The increasing frequency of the root *f-s-q* suggests not only greater usage but also possible semantic development. Analysis of the relevant verses indicates that the concept of *fisq* undergoes a significant transformation over time. This pattern aligns with Nasr Hamid Abu Zayd's framework, which regards the Qur'ān as a text whose linguistic and semantic structures evolved through distinct historical stages (Abu Zayd 1999: 145). While other scholars—such as Fazl Rahman (1982), Abdullah Saeed (2006), and Amina Wadud (1999)—emphasize the importance of socio-historical context, Abu Zayd's approach is particularly relevant here because it directly addresses semantic change within the text. Unlike Rahman's emphasis on deriving general principles (Rahman 1982: 4-5), Saeed's focus on contemporary application of Qur'ānic teachings (Saeed 2006: 40-77), or Wadud's contextual interpretation of gender (Wadud 1999: 81-99), Abu Zayd adopts a linguistic-historical approach that treats the Qur'ān as a text shaped by its socio-historical environment (Abu Zayd 1999:18).

Abu Zayd's emphasis on the formative stages of revelation supports the diachronic method used in this study. Rather than treating context as a secondary background, he understands the Meccan and Medinan periods as distinct phases in the formation of the Qur'ānic text. This perspective provides a useful framework for examining how the semantic range of *fisq* develops and shifts across these periods.

A. Conceptual Transformation: From Doctrinal Fisq to Social Fisq

The evolution of *fisq* reflects a shift from individual theological disobedience to collective social deviation, paralleling the transformation of the early Muslim community from a marginalized group in Mecca to an organized society in Medina.

In the Meccan verses, *fisq* is presented primarily in conceptual and theoretical terms. Some verses emphasize the certainty of divine law in dealing with those who commit *fisq* (Qur'ān 10:33), while others link it directly to punishment (Qur'ān 6:49). The Qur'ān adopts a pedagogical progression: from the destruction of Nūḥ's people (Qur'ān 51:46) to the articulation of God's eternal law regarding the fate of those who commit *fisq* (Qur'ān 32:20). Other verses similarly attribute the destruction of past communities to *fisq* (Qur'ān 17:16; 7:165; 29:34; 6:49; 46:35).

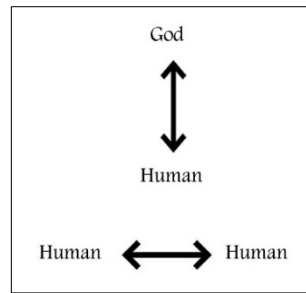
These verses also outline a recurring pattern of societal deviation. Divine commands are first directed to the affluent (*mutrafīn*), who reject them (*fasaqū*) (Qur'ān 17:16). Their influence then shapes broader society, normalizing deviation (Qur'ān 43:54). Once *fisq* becomes widespread and entrenched, the possibility of repentance diminishes, and divine punishment follows (Qur'ān 10:33).

More broadly, Meccan usage of *fiṣq* remains primarily theological, encompassing acts such as Satan's rebellion (Qur'ān 18:50), rejection of divine signs (Qur'ān 6:49), and opposition to prophetic guidance (Qur'ān 27:12). These acts challenge core principles such as *tawḥīd* (monotheism) and *īmān* (faith), positioning *fiṣq* as the opposite of faith and submission. This suggests that in the Meccan context, *fiṣq* primarily reflected individual and doctrinal disobedience. References to the destruction of earlier communities function mainly as moral examples (*ʿibra*), offering warnings rather than addressing immediate social realities.

With the establishment of the Medinan community, *fiṣq* expands in both scope and function. Muslims developed from a persecuted theological minority into an organized society with complex internal and external relationships. New norms were thus required to regulate not only individual faith but also social, legal, and political conduct. While some Meccan themes persisted—such as *fiṣq* of rejecting divine revelation (Qur'ān 2:99) and the fundamental contrast between the *mu'min* and the *fāsiq* (Qur'ān 3:110)—*fiṣq* increasingly comes to denote concrete social violations that threaten communal order. This expanded social dimension of *fiṣq* appears in several domains:

- **Judicial and legal domain:** *fiṣq* expanded beyond theological disobedience to broader social and ethical violations. This expansion includes issues of communication and the credibility of speech (Qur'ān 49:6), as well as false testimony and judicial corruption in commercial and legal contexts (Qur'ān 2:282).
- **Religious deviation:** Unauthorized religious practices (Qur'ān 57:27), as well as altering divine revelation or substituting false teachings in its place (Qur'ān 2:59), are classified as *fiṣq*. It reflects Qur'ān's emphasis on protecting communal religious integrity and its rejection of innovations that undermine social and spiritual cohesion.
- **Active Social Corruption:** Unlike the more abstract Meccan usage, Medinan *fiṣq* involves deliberate harm, including false accusation (Qur'ān 24:4), which threatened social stability, deception that undermined community trust (Qur'ān 9:8), violation of covenants (Qur'ān 3:82), and misleading the community (Qur'ān 5:49).

- **Resistance to Authority:** *fisq* also denotes opposition to prophetic and political authority, including organized resistance to establish the social order (Qur’ān 59:5) and avoidance of military obligations (Qur’ān 9:24). Here, *fisq* reflects not general disobedience but specific defiance of divine command.

Overall, this development shows that *fisq* evolves from a primarily vertical concept—concerning the relationship between human and God—into one that also encompasses horizontal dimensions, regulating social relations within the community.

B. Approach Transformation: From a Passive to an Active Approach

The transformation of the Muslim community from a persecuted minority to an established society with institutional authority reshaped both the understanding and application of *fisq*. This shift reflects not only semantic development but also a change in governance and theological emphasis.

In the Meccan period, Muslims formed a minority whose identity developed in opposition to a polytheistic environment. During this phase, *fisq* is presented as a reversible moral condition. The *fāsiq* is portrayed as potentially open to guidance, and misguidance is not treated as final. The Prophet is instructed to remain patient and avoid hastening punishment (Qur’ān 46:35), reflecting expectation of transformation. This approach aligns with the Qur’ānic strategy of inviting to Islam through persuasion rather than coercion.

Meccan discourse emphasizes awareness through narrative, reasoning, and moral exhortation. Stories of past nations destroyed due to *fisq* serve as warnings (Qur’ān 7:165; 29:34), while other verses highlight patterns of deviation (Qur’ān 43:54), its consequences (Qur’ān 10:33), and its defining features (Qur’ān 7:165). Together, these strategies aim to encourage acceptance of divine guidance.

In this context, the consequences of *fisq* are mainly depicted as worldly destruction, functioning as a warning to those who reject the divine message. The repeated expression “*bimā kānū yafsuqūn*” (because they used to transgress) underscores *fisq* as a central cause of the downfall of earlier communities.

Notably, Meccan verses do not provide clear instructions on how to deal with *fāsiq*. This reflects the specific conditions that the Qur’ān emphasized on invitation and persuasion over confrontation. With the migration to Medina, however, *fisq* became a social and political concern requiring active regulation. Medinan verses introduce practical measures, including verifying reports from a *fāsiq* (Qur’ān 49:6), rejecting their legal testimony (Qur’ān

24:4), and limiting their harmful influence (Qur'ān 5:49). The emphasis shifts from invitation to regulation and community protection.

In Medinan discourse, *fiṣq* is framed as an entrenched condition that obstructs guidance and leads to misguidance (Qur'ān 2:26), and the *fāsiq* is positioned in opposition to the guided (Qur'ān 57:26). The Prophet's role is limited to conveying the message. Interventions such as seeking forgiveness (*istighfār*) on their behalf, or expressing concern are presented ineffectively (Qur'ān 9:84; 5:26). While *fiṣq* may initially be reversible, persistent transgression leads to spiritual hardening and loss of receptivity to guidance (Qur'ān 61:5; 57:16).

This more protective approach is also evident in legal and political contexts. For example, those who judge by laws other than God's are labeled *fāsiq* (Qur'ān 5:47), reinforcing the authority of the emerging Islamic legal order. In this setting, *fiṣq* functions not only as a moral category but also as a marker of opposition that threatens communal cohesion. It thus plays a role in defining authority, regulating behavior, and establishing social boundaries.

Overall, this shift reflects the transformation of the Muslim community from a vulnerable minority to an established authority capable of defining and enforcing its norms.

C. Functional Transformation: From External Boundaries to Internal Regulation

The transition from Mecca to Medina marks a functional shift in the concept of *fiṣq*: from a boundary marker distinguishing believer from outsiders to a regulatory mechanism governing conduct within the community.

In the Meccan period, *fiṣq* primarily functioned as a tool of external boundary-making. It established a clear theological distinction between believers and those who rejected divine guidance. This binary opposition is explicitly articulated:

Is one who is a believer like one who is a *fāsiq*? They are not equal (*lā yastawūn*) (Qur'ān 32:18).

This distinction goes beyond theology to imply a social hierarchy. By denying equivalence between the believer and the *fāsiq*, the Qur'ān constructs a framework in which *fiṣq* undermines both religious legitimacy and social standing. Meccan verses consistently associate *fiṣq* with spiritual blindness and divine rejection.

This verse establishes a clear out-group boundary by defining *fiṣq* as a condition leading to the loss or absence of faith and placing individuals outside the believing community:

Thus, the decree of your Lord has come true against the wicked (*fasaqū*), that they will never believe (Qur'ān 10:33).

Meccan discourse on *fisq* revolves around three core themes: identifying the out-group, explaining the causes and consequences of deviation, and outlining its defining characteristics. Historical examples—such as people of Pharaoh and Lot—serve as archetypes of *fāsiq* communities whose transgressions led to destruction.

With the transition to Medina, *fisq* retains its boundary-making function but is increasingly applied to new relational contexts. As Muslims interacted with Jews and Christians (*Ahl al-Kitāb*), *fisq* continued to distinguish the Muslim community from them (Qur'ān 5:47; 59).

More significantly, *fisq* becomes a tool for internal regulation. It is applied to members of the community who maintain faith but violate specific norms:

O you who have believed, [...] Neither a scribe nor a witness should suffer harm, for if you do cause them harm, it is indeed a sin on your part (*fa-innahū fusūqun bikum*) (Qur'ān 2:282).

O you who have believed, [...] Do not speak ill of one another, nor call one another by [offensive] nicknames. How evil is the name of wickedness (*bi'sa al-ismu al-fusūq*) after having faith (Qur'ān 49:11).

In the Medinan period, the regulatory function of *fisq* operates across several domains:

- **Religious Violations:** action incompatible with divine commands, consuming forbidden substances, judging outside divine law, and misconduct during religious rituals (Qur'ān 2:59; 5:3; 5:47; 2:197).
- **Social and Moral Norms:** regulation of interpersonal conduct, including prohibition of slander, false accusations (Qur'ān 24:4), requirements of proper conduct in society (Qur'ān 2:282), respect for dignity (Qur'ān 49:11), and truthfulness in testimony (Qur'ān 5:107).
- **Hypocrisy (*nifāq*):** *fisq* helps identify those whose outward expressions of belief conceal inner rejection (Qur'ān 9:8), and whose loyalty remains uncertain (Qur'ān 9:24).
- **Norm formation:** by identifying *fisq*, the Qur'ān implicitly establishes positive values such as piety (*taqwā*) as the highest virtue (Qur'ān 2:197, 192; 5:108), enjoining good and forbidding evil as a communal obligation (Qur'ān 3:110), and inner humility (*khushū'*) as a spiritual ideal (Qur'ān 57:16).

This internalization of *fisq* significantly shapes the social structure of the Muslim community. Labeling individuals as *fāsiq* affects their social standing. This introduces differentiated levels of belonging, where one may retain formal membership while facing varying degrees of restriction based on one's adherence to community norms.

The tripartite framework proposed in this study—conceptual, approach, and functional transformations—closely aligns with the broader shifts identified by Sinai in his analysis of Meccan and Medinan surahs. Sinai

highlights three major developments in the Medinan period: a shift from passive expectation to active engagement, the emergence of a distinct communal identity vis-à-vis other religious groups, and the Prophet's transition from a warner to a communal leader with judicial and spiritual authority (Sinai 2017: 188). While different in terminology, this convergence reinforces the validity of the present analysis and situates it within broader scholarly discussions of Qur'ānic development.

Aspect	Meccan Period	Medinan Period
Usage Frequency	20 occurrences	34 occurrences
Predominant Form	Mainly verbal (e.g., <i>yafsiqūn</i>)	Mainly active participle (<i>fāsiq</i>), Mostly plural (<i>fāsiqūn</i>)
Main Focus	Individual theological disobedience	Social and political opposition
Manifestations	Denial of divine signs, arrogance	Betrayal, injustice, breach of trust
Target Groups	Polytheists and past nations	Polytheists, <i>Ahl al-Kitāb</i> , and some Muslims
Consequences	Eschatological punishment	Legal and social consequences (e.g., rejected testimony)
Function	Defining out-group boundaries	Regulating in-group behavior
Response	Passive (warnings)	Active (verification, exclusion, legal control)
Role in Qur'ānic Discourse	Universal theological message	Community formation and regulation

Comparison of *F-s-q* in the Meccan and Medinan Periods

Complementary Perspectives: Manual and Computational Semantic

As noted earlier, this study combines computational linguistic methods with manual semantic field analysis to provide a more precise account of *fisq* in the Qur'ān. The computational approach identifies distinct lexical patterns that reveal semantic layers not immediately visible through manual analysis alone.

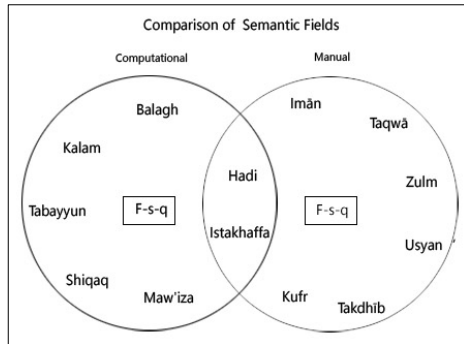
Notably, the highest-ranked computational associations do not prominently include concepts such as sin, injustice, faith, or disbelief—terms central to traditional semantic understanding of *fiṣq*. Only two themes overlap between the computational and manual fields: guidance and contempt. Manual analysis, by contrast, emphasizes vocabulary related to individual actions, sin, punishment, and the *fāsiq*'s position in relation to belief and disbelief. This perspective reflects established theological frameworks, in which the *fāsiq* is typically defined as one who commits major sins (*kaḥīrah*), and debate centers on their status within or outside the boundaries of faith. Methodologically, this approach relies on linear, contextual, and verse-based reading.

The computational analysis, however, introduces a discourse-level perspective. Rather than examining verses in isolation, it maps semantic relations across the text as a network. Within this framework, *fiṣq* appears in a discourse centered on guidance and the communication of truth—processes grounded in dialogue, admonition, and reasoned discourse. Individuals are positioned as responding to this message either through acceptance, leading to guidance, or rejection, resulting in misguidance.

Significantly, this perspective foregrounds social and discursive consequences rather than individual ethical descriptions. It does not focus on cataloguing specific sins or punishments; instead, it highlights the broader effects of rejecting the divine message, such as discord and social fragmentation. In this respect, computational patterns reveal dimensions that are less emphasized in traditional theological discussions, which have typically focused on individual responsibility, legal classification, and eschatological outcomes.

Another notable finding concerns the intentional and conscious nature of the *fiṣq*. The presence of terms related to admonition, communication, and reasoning suggests that divine guidance is conveyed through clear articulation and rational engagement, and that rejection occurs as a conscious response. This dimension appears less central in much of classical theological discourses.

The divergence between manual and computational semantic fields indicates that each approach captures different dimensions of meaning. Manual analysis reflects explicit theological relationships preserved in exegetical tradition, while computational methods uncover broader discourse patterns and rhetorical functions. These approaches are therefore

complementary rather than contradictory, offering a more layered understanding when combined.

These findings suggest that prevailing interpretations of key Qur'ānic concepts may be shaped by methodological preferences that foreground particular dimensions of meaning. Re-examining such concepts through diverse analytical tools can enrich, rather than replace, established interpretations. At the same time, the use of computational methods requires careful evaluation. Without sufficient methodological scrutiny, such tools risk introducing new forms of interpretive bias. Further research is therefore needed to assess their reliability and potential within Qur'ānic studies.

Conclusion

This study examines the semantic evolution of *fiṣq* from the Meccan to the Medinan periods, departing from approaches that treat the concept primarily within later theological frameworks. By focusing exclusively on the Qur'ānic text, it identifies patterns that illuminate both the development of Qur'ānic discourse and the social dynamics of the early Muslim community.

The findings challenge the dominant theological view of *fiṣq* primarily as an individual moral failing. Instead, the Qur'ān's usage suggests that *fiṣq* functions largely as a social phenomenon. This is reflected in its frequent plural usage and its repeated association with collective entities such as *qawm*, indicating that deviation is often framed in communal rather than purely individual terms.

The study also demonstrates that *fiṣq* undergoes a significant transformation across the revelatory periods. In the Meccan context, it primarily denotes doctrinal deviation and serves to define external boundaries between believers and others. In the Medinan period, however, it expands to address social, legal, and political concerns, reflecting the needs of an increasingly complex and organized community. These shifts—conceptual, procedural, and functional—show how Qur'ānic discourse responds dynamically to changing historical conditions while maintaining its ethical and theological core.

In the Medinan period, *fiṣq* extends beyond polytheists to include certain members of the *Ahl al-Kitāb*, reflecting the complex social and political relationships in Medina. It is also applied to Muslims who fail to meet specific communal obligations, such as participation in collective responsibilities, further broadening its scope. As a result, *fiṣq* functions as an identity marker within the Qur'ānic discourse. While Meccan usage emphasizes external boundary-making, distinguishing believers from outsiders, the Medinan context introduces more complex internal distinctions. The concept comes to regulate relations within the community, addressing individuals whose behavior challenges communal norms despite their formal affiliation with Islam. Thus, beyond the theological dimension, *fiṣq* emerged as a mechanism for defining social boundaries and shaping communal identity.

The findings carry significant implications for multiple scholarly domains. For theological discourse, recognizing *fisq* as a socially constructed boundary marker rather than merely an individual sin category challenges traditional juridical classification. The evolution from doctrinal disobedience to social regulation suggests that early Islamic theological categories emerged as dynamic responses to community needs rather than static doctrines.

More broadly, these findings highlight the close interconnection between theology, law, and social organization in early Islam. The classification of individuals as *fāsiq* carries legal and social implications, particularly in matters such as testimony, trust, and authority. This demonstrates that theological categories functioned not only as doctrinal constructs but also as mechanisms shaping social and legal structures.

From a methodological perspective, this study demonstrates the value of diachronic semantic analysis in Qur'ānic studies. By tracing the development of key terms across different contexts, it reveals dimensions of meaning that remain less visible in synchronic or verse-based approaches. At the same time, the comparison between manual and computational semantic fields shows that each method captures distinct aspects of meaning. Traditional analysis highlights explicit theological relationships, whereas computational methods reveal broader discourse patterns. Together, they offer a more comprehensive interpretive framework.

These results also call for greater methodological reflexivity in Islamic studies. Interpretations of Qur'ānic concepts are often shaped by later theological assumptions, which may obscure patterns present in the text itself. Integrating computational tools with established philological methods offers new possibilities for more text-centered analysis, while also requiring careful evaluation to avoid introducing new biases.

Future research could extend this interdisciplinary approach to other central Qur'ānic concepts, such as *kufr*, *nifāq*, *jihād*, and *'adāla*, to determine whether similar patterns of semantic development emerge. Further investigation into how post-Qur'ānic theological and legal traditions reinterpreted these concepts would also help clarify the relationship between Qur'ānic discourse and later Islamic thought. Such work would contribute to a more historically grounded and methodologically diverse understanding of Islamic intellectual history.

References

- Abu Zayd, Nasr Hamed (1999), *Critique du discours*, 4th ed. Cairo: Actes Sud.
- Abdul-Raof, Hussein (2018), *New horizons in Qur'ānic linguistics: A syntactic, semantic and stylistic analysis*. Milton Park: Routledge.
- Badry, Roswith & Lewis, B. (n.d.), 'Zulm', *Encyclopaedia of Islam*, 2nd ed., accessed at: <https://referenceworks.brillonline.com>.

- Basir, M.H., Azmi, A.M., Nawaz, H., et al. (2023), "Arabic natural language processing for Qur'anic research: a systematic review". *Artificial Intelligence Review*, 56, pp.6801–6854.
- al-Fakhrī, Saleh S. (1996), *Tasrīf al-af'āl wa al-maṣādir wa al-mushtaqāt*. Cairo: Maktabat Lisān al-'Arab.
- Firth, Johan R. (1957), *Papers in linguistics 1934–51*. Oxford: Oxford University Press.
- Folorunsho, Mikail A. (1993), "Who are Mu'min, Kāfir and Fāsiq: Views of the Early Schools of Islamic Theology", *Muslim World League Journal* 21(6), pp. 45–48.
- Gardet, Louis (n.d.), "Fāsiq", *Encyclopaedia of Islam Online*, accessed at: <https://referenceworks.brillonline.com>.
- Geeraerts, Dirk (2010), *Theories of Lexical Semantics*. Oxford: Oxford University Press.
- Izutsu, Toshihiko (2002a), *God, and Man in the Qur'an*. Kuala Lumpur: Islamic Book Trust.
- Izutsu, Toshihiko (2002b), *Ethico-Religious Concepts in the Qur'an*. Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Nour Mohammadi, Ahad (2016), "Maḥūm-shenāsi-ye vāje-ye fisq va ḥowze-ye ma'nā'i-ye ān dar Qur'an-e Karīm", *Ahsan al-Hadith*, no. 1, pp. 27–43.
- Nöldeke, Theodor, Schwally, Friedrich, Bergsträßer, Gotthelf & Pretzl, Otto (2013), *The History of the Qur'an*. Trans. W.H. Behn. Leiden: Brill.
- Neuwirth, Angelika (2019), *The Qur'an and Late Antiquity*. New York: Oxford University Press.
- Prayoga, Unggul (2023), "The Meaning of the Word Fasīq in Surah al-Ḥujurāt: 6 (Roland Barthes's Semiotic Analysis)", *Jurnal Ilmiah Mahasiswa Raushan Fikr* 12(1).
- Rahman, Fazl (1982), *Islam and modernity: Transformation of an intellectual tradition*. Chicago: University of Chicago Press.
- Rippin, Andrew (1988), "The Function of Asbāb al-Nuzūl in Qur'anic Exegesis", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 51(1), pp. 1–20.
- Saeed, Abdullah (2006), *Interpreting the Qur'an: Towards a Contemporary Approach*. London: Routledge.
- Salehi, Mahdi (2021), "E'tebārsanjī-ye Ehrāz-e Zannī-ye 'Edālat-e Shohūd az Didgāh-e Fiqh-e Mazāheb-e Eslāmī". *Comparative Jurisprudence* 17(1), pp. 275–297.
- Sinai, Nicolai (2017), *The Qur'an: A historical-critical introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Saussure, Ferdinand de (1959), *Course in General Linguistics*, ed. C. Bally & A. Sechehaye, Trans. W. Baskin. New York: Philosophical Library.
- Tatli, Bekir (2015), "The Concept of al-Fisq/al-Fasiq in the Qur'an and Its Historical Adventure of Transformation", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 24(2), pp. 411–426.
- Tyan, Emile (n.d.), "Adl", *Encyclopaedia of Islam*, accessed at: <https://referenceworks.brillonline.com>.

- Vajda, Georges (n.d.), “Ahl al-Kitāb”, *Encyclopaedia of Islam*, 2nd ed., accessed at: <https://referenceworks.brillonline.com>.
- Wadud, Amina (1999), *Qur’ān and Woman: Rereading the Sacred Text from a Woman’s Perspective*. New York: Oxford University Press.
- Özdemir, Metin (1998), “Anlam Kaymasına Uğrayan Kur’ânî Bir Kavram: Fâsiq”, *Cumhuriyet University Faculty of Theology Journal* 2(2), pp. 499–519.

“Men de får ju varandra på slutet”. Att läsa moderna ungdomsdystopier som romance.

Maria Nilson

Denna artikel tar sin utgångspunkt i repliken ”men de får ju varandra på slutet” som flera elever gav mig på en skola i södra Sverige våren 2017. För att förstå sammanhanget behöver jag gå några år tillbaka i tiden. 2013 skrev jag boken *Teen Noir. Om mörkret i modern ungdomslitteratur*, vilket ledde till att jag var ute på en rad bibliotek och skolor för att presentera boken. I boken finns ett kapitel om ungdomsdystopier som tar upp allt från den ofta mörka människosynen till de mer romantiska inslagen (Nilson 2013: 35ff). Denna bok ledde till att jag 2015 fick möjligheten att skriva en artikel om dystopier som en del av *Läslyftet* (Nilson 2015), vilket föranledde fler besök ute på skolor för att prata om ungdomsdystopier. Jag pratade vid ett flertal tillfällen om utvecklingen från den klassiska dystopin som George Orwells *1984* (1949) till Suzanne Collins *Hungerspelen* (2008) och Veronica Roths *Divergent* (2011), och fastnade ofta i mina presentationer i mörkret i både de klassiska dystopierna och i de mer moderna varianterna som riktar sig till yngre läsare, i exempelvis människosynen. Böckerna innehåller inte bara mycket våld utan också ett flertal karaktärer som inte skyr några medel för att förtrycka andra och som i mångt och mycket saknar empati. I bok efter bok skildras framtidsscenarioer där unga karaktärer fråntas rätten till individuella val och där statsmakten styr med en järnhand. Inte sällan visar det sig att de vuxna rebeller, som kämpar för att störta regimen, använder sig av samma verktyg. I ”Demokrati och dystopi. Om människosyn i moderna ungdomsromaner” skriver jag att det ofta i dessa böcker finns en föreställning om att makt alltid korrupperar och en misstro till att demokratiska samhällsskick alls är möjliga (Nilson 2017: 51ff). Ofta berättade jag för lärare och elever att jag fick ta pauser från att läsa ungdomsdystopier och exempelvis läsa om en av Martha Sandwall- Bergströms böcker om Kulla-Gulla för att återfå tron på mänskligheten.

Det var inte ovanligt att eleverna läst ett par av de böcker jag pratade om och vid mer än ett tillfälle blev det tydligt i diskussionerna att de läst dessa böcker på delvis ett annat sätt. De kunde resonera kring mörkret och den cynism som är en återkommande ingrediens i böckerna, men läste dem samtidigt som framgångssagor. Ofta går huvudpersonen i böckerna från att ha mycket lite makt till att få makt, den skildrade auktoritära regimen störtas eller utmanas, och så kom mer än en gång repliken att ”de får varandra på slutet”. När exempelvis Collins trilogi (som sedan kommit att utökas till fler böcker) diskuterades var de mindre intresserade av hur mörk och till och med bitter den är när Katniss till slut inte kan rädda sin älskade syster, och mer

intresserade om hon skulle bli tillsammans med Peeta eller Gale. Där jag läste böckerna övervägande om dystopier, läste de dem snarare som romance.

Att ett flertal populära ungdomsdystopier innehåller mycket romance är inget nytt. I *Barnbokskatalogen* (2015) samtalar Niklas Hedquist med Love Cervin och Ylva Lorentzon som menar att ”kärlekshistorien spelar stor roll [...] Där är inte den stora frågan hur de ska bli av med diktatorn utan vem Katniss ska bli ihop med” (2015: 46). Jag har länge funderat på dessa samtal och även om jag fortsatt att skriva om ungdomsdystopier i olika sammanhang, har jag inte tacklat frågan som väcktes av dem. Vad händer om vi läser dessa böcker som romance? Går det? Och hur kan vi då tolka böckerna?

I denna artikel ska jag diskutera Marie Lus *Legend* (2011), *Prodigy* (2013), *Champion* (2013) samt *Rebel* (2020) som just romance med hjälp av Pamela Regis åtta narrativa element (2007: 30ff) då Regis element har haft ett stort genomslag inom forskning om popular romance i flera decennier. Lus böcker var ursprungligen en trilogi, men sedan skrev hon en fjärde bok och menar i en intervju att hon efter presidentvalet i USA 2016 kände sig så maktlös att hon behövde återvända till en värld hon själv skapat för att försöka förstå vad som hände (Chan & Sirky 2017). I och med denna fjärde del passar böckerna ännu bättre in i Pamela Regis schema, vilket gör att det med viss försiktighet går att säga att romance elementen blivit mer framträdande i och med *Rebel*.

Jag inleder med ett avsnitt om tidigare forskning om ungdomsdystopier där de romantiska inslagen på olika sätt lyfts till ytan, för att sedan gå igenom Marie Lus böcker med hjälp av Regis element. Avslutningsvis diskuterar jag ungdomsdystopin som just romance. Men innan jag gör allt detta vill jag säga några ord om urvalet av texter.

Urval

Det finns en uppsjö av intressanta texter att välja mellan och efter att ha arbetat med ungdomsdystopier under ett flertal år, har jag en samling med ett hundratal böcker. Här finns exempel på ungdomsdystopier som fokuserar på kärlek som Lauren Olivers *Delirium* (2011), *Pandemonium* (2012) samt *Requiem* (2013) där kärlek ses som en sjukdom som staten ”botar” ungdomarna ifrån, vare sig de vill det eller inte och Allie Condie's *Matched* (2010), *Crossed* (2012) och *Reached* (2013) där den auktorära staten bestämmer vem du ska bli tillsammans med. I båda trilogierna blir en viktig del av det dystopiska samhället som beskrivs dess ambition att antingen förinta eller härska över den romantiska kärleken. Ett annat lockande exempel är Kiera Cass *The Selection* (2012), *The One* (2014), *The Heir* (2015) samt *The Crown* (2016); ungdomsdystopier som både är ”förpackade” som romance med exempelvis omslag där den unga kvinnliga hjältinnan syns i vackra balklänningar och där kärleken mellan prins Maxim och hjältinnan America till slut leder till att samhället de lever i reformeras. Jag valde till slut Marie Lus serie då den å ena sidan innehåller tydliga romance element, men

å andra sidan samtidigt har starka dystopiska drag. Även om kärlekshistorien mellan Day och June är väsentlig, handlar böckerna i mycket om tre varianter av dystopiska samhällen där de styrande under täckmanteln att "arbeta för allas bästa" fräntar sina medborgare makt och skapar extrema klasskillnader.

Dystopi + romance = sant

Innan jag kommer in på forskning om romance element i dystopier är det läge att säga något om dystopin och romance som olika genrer, då jag bygger min analys på vad Pamela Regis menar är utmärkande för romance som just genre. Huvuddelen av den forskning som finns om ungdomsdystopier och dess romanceinslag fokuserar snarare på hur den romantiska intrigen är en detalj i den dystopiska värld som skildras, snarare än att problematisera vad som händer när två så pass olika genrer blandas.

När Anna Nordlund i boken *Varför litteraturvetenskap?* introducerar genre som begrepp ifrågasätter hon samtidigt begreppet. Att beskriva en genre handlar ju inte bara om att lyfta fram både narrativa och tematiska element, utan denna beskrivning är naturligtvis också präglad av den kontext den görs i (2013: 24). Men samtidigt som Nordlund resonerar kring svårigheterna med att definiera en genre menar hon samtidigt att: "Ändå fortsätter genreindelningar att vara ett effektivt sätt att belysa hur olika typer av skönlitterära texter har utvecklats och hur de kan analyseras till innehåll och form" (2013: 24). Genre-kategorier är användbara, men samtidigt "grova" verktyg som sällan fångar den skönlitterära textens alla nyanser. En aspekt att ha med oss in i analysen är vad som händer när två så olika genrer som dystopi och romance blandas.

Dystopi kännetecknas enligt NE av att vara "i litteraturen en skildring av ett inhumant, oftast totalitärt framtida samhälle" och exemplifieras av romaner som Orwells *1984* (NE). Detta är naturligtvis en påfallande kort och schematisk definition och det är viktigt att komma ihåg att även de klassiska dystopierna skiljer sig åt. Om Orwells *1984* (1949) och Aldous Huxleys *Brave New World* (1932) slutar i att det samhälle som beskrivs visar sig vara för starkt för att besegras, finns det exempelvis betydligt mer hopp i Ray Bradburys *Fahrenheit 451* (1953).

Vad är då romance? Romance Writers of America (RWA) definierar två huvudkategorier som de tycker definierar romance, vilka är: "A Central Love Story" och "An Emotionally Satisfying and Optimistic Ending" (citerat ur Fuchs 2004:124f). I romance finns det med få undantag en "garanti" om att slutet ska vara lyckligt och att det ska gå bra för karaktärer som vill gott (Nilson 2015: 11f).

Samtidigt är, vilket Nordlund poängterar, genrer sällan så pass schematisk som korta definitioner kan ge sken av. Alkestrand resonerar i *Mothers and Murderers. Adults' Oppression of Children and Adolescents in Young Adult Dystopian Literature* hur ungdomsdystopin måste ses om en "fuzzy set" med Brian Atteburys begrepp, där vi gör genren en otjänst om vi reducerar den till

exempelvis NEs definition (2021: 26ff). Ungdomsdystopin innehåller både dystopiska och utopiska drag, trots det ofta mörka innehållet har böckerna oftast ett hoppfullt slut och att de i mycket har drag av utvecklingsroman (Alkestrand 2021: 29). Böckerna kan också ses som hybrider. Att ungdomsdystopin är en genre som blandar element från dystopi, skräck, fantasy och romance har flera forskare noterat. Även om Alkestrand i sin analys av ungdomsdystopier inte har ett fokus på romance, kommer hon indirekt in på kärleksrelationer i sin tolkning av mödrar i dessa dystopiska texter. De flesta av de unga mödrarna hon analyserar är ensamstående, men i merparten av fall har de blivit gravida efter en kort kärleksförbindelse. Här är det inte den romantiska kärleken som förstärker den unga kvinnans kamp mot förtryckande regimer utan viljan att skydda sitt barn (2021: 162ff).

I introduktionen till *Contemporary Dystopian Fiction for Young Adults: Brave New Teenagers* skriver redaktörerna att romance är en av många väsentliga inslag. "Romance, then, can play a key role in shaping the dystopian narrative and the possibilities for social change enacted in the novels (Basu, Broad & Hintz 2013: 8). I samma antologi analyserar Katherine Broad Suzanne Collins *The Hunger Games* och argumenterar för att en väsentlig del av boken handlar om Katniss sökande efter kärlek. En av de mest utmärkande aspekterna av romance som genre är som nämnts det lyckliga slutet, "HEA- slutet", där kärleksparet sedan är tänkta att leva "happily ever after". I vissa ungdomsdystopier finns det en variant av detta "så levde de lyckliga i alla sina dagar" slut och frågan är hur vi kan tolka det. Broad menar att ett av de viktigaste temana i dystopiska romaner som Collins *Hungerspelen* är "one that tell girls the importance of growing up to find satisfaction in heterosexual love and the nuclear family" (Broad 2012: 117f), ett tema som känns igen från den klassiska flickboken. Kathryn James argumenterar i *Death, Gender and Sexuality in Contemporary Adolescent Literature* att även om flickorna/kvinnorna i dagens ungdomslitteratur får vara starka och aktiva, beskrivs de till syvende och sist på ett sätt som också känns igen från äldre litteratur i att de "are repeatedly depicted in a way which either undermines their strength and independence, or tears down their tough and aggressive image to reveal the 'real' woman underneath" (2009: 166). Samtidigt som flera av de ungdomsböcker hon analyserar problematiserar en traditionell föreställning av femininitet, är det inte ofta den verkliga utmanas.

Vilken roll har då den romantiska intrigen? Sara K. Day argumenterar för att det ofta är via kärleken och ett uppvaknande av sexuellt begär som de unga hjältinnorna börjar att protestera mot det förtryckande samhälle de lever i (2014: 87, se även Nilson 2013: 50ff). Day menar att ett påfallande drag i flera ungdomsdystopier är att de både skildrar ett accepterande och ett bejakande av flickors sexuella begär.

Overall, then, these novels present a positive message that young women should feel capable of exploring their desires without shame as well as questioning, resisting and even rebelling against injustices in their societies. (Day 2014: 88)

En liknande tolkning gör Bryan Gillis och Joanna Simpson i *Sexual Content in Young Adult Literature* där de argumenterar för att dystopiska ungdomsromaner ofta skildrar ett sexuellt uppvaknande och när sexuella möten gestaltas är de inte sällan positiva och helande (2015: 79). Kärlek är alltså ibland en katalysator för att huvudpersonen börjar revoltera men att vara förälskad kan i sig vara en revolt, som exempelvis i Condies och Olivers trilogier som jag nämnt tidigare, (se Dudek 2017).

Här är också värt att nämna att även om kärleken ofta är central i ett flertal ungdomsdystopier är inte självklart att det är just romance som driver intrigen. 2014 skriver Lauren Penny i en artikel att: "The new teen dystopias are profoundly romantic, full of doomed crushes and broody heroes in tight athletic suits, but they resist portraying love as the answer to the heroines' problems" (Penny 2014).

En analys som poängterar att sammanblandningen av romance och ungdomsdystopin får vissa genre-element att delvis förändras är Ann M. M. Childs "The Incompatibility of Female Friendships and Rebellion". Childs argumenterar för att hjältinnan i den dystopiska ungdomsromanen skiljer sig på ett flertal sätt från den traditionella romance-hjältinnan, vilket innebär att även hjältens roll förändras.

The passive romantic heroine is at odds with the type of girl who can challenge an oppressive government, as required by a dystopian novel. These traits are reconciled when the protagonist's male lead provides romantic companionship, as well as pushing her into her own rebellion. (Childs 2014: 197)

Att revoltera mot exempelvis en auktoritär regim är den unga hjältinnans projekt i ett flertal av ungdomsdystopier; ett projekt som ibland initieras och ofta stöttas av hjälten. Även om jag inte håller med Childs om att dagens romance-hjältinna är passiv (2015:47ff) tycker jag att hon har en intressant poäng i att förhållandet mellan ett kärlekspar som June och Day ser något annorlunda ut än i romance. Jag återkommer till detta i min avslutande diskussion.

Jag har inför arbetet med denna artikel hittat ett enda exempel på en analys där ungdomsdystopiska texter tolkas med hjälp av Pamela Regis romance element. I "Romance, Dystopia, and the Hybrid Child" resonerar Clémentine Beauvois om bland annat Malorie Blackmans serie *Nought & Crosses* (2001) och tar sin utgångspunkt i Regis första element "society defined" (2012: 62). Det samhälle som hjältinnan och hjälten befinner sig i är på flera plan bristfälligt och genom kärleken synliggörs förtryck och maktstrukturer utmanas, samtidigt som relationerna också är en del av att växa upp och mogna. "Adolescent romance in dystopia – or romance in a divided, plural world – is at crossroads of adult authoritarianism and teenage emotional growth" (Beauvois 2012: 64). Att ungdomsböcker har gemensamma nämnare med exempelvis "Bildungsroman", utvecklingsromaner där karaktärer mognar och går från att vara barn till att bli vuxna, är något som Amanda K.

Allen också poängterar i sin definition av YA Romance (2022: 175) där hon karakteriserar Collins *The Hunger Games* som just detta (2022: 182).

Historien om June och Day som romance

I Marie Lus fyra böcker följer vi June och Days kärlekshistoria samtidigt som de kämpar för en bättre värld i en dystopisk framtid. Genom att applicera Regis åtta element på böckerna, är min ambition att resonera kring dem som romance för att kunna synliggöra samspelet i dem mellan romance och dystopi, men också för att slutligen resonera kring hur tolkningen av böckerna påverkas beroende av vilka genredrag en läsare fastnar för.

Pamela Regis menar i sin studie att all romance följer en viss narrativ struktur och identifierar följande element:

1. Society defined
2. The Meeting
3. The Barrier
4. The Attraction
5. The Declaration
6. Point of ritual death
7. The Recognition
8. The Betrothal

Regis bygger sin modell på en läsning av Jane Austens *Pride and Prejudice* (1813) som hon ser som en "blueprint" till all romance. Hon argumenterar för att dessa element *måste* finnas med för att det ska kunna kallas för romance, även om de inte alltid måste komma i samma ordning: "These eight essential narrative events provide a romance novel with its basic structure. Without these, the work is not a romance novel" (2007: 38). I Marie Lus böcker kommer inte elementen i exakt den ordning som Regis nämner. En anledning till detta är naturligtvis att Lus böcker är en serie på fyra böcker – det lyckliga slutet nås inte förrän i den sista boken. Samtidigt menar jag att de åtta olika elementen driver intrigen framåt på det sätt som Regis menar är typiskt för romance-genren.

När Regis studie kom första gången 2003 var det en studie som ändrade fokus inom romance forskningen. Tidigare studier som Janice Radways *Reading the Romance* (1984) hade satt den kvinnliga läsaren av romance i centrum för analysen, medan Regis i stället ägnar sig åt texten. Regis element

har alltså fått stor genomslagskraft, men har också blivit kritiserade för att ignorera det sammanhang den skönlitterära texten uppkommit i och för att de kan bli för "fyrkantiga" och ateoretiska (Goris 2011). Att försöka täcka in en mångfacetterad genre som romance i åtta element blir naturligtvis reducerande. Jag använder dem i denna artikel som verktyg för att synliggöra och diskutera romance element i ungdomsdystopiska romaner. För en vidare analys av exempelvis skildringen av kroppar, begär och makt behöver de kombineras med en relevant teoretisk inramning.

Society defined

Det första av Regis åtta element är society defined som introducerar platsen där berättelsen utspelar sig, men här handlar det inte om att beskriva miljön karaktärerna rör sig i, utan snarare att förklara hur det omkringliggande samhället på olika sätt begränsar hjälten och hjälntinnan. Regis skriver att: "This society is in some way flawed; it may be incomplete, superannuated, or corrupt. It always oppresses the heroine and hero" (2007: 31). En viktig del av berättelsen i romance består i hur hjälten och hjälntinnan på något sätt destabiliserar eller utmanar samhället så att de kan vara tillsammans (Kamblé, Selinger & Teo 2022: 3). I den första boken *Legend* befinner sig June och Day i the Republic of America, en framtida stat som innefattar delar av det nuvarande USA, och som styrs av en enväldshärskare. Som i de flesta dystopiska samhällen är individens rättigheter begränsade. När ett barn fyller tio år måste det genomgå en statligt organiserad prövning och resultatet bestämmer barnets framtid. I teorin ska alla barn ha samma möjligheter, men i praktiken får fattiga barn ofta dåliga poäng vilket leder till de sämsta jobben (*Legend*: 7). Barn som ses som "icke-perfekta" experimenteras på och dödas. Det som beskrivs är ett extremt klassamhälle där June är en framgångsrik soldat och tillhör en ledande överklass och Day är en jagad kriminell som fått etiketten "imperfect" när han gjorde provet som tioåring. Day tvingas hela tiden stjäla för att hjälpa sin familj köpa medicin till hans sjuka lillebror Eden. Med jämna mellanrum bryter en ny epidemi ut i samhället, som varje gång dödar hundratals innan ett vaccin blir tillgänglig. I slutet av den första boken kommer June underfund med att de styrande medvetet planterar ut dessa epidemier för att begränsa befolkningen och för att lättare kontrollera dem. Det är de styrande som bestämmer vem som får tillgång till vaccinen.

På ett plan är Marie Lus böcker en illustration över hur dystopiska samhällen på olika sätt kontrollerar sina innevånare. I the Republic of America är det via dessa utplanterade epidemier och en stark militärmakt. I grannlandet, the Colonies, styrs samhället som ett företag och innevånare måste betala för allt från polisbeskydd, utbildning och sjukvård (*Prodigy*: 28ff). Det tredje samhället, placerat i Antarktis, är betydligt rikare med gott om resurser. Där har avancerad teknik bland annat skapat ett spel där innevånare antingen får poäng när de gör något som anses värdefullt (vilket kan vara allt från att hjälpa en medmänniska till att få högsta poäng på en

skoluppgift) eller mister poäng om de bryter mot reglerna (*Champion*: 137). Samtliga tre samhällen präglas av extrema klasskillnader. Inledningsvis ser June inte orättvisorna då hon själv är privilegierad, men redan under den första boken blir hon medveten om hur hon själv bidragit till den diktatur som hon lever i.

Ett sätt som the Republic styr sina innevånare är genom att inte ge dem information, vare sig om det som händer runt omkring dem eller om vad som hänt tidigare. Varken Day eller June har en aning om sitt lands historia och det är inte förrän i *Prodigy* som de får reda på att deras samhälle vuxit fram efter en stor naturkatastrof, vilket är ett återkommande drag i ungdomsdystopier:

Things were already going downhill, but then the sun went haywire and melted all the Antarctic ice. Flooding like you and I couldn't even imagine. Millions dropped dead from the temperature changes. (*Prodigy*: 118)

Efter dessa naturkatastrofer blev stora delar av världen obeboeliga och de överlevande fick slåss om bristande resurser. Day drömmer i böckerna om att annat typ av samhälle och även om andra säger att det inte går att skapa en utopi, så håller han länge fast vid sin dröm (*Prodigy*: 300). När Day i sista boken får mer information om det forna USA är han vuxen nog att problematisera den bild av ett nu försvunnet samhälle där alla var fria: "Maybe the United States was only ever united for some. Maybe this place always been a dystopia" (*Rebel*: 257). Day, som under större delen av sitt liv befunnit sig i samhällets nedre skikt, blir under berättelsens gång alltmer tveksam till möjligheten att skapa ett samhälle utan orättvisa och förtryck. Samtidigt finns det en framtidstro i böckerna. June får redan i slutet av andra boken börja ifrågasätta om en revolution som störtar regimen verkligen är den bästa vägen framåt och börja kämpa för att the Republic istället ska kunna förändras med den styrandes hjälp. "I don't want to see the Republic collapse. I want to see it change" (*Prodigy*: 330). Vägen till ett demokratiskt samhälle som bygger på värderingar som allas lika värde skildras i böckerna som lång och arbetsam. I slutet av serien har the Republic förändrats, men brottas med allt från ekonomiska utmaningar till inbördes konflikter.

The Meeting och the Attraction

Mötet mellan hjälten och hjältinnan sker oftast tidigt i romance. I *Legend* får vi två versioner av detta möte, då böckerna genomgående är skrivna ur olika synvinklar. I de tre första böckerna är vartannat kapitel skrivet med June som en första personberättare och vartannat med Day. Värt att påpeka är också att kapitlen har olika typsnitt. I fjärde boken, *Rebel*, är det Day (nu kallad Daniel) och hans bror Eden som är berättare. Att vartannat kapitel berättas av hjälten och vartannat av hjältinnan har blivit alltmer vanligt i modern romance (Nilson 2015: 51ff). Detta sätt att berätta en historia kan vi också se i andra ungdomsdystopier som exempelvis Veronica Roths *Allegiant* (2013). June

tror att Day dödat hennes bror Metias och jagar honom på uppdrag av staten. Vid första mötet som sker en mörk natt, ser Day siluetten av June och June hör Days röst, men ser honom inte (*Legend*: 75ff). När de sedan träffar varandra i dagsljus är bådas reaktion starka. June ser Day: "He has bright blue eyes, dirt on his face, and beat up cap on, and at this moment, I think he might be the most beautiful boy I've ever seen" (*Legend*: 107). Här kommer Regis fjärde element, the attraction, omedelbart in. Regis menar att det är attraktionen som gör att paret kämpar för att överkomma de barriärer som jag beskriver i nästa avsnitt (Regis 2007: 33). Att attraktionen är omedelbar och i princip omöjlig för paret att kämpa emot är ett återkommande drag i romance (Nilson 2015: 56ff). Day har en liknande reaktion. Så fort han ser June, vill han kyssa henne: "At this moment all I'm thinking about is what I'd give up for the chance to kiss her or to run my fingers through her dark hair" (*Legend*: 111). Redan i första boken är det tydligt beskrivit att June och Day hör ihop, att de är "soulmates" och att detta signaleras på olika sätt. När Day kysser June är det på ett sätt hon aldrig blivit kysst förut: "I've kissed a few boys in the past... but Day makes me feel like I've never been kissed before" (*Prodigy*: 37). Det är likadant för Day som tycker allt känns fel när, till exempel, hans vän Tess kysser honom (*Prodigy*: 217f). June och Day är alltså redan från början överväldigade av sina känslor för varandra och samtidigt som det beskrivs hur de hör ihop, skrivs det också i böckerna fram att de är speciella, unika på ett liknande sätt. I första boken *Legend* upptäcker June att Day, precis som hon, fick högsta poäng på det prov alla tvingas göra när de är tio år (*Legend*: 182) och i *Champion* menar Day att June är speciell: "'Billions of people will come and go in this world', he says softly, 'but there will never be another like you'" (*Champion*: 202). De beskrivs nästan som två pusselbitar i ett pussel och gång på gång skrivs det i romanerna fram att de måste få vara tillsammans. När June behöver lämna Day är detta både psykiskt och fysiskt smärtsamt:

The thought of leaving Day behind in such a way, of betraying him so completely, of never wrapping my arms around him again, of *never ever seeing him again*, makes me clench my teeth in pain. (*Prodigy*: 210)

Attraktionen är naturligtvis fysisk men det handlar om mer än bara sexuellt begär. Precis som i mycken romance beskrivs kärleken dem emellan som oundviklig. Om de inte är tillsammans är de inte kompletta, utan saknar en bit av sig själva.

Från det första mötet och framåt är alltså den fysiska attraktionen stark dem emellan. Och här är det tydligt att Lus böcker följer de mönster som exempelvis Gillis och Simpson noterat om att sexualitet beskrivs som något helande (Gillis & Simpson 2015: 79). Det är viktigt att påpeka att skildringarna av sex är få och korta, men samtidigt är det relevant att notera att sex här är något positivt, något som läker och stärker de unga karaktärerna.

När June och Day har sex för första gången är det när de återförenas efter att ha varit isär under en längre tid. Den ofrivilliga skilsmässan har tärt på dem båda. June tänker:

I've forgotten how right it feels to be in his arms. His collar shirt is rumpled and soft against my skin, and beneath it his chest is warm and pulses with the faint beating of his heart. He smells of earth, smoke and wind. (*Champion*: 202).

De tillbringar natten ihop och själva sexet är inte beskrivet i boken (*Champion*: 205) men värt att påpeka är att även om människor runt omkring dem genast inser att de haft sex är varken June eller Day generade. Båda är lyckliga och stärkta av att ha tillbringat natten ihop.

The barrier and the point of ritual death

I romance måste det finnas hinder. Det ska vara en mödosam resa för att nå det lyckliga slutet. Regis skiljer mellan externa och interna hinder, (Regis 2007: 32f). Externa kan vara allt från klasskillnader till geografiska avstånd, och interna handlar mer om psykologiska hinder och om karaktärernas tidigare erfarenheter. I mycken romance förmår paret att överkomma hindren, men i slutet av berättelsen när det lyckliga slutet hägrar, händer ofta något som förhindrar detta.

The point of ritual death marks the moment in the narrative when the union between heroine and hero, the hoped-for resolution, seems absolutely impossible, when it seems that the barrier will remain, more substantial than ever. The happy ending is most in jeopardy at this point. (Regis 2007: 35)

I Lus böcker finns det gott om hinder mellan June och Day, och mer än en point of ritual death när det ser ut som om de aldrig ska kunna få varandra. De flesta av hindren är externa, till exempel skapade av att de tillhör olika samhällsklasser. I *Legend* är June en påläggskalv och har vuxit upp visserligen utan sina föräldrar, men med sin bror och den älskade hunden Ollie. Hon har haft tillgång till utbildning, vaccin och har snabbt stigit i graderna i armén, där alla förväntar sig att hon ska göra en lysande karriär. Day är däremot en ung kriminell som är längst ner i samhällets hierarki. Efter han som tioåring genomgått prövningen, experimenterades han på i ett av statens laboratorium, men lyckades fly innan de dödade honom. Nu är han något av en Robin Hood karaktär. Han stjal för att bland annat kunna hjälpa sin mamma köpa medicin till brodern Eden. Medan June uppvakts av Anden, son till the Elector Prime, didaktorn som styr landet med en järnhand (*Legend*: 174ff), kämpar Day för att hitta mat för dagen (*Legend*: 25). Detta hinder, att de tillhör två olika samhällsklasser, kan inte överbryggas helt och hållet förrän i sista boken, där Day gjort något av en klassresa då han nu är en agent som arbetar för de styrande i Antarktis.

Ett annat hinder är att June inledningsvis tror att Day mördat hennes bror och jagar honom på uppdrag av militären. Samtidigt som hon tidigt börjar

ifrågasätta att Day är en mördare, arresterar hon honom, vilket leder till att hennes befäl skjuter Days mamma (*Legends*: 153). Hon blir indirekt skyldig till detta mord och Day har under en lång tid svårt att förlåta det. I slutet av den första boken har June med hjälp av sin brors efterlämnade anteckningar lyckas få reda på att mycket av det hon trott om samhället hon lever i varit lögn. Brodern insåg att staten medvetet skapat epidemierna, att de experimenterat på mängder av barn, och hela systemet med prövningarna är manipulerat. June väljer då att lägga uniformen åt sidan och hjälpa till att rädda Day. "The plague murdered my parents [...] It took from me the people I love. And behind the plague is the Republic itself. The country I used to be proud of" (*Legend*: 241). I de efterföljande två delarna är det liknande externa hinder som skiljer June och Day åt. De skadas eller insjuknar i variant av pesten. De blir indragna i kampen för att befria och/eller förändra the Republic. I *Prodigy* arbetar de tillsammans med rebeller som vill avrätta Anden, som tagit över ledarskapet då hans far gått bort. I likhet med ett flertal andra ungdomsdystopier skildras de vuxna rebellerna som minst lika grymma och manipulerande som den regim de slåss emot. June är den som först blir tveksam till planen och som förhindrar mordet (*Prodigy*: 183). I tredje delen, *Champion*, har konflikten mellan the Republic och the Colonies eskalerat och detta görs att paret skiljs åt då de strider på olika fronter. I *Rebel* är ett av de externa hindren också geografiska avstånd. June är kvar i the Republic och Day bor med sin bror Eden i Antarktis.

The point of ritual death då det lyckliga slutet ses som omöjligt att nå kommer i romance ofta mot slutet av berättelsen när en hel del av hindren är övervunna. I Lus böcker finns det två olika tillfällen som kan identifieras som just detta element. I *Prodigy* får Day veta att han är döende, vilket han väljer att inte berätta för June. I stället övertygar han henne om att det aldrig kommer att fungera dem emellan och lämnar henne. June blir förtvivlad: "Then he's kissing me one last time, overwhelming me with his warmth, breathing life and love and aching sorrow into me" (*Prodigy*: 354). I tredje delen *Champion*, får June reda på att Day är döende (*Champion*: 88) men då the Republic nu initierat ett samarbete med Antarktis som har tillgång till betydligt mer avancerad teknik möjliggör detta att Day botas. Men då kommer en ny point of ritual death. Day har efter den långa behandlingen tappat minnet och vet inte vem June är (*Champion*: 332). June inser hur tård Day är av allt som hänt honom och väljer att lämna honom, så att han ska kunna i lugn och ro bygga ett nytt liv tillsammans med sin bror Eden. Hon tar ansvar för att hennes agerande vid ett flertal tillfällen lett till att Day skadats och till att han förlorat människor som stått honom nära. June tankar: "So long as I remain in Day's life, I will hurt him" (*Champion*: 334). Day och Eden stannar i Antarktis, medan June återvänder till the Republic för att tillsammans med Anden försöka bygga upp ett nytt samhälle. Boken slutar med en epilög där June och Day möts igen tio år senare, och Day tycker att hon verkar bekant.

The declaration and the betrothal

I Regis modell är det hjälten som i berättelsen deklarerar sin kärlek, det vill säga, berättar för hjältinnan att han älskar henne (Regis 2007: 34). Detta följs ofta av ett frieri som sker mot slutet av berättelsen. I Lus böcker är det lätt att identifiera ett par scener som illustrerar just the declaration. I *Prodigy* ger Day en ring till June som han tillverkat av ett gem (*Prodigy*: 65). Denna ring nämns vid ett flertal tillfällen och June använder ringen som ett verktyg för att känna sig nära Day, men också för att hålla nerverna i schack (*Prodigy*: 122). Även om det finns en öppning för ett HEA-slut redan i *Champion* är det inte förrän i *Rebel* som det aktualiseras. June, Day och Eden har besegrat en terrorist som vill störta regimen i Antarktis, samtidigt som de tvingat fram att det dystopiska samhället måste förändras. Day börjar få tillbaka sina minnen av allt det som hänt honom och June i de föregående böckerna. June får nu bli den som deklarerar sin kärlek: "I never had a chance to tell you, before you and Eden left for Antarctica, that I love you. So fiercely that it frightens me" (*Rebel*: 211). Day bestämmer sig för att återvända till the Republic och boken slutar med ett regelrätt romance frieri med levande ljus och Day på knä med en ring: "It's a clean silver band studded with tiny, evenly spaced sparkles of diamonds, designed with an intricate twisting pattern reminiscent of the paper clip ring I gave her years ago" (*Rebel*: 375). Och nu får June och Day sitt lyckliga slut.

Av Regis åtta element är det bara ett som inte riktigt tydligt går att identifiera i Lus romaner och det är det sjunde elementen: the recognition där ny information uppdragas som möjliggör att de sista hindren mellan hjälte och hjältinna kan övervinnas (Regis 2007: 36f). Det går att argumentera för att det har en roll när June får reda på att Day är döende, men ofta innefattar detta element att ett missförstånd klaras upp och att det som hotat paret besegras. Day och Junes kärlekshistoria utmanas gång på gång i böckerna och det är svårt att identifiera en eller två scener som riktigt fyller denna funktion. Innebär då detta att Lus serie inte kan definieras som romance? Som tidigare nämnts anser Regis att samtliga element måste vara närvarande för att en berättelse ska kunna vara romance. Då min ambition inte är att försöka hävda att Marie Lus böcker är regelrätt romance, utan snarare att försöka förstå hur romance elementen fungerar i böckerna, lämnar jag frågan obesvarad.

Avslutande diskussion

Under ett flertal år har jag brottas med att förstå ungdomsdystopiska texter som hybrider; som kombinationer av olika genrer som på ytan inte verkar ha särskilt mycket gemensamt. 2017 presenterade jag postern "Mapping Dystopia. Understanding Young Adult Dystopian Novels as Hybrids" på en konferens i Cambridge, där jag, bland annat, resonerade kring

ungdomsdystopiska texter med hjälp av Peter Stockwells bok *Cognitive Poetics. An Introduction* (2002). Att folk läser böcker på olika sätt är något vi alla vet. Stockwell menar att: "In literary readings, we are similarly conditioned to regard certain patterns as being more worthy of literary attention than others" (2002: 19). Denna artikel har på ett plan försökt att identifiera andra mönster än dem jag själv ursprungligen fastnat för i min tolkning. Vid mina skolbesök hamnade jag ofta i en efterföljande diskussion med lärare och i dessa utkristalliserade sig inte sällan en föreställning om att eleverna tolkade böckerna på ett annat sätt på grund av sin ålder med allt vad det innebär av att exempelvis ha läst en uppsjö av dystopiska romaner. Där eleverna fokuserade på enskilda karaktärer, individer, lyfte jag som vuxen (och akademiskt skolad) läsare snarare fram hur strukturer skildrades i romanerna. Där jag såg återkommande skildringar av rigida samhällen baserad på vad som ofta beskrivs som ofrånkomliga klasskillnader, såg de starka individer som lyckades att slå sig fria och nå sitt lyckliga slut. Genom detta experiment då jag läst Marie Lus böcker med hjälp av Pamela Regis element skulle jag vilja hävda att båda läsningarna är lika relevanta. Det går att läsa serien som ett försök att förstå hur dystopiska samhällen fungerar, hur lätt det är att rättfärdiga extrema klasskillnader och hur mödosamt det är att bygga upp ett demokratiskt samhälle som bygger på allas lika värde. Men det går också att läsa serien som en kärlekshistoria placerad i en dystopisk framtid där två unga karaktärer övervinner en rad svårigheter, där de via kärleken till varandra lyckas utmana de styrande för att till slut få sitt lyckliga slut samtidigt som de gjort världen de lever i en smula bättre. De tre samhällen som beskrivs har när berättelsen slutar fortfarande dystopiska drag, men en utveckling mot något annat har påbörjats. Där jag i min vuxna och akademiskt präglade läsning sett ett massivt mörker i många ungdomsdystopier, skulle jag nu vilja plädera för att det går att också läsa dem som individuella framgångssagor där kärleken övervinner det mesta och de unga protagonisterna får varandra på slutet.

Referenser

- Abate, Michelle Ann (2015), "'The Capitol Accent is so Affected Anything Sounds Funny in It': The Hunger Games, Queerness and Paranoid Reading". *Journal of LGBT Youth*, 2:4, s.397- 418.
- Alkestrand, Malin (2021), *Mothers and Murderers. Adults' Oppression of Children and Adolescents in Young Adult Dystopian Literature*. Göteborg/Stockholm: Makadam.
- Allen, Amanda K. (2022), "Young Adult Romance". *The Routledge research Companion to Popular Romance Fiction*. (red.) Jayashree Kamblé, Eric Murphy Selinger & Hsu-Ming Teo. London/New York: Routledge, s. 168 – 190.
- Basu, Balaka, Kathrine R. Broad & Carrie Hinz (2012), "Introduction". *Contemporary Dystopian Fiction for Young Adults: Brave New*

- Teenagers*. (red.) Balaka Basu, Katherine R. Broad & Carrie Hinz, London/New York: Routledge, s. 1 – 15.
- Beauvois, Clémentine (2012), “Romance, Dystopia and the Hybrid Child”. *Contemporary Adolescent Literature and Culture: The Emergent Adult*. (red.) Maria Nikolajeva & Mary Hilton. London/New York: Routledge, s. 61 – 76.
- Broad, Katherine R. (2012), “‘The Dandelion in the Spring’: Utopia as Romance in Suzanne Collin’s *The Hunger Games* Trilogy”. *Contemporary Dystopian Fiction for Young Adults: Brave New Teenagers*. (red.) Balaka Basu, Katherine R. Broad & Carrie Hinz, London/New York: Routledge, s. 117 – 130.
- Chan, Cedric & Vaishu Sirky (2019), “A decade later, Marie Lu closes Legend saga with ‘Rebel’”. *The Talon*, nov. 8.
- Childs, Ann M.M (2014), “The Incompatibility of Female Friendships and Rebellion”. *Female Rebellion in Young Adult Dystopian Fiction*. (red.) Sara K Day, Miranda A. Green-Barteet & Amy L. Montz, Farnham/Burlington: Ashgate, s. 187-201.
- Day, Sara K. (2014), “Docile Bodies, Dangerous Bodies: Sexual Awakening and Social Resistance in Young Adult Dystopian Novels”. *Female Rebellion in Young Adult Dystopian Fiction*. (red.) Sara K Day, Miranda A. Green-Barteet & Amy L. Montz, Farnham/Burlington: Ashgate, s. 75 – 92.
- Dudek, Debra (2017), “‘Love: It Will Kill You and Save You Both’. Love as Rebellion in Recent YA Dystopian Trilogies. *Affect, Emotion and Children’s Literature: Representation and Socialisation in Texts for Children and Young adults*. (red.) Kristine Moruzi, Michelle Smith & Elizabeth Bullen. London/New York: Routledge, s. 161 – 174.
- Fuchs, Barbara (2004), *Romance*, London/ New York: Routledge.
- Gillis, Bryan & Joanna Simpson (2015), *Sexual Content in Young Adult Literature. Reading Between the Sheet*. New York: Rowman & Littlefield.
- Goris, An (2011), “Matricide in Romance Scholarships? Response to Pamela Regis’ Keynote Adress at the Second Annual Conference of the International Association for Popular Romance”. *Journal of Popular Romance Studies*, 2:1, s. 1 – 6.
- Hedqvist, Niklas (2015), ”Ditcha allt ordbajs’ – samtal mellan Love Cervin & Ylva Lorentzon”. *Barnbokskatalogen*. Stockholm: Kulturrådet, s. 46–47.
- James, Kathryn (2009), *Death, Gender and Sexuality in Contemporary Adolescent Literature*, London, New York: Routledge.
- Kamlé. Jayashree, Eric Murphy Selinger & Hsu-Ming Teo (2022), “Introduction”. *The Routledge research Companion to Popular Romance Fiction*. (red.) Jayashree Kamlé, Eric Murphy Selinger & Hsu-Ming Teo. London/New York: Routledge, s. 1 – 28.
- Lu, Marie (2013), *Champion*. London: Penguin Books.
- Lu, Marie (2011), *Legend*. London: Penguin Books.
- Lu, Marie (2013), *Prodigy*. London: Penguin Books.
- Lu, Marie (2020), *Rebel*. London: Penguin Books.

- Nationalencyklopedin*, dystopi. <https://www-ne-se.proxy.lnu.se/uppslagsverk/en/cyklopedi/lang/dystopi> (hämtad 2025-05-18), NE Nationalencyklopedin AB [250516]
- Nilson, Maria (2015), "Budskap och tolkning – dystopier". I: Artikel i *modulen Lässtrategier för skönlitteratur* i samarbete med Karlstads universitet, Läslyftet. Stockholm: Skolverket, s. 1–11.
- Nilson, Maria (2017), "Demokrati och dystopi. Om människosyn i moderna ungdomsromaner." *Unga läser. Läsning, normer och demokrati.* (red.) Åsa Hedenmark & Maria Karlsson, Stockholm: Gidlunds förlag, s. 51 – 64.
- Nilson, Maria (2015), *Kärlek, passion & begär. Om romance*. Lund: BTJ förlag.
- Nilson, Maria (2013), *Teen Noir. Om mörkret i morden ungdomslitteratur*. Lund: BTJ förlag.
- Nordlund, Anna (2013), *Varför litteraturvetenskap? En ämnesintroduktion för nya studenter*. Lund: Studentlitteratur.
- Penny, Laurie (2014), "No Wonder Teens Love Stories about Dystopian Futures – They Feel like They're Heading for One". *New Statesman*, 28 March – 3 April.
- Regis, Pamela (2007). *A Natural History of the Romance Novel*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Stockwell, Peter (2002), *Cognitive Poetics. An Introduction*. London/New York: Routledge.

Medverkande i HumaNetten Nr 57 våren 2026

Hans Landqvist är professor i svenska språket vid Göteborgs universitet

Torsten Löfstedt är professor i religionsvetenskap vid Linnéuniversitetet

Maria Nilson är docent i litteraturvetenskap vid Linnéuniversitetet

Lena Rogström är docent i svenska språket vid Göteborgs universitet

Saleha Sharifi är gästforskare vid Uppsala universitet

Tidigare nummer av HumaNetten hittar du på
<https://open.lnu.se/index.php/hn>

- Specialhöstnumret 2025 var ett temanummer om tyska språket och litteraturen
- Höstnumret 2025 handlade mestadels om språkliga aspekter i rättsväsendets värld
- Vårnumret 2025 diskuterade litteraturdidaktik och hur läsandets praktiker förändras med nya förhållanden
- Höstnumret 2024 behandlade våld i barnlitteraturen och diskuterade olika aspekter på undervisning i humaniora
- Vårnumret 2024 dyker ner i fantasyns bisarra världar samt tittar på populärkulturen och dess kopplingar till media och demokrati
- Höstnumret 2023 handlade mest om barn- och ungdomslitteratur men tog också en titt på självskadebeteenden och flumbegreppet
- Vårnumret 2023 gick i musikforskningens tecken och tog en titt på humorns relation till makt
- Höstnumret 2022 går i ämnesdidaktikens tecken och påtalar vikten av att vidga perspektiven på kunskapsinnehåll i undervisningen. Vi får också veta hur termen hållbarhet brukas och ibland missbrukas.
- Vårnumret 2022 har som tema educational linguistics och hur detta fält appliceras i skolor och på universitet
- Höstnumret 2021 ägnas mestadels åt slaveriets historia i Indiska oceans värld från 1600-talet till 1800-talet
- Vårnumret 2021 är ett temanummer om förhållandet mellan språket och rättsliga förhållanden, från polisens informationskampanjer till asylberättelser
- Höstnumret 2020 består av två separata huvudteman: transspråkande respektive småländsk litteratur och kompletteras med tre andra referegranskade artiklar

- Vårnumret 2020 är en festskrift tillägnad Gunilla Byrman, mest om språk
- Höstnumret 2019 är en festskrift tillägnad Maria Lindgren och innehåller en blandad samling studier om språkvetenskap och didaktik
- Vårnumret 2019 har temat ämnesspråk och ämneslitteracitet, samt tar en titt på 70-talets kulturdebatt
- Höstnumret 2018 handlar bland annat om pirat- likväl som demonbekämpning
- Vårnumret 2018 granskar posthumanistisk litteratur och publicerar några nyblivna professorers installationsföreläsningar
- Höstnumret 2017 är ett jubileumsnummer tillägnat 10 år av litteraturvetenskapliga sommarkurser som bland annat innehåller artiklar om så skilda ämnen som vampyrer, bilderbokshajar, Harry Potter och Astrid Lindgren
- Vårnumret 2017 granskar olika aspekter av språk och kön och tar en titt på behovet av ordentliga språkkunskaper på exportföretag
- Höstnumret 2016 diskuterar staters historiska utveckling i en rad länder från Afrika till Asien, lyssnar på röster från Umeå och kollar in läromedel
- Vårnumret 2016 tar oss från postkoloniala studier till litteratur och svenskt språkbruk
- Höstnumret 2015 befinner sig på resande fot, i Belarus (Vitryssland), i Indien och på Östtimor
- Vårnumret 2015 reflekterar över 2014 års valresultat, sakprosa som begrepp och språkets böjningar samt tänker på tankesmedjan Humtank
- Höstnumret 2014 firar förläggaren m.m. Peter Luthersons födelsedag, följer norrmanen Peter Hauffs äventyr i (förra) sekelskiftets Indokina samt tar en djupare titt på en serie kopparstick från 1700-talet

- Vårnumret 2014 är en festskrift till nordisten Per Stille som under året håller på att gå i pension, varför innehållet till stor del kretsar kring runor
- Höstnumret 2013 sysslar med makt, kritik och subjektivering i Foucaults anda, fortsätter att fundera över arbetets eventuella mening samt firar 100-årsminnet av Martha Sandwall-Bergströms födelse
- Vårnumret 2013 funderar över arbetets mening, bytandet av livsstil under stenåldern samt förekomsten av varumärken och andra tidsdetaljer i modern litteratur
- Höstnumret 2012 intresserar sig för det aldrig sinande intresset för Hitler, modernitet och genus hos Wagner och Nordström, undervisning i franska samt åldrandet och språket
- Vårnumret 2012 är en festskrift till litteraturvetaren Ulf Carlsson, och innehåller texter om såväl verkliga författarskap som gojor och musicerande vildsvin
- Höstnumret 2011 ser tillbaka på efterkrigsdeckaren, studerar våldets filmiska ansikten, fortsätter i spåren efter holländaren Van Galen samt betraktar en småländsk kulturrevolution
- Höst 2010 – Vår 2011 funderar över bibliotekets idé och Ryszard Kapuściński oefterhärmliga sätt att skriva reportage
- Vårnumret 2010 handlar bland annat om deckaren som spegling av verkligheten, individuella studieplaner och Van Galens memorandum
- Höstnumret 2009 behandlar bl a våra polisstudenters språkbehandling, Nina Södergrens poesi och berättelserna om den danska ockupationstiden
- Vårnumret 2009 minns särskilt en av ”de fyra stora” svenska deckarförfattarna, H. K. Rönblom, samt tar upp ”Kampen om historien”

- Höstnumret 2008 ställer frågan om samerna tillhör den svenska historien samt försöker höra den Andres röst bakom kolonialismens slöjor
- Vårnumret 2008 behandlar såväl dagens miljöaktivism som (förra) sekelskiftets intellektuella ideal och en ny läsning av Beckett's Tystnaden
- Vår och Höst 2007 är ett dubbelnummer som spänner mellan Carl von Linné och Vic Suneson, mellan intermedialitet och historiemedvetande
- Höstnumret 2006 handlar bl.a. om vägarna till ett akademiskt skriftspråk och om slavarna på Timor
- Vårnumret 2006 tar upp den diskursiva konstruktionen av "folkbiblioteket", kvinnors deltidarbete, Maria Langs författarskap samt funderar över muntlig historiskrivning
- Höstnumret 2005 gör nedslag i vietnamesisk historia, i indisk och sydafrikansk litteratur samt ger en posthum hyllning till Jacques Derrida
- Vårnumret 2005 behandlar bl.a. intertextualitet i poplyriken, Stieg Trenter och ett yrke i förändring
- Höstnumret 2004 tar en titt på tidningarnas familjesidor, den kanske gamla texten Ynglingatal och den nya användningen av verbet äga
- Vårnumret 2004 för oss på spännande litterära vägar
- Höstnumret 2003 rör sig fritt över horisonten, från Färöarna till Lund, från tingsrätter till tautologier
- Vårnumret 2003 är ett blandat nummer där vi bl.a. beivrar en internationell konferens om sexualitet som klassfråga och möter idrottshjälten Gunder Hägg
- Höstnumret 2002 behandlar etniska relationer
- Vårnumret 2002 ägnas helt och hållet åt temat genus
- Höstnumret 2001 domineras av texter från årets Humanistdagar och från ett seminarium om historieämnets legitimitet

- Vårnumret 2001 försöker svara på frågan: ”Where did all the flowers go?”
- Höstnumret 2000 gör oss bekanta med en filosof, en överrabbin och en sagoberätterska
- Vårnumret 2000 diskuterar frågor kring historiens slut, litteraturvetenskapens mening, översättningar och den moderna irländska romanen
- Höstnumret 1999 speglar årets Humanistdagar vid Växjö universitet
- Vårnumret 1999 rör sig såsom på vingar och berättar om nyss timade konferenser i Paris och Växjö
- Höstnumret 1998 Här går det utför! Såväl med svenskan i Amerika och den tyska litteraturen i Sverige som med Vilhelm Mobergs sedebeleg
- Vårnumret 1998 bjuder på en ’lycklig humanistisk röra’ av europeiska författare, svenska lingon i fransk tappning och stafel(!)
- Höstnumret 1997 speglar årets Humanistdagar som hade temat Möten Mellan Människor